

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

САВІН РУСЛАН СЕРГІЙОВИЧ

УДК 339.727.22:[334.758.4:631](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ АГРОХОЛДИНГІВ
НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
ПРОДУКЦІЇ**

Спеціальність 08.00.02 – «Світове господарство і міжнародні економічні
відносини»
(Економічні науки)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Р.С. Савін

Науковий керівник:

Сідоров Вадим Ігоревич, доктор педагогічних наук, професор

Харків-2019

АНОТАЦІЯ

Савін С.Р. Фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертація присвячена поглибленню науково-теоретичних засад дослідження фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та розробці організаційно-економічного механізму фінансування діяльності агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції.

Під час роботи узагальнено теоретичні підходи дослідження теоретичних аспектів еволюції розвитку та специфіки діяльності агрохолдингів на ринку сільськогосподарської продукції; дана характеристика фінансових інструментів забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції; систематизовано методичні підходи щодо оцінювання рівня капіталізації діяльності агрохолдингів; проаналізовано передумови, чинники та наслідки процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки; визначено динаміку прямих іноземних інвестицій як показник масштабів діяльності міжнародних агрохолдингів; виконано кластеризацію міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності на глобальному ринку сільськогосподарської продукції; проаналізовано сучасний стан та особливості розвитку українського агропромислового комплексу в умовах світових інтеграційних процесів; визначено фінансові умови забезпечення стратегічних напрямів розвитку великих агропромислових формувань України; розроблено організаційно-економічний механізм фінансування діяльності агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції.

Удосконалено методичний підхід до класифікації умов формування міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції за рахунок виявлення моделей побудови агрохолдингів на основі горизонтальної інтеграції, за допомогою вертикальної інтеграції підприємств єдиного технологічного циклу та створення диверсифікованих холдингів шляхом перерозподілу капіталу з однієї галузі економіки в іншу, запропонована модифікована схема агрохолдингу на основі створення вертикально інтегрованого аграрного холдингу, особливістю якої є те, що початковий етап, сировинне виробництво, не виділено в окрему юридичну особу, а висвітлений як структурний підрозділ дочірнього підприємства, що надає переваги для реалізації аграрного проекту, оскільки спрощує отримання кредитних ресурсів, істотно полегшує управління і контроль за фінансовими потоками та забезпечує більш ефективну реалізацію стратегічних рішень.

У дослідженні розроблено організаційно-економічні засади формування політики держави з розвитку зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією за рахунок розробки алгоритму формування стратегічних напрямків розвитку агрохолдингів України у відповідних умовах фінансування на основі побудови матриці переходів, яка базується на поєднання двох показників: поточного стану агрохолдингу (який характеризується відповідним кластером) та можливих його змін (позитивного чи негативного характеру, що забезпечує ефективне управління діяльністю агрохолдингів на основі вибору перспективних стратегічних напрямків у майбутньому з урахуванням можливостей їх фінансування.

У роботі запропоновано організаційно-економічний механізм фінансування діяльності агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції, що забезпечує перетворення вхідної інформації щодо розвитку зовнішніх (політичні, соціальні, економічні та екологічні) та внутрішніх (трудові, фінансові, організаційні та виробничі) чинників у ефективну розробку стратегічних та тактичних рішень щодо фінансування діяльності агрохолдингів. Дослідження зовнішньої торгівлі продукцією АПК України в

умовах сучасних інтеграційних процесів, який передбачає аналіз, оцінку компаративних переваг зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами і визначення пріоритетних напрямів зовнішньої торгівлі продукцією АПК України з країнами світу і ЄС.

Досліджено науково-методичний інструментарій оцінювання рівня капіталізації діяльності агрохолдингів на основі економетричних методів, який складається з послідовності етапів та дозволяє скласти рейтинг впливу відповідних показників на глобальні процеси діяльності агрохолдингів та виявити найбільш важливі з них, за допомогою яких формують стратегії їх розвитку. Запропонований методичний підхід дозволяє змоделювати майбутні сценарії розвитку агрохолдингів на основі «Стратегії стабільності», «Санаційної стратегії», «Стратегії підтримки орієнтирів» і «Стратегії довгострокового розвитку» та обрати найбільш ефективні з них.

Під час роботи набув подальшого розвитку теоретичний підхід до дослідження особливостей фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції шляхом визначення найбільш впливових факторів функціонування агроформування, які обумовлюють можливості вирішення глобальної продовольчої проблеми, покращення зовнішньої торгівлі та поступової інтеграції українського АПК у світовий економічний простір, а також характеристики сучасних тенденцій розвитку процесу капіталізації міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності за рахунок розробки кластерних груп агроформувань і траєкторії їх динамічної трансформації, що є обґрунтуванням для вироблення єдиної фінансової політики та ефективного управління залученими інвестиційними ресурсами в діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції.

Вдосконалено теоретико-методичні засади дослідження особливостей розвитку українського агропромислового комплексу в процесі євроінтеграції за рахунок кластерізації агрохолдингів з урахуванням основних показників їх фінансового стану. Для цього розроблено організаційно-економічний

механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів у процесі євроінтеграції та запропоновано активізацію зовнішньо-економічної діяльності України на глобальному ринку сільськогосподарської продукції з урахуванням євроінтеграційних умов.

На основі визначення принципів (системності; забезпечення найвищої ефективності, ієрархічності, обов'язкового зворотного зв'язку, впровадження нових завдань (адаптації), необхідної різноманітності, використання єдиної інтегрованої бази даних, динамічності) та функцій (контролю, оцінки та аналізу, планування та прогнозування, розробки та прийняття адекватних управлінських рішень, регулювання) запропонований механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні забезпечує перетворення вхідної інформації щодо розвитку зовнішніх (політичні, соціальні, економічні та екологічні) і внутрішніх (трудові, фінансові, організаційні та виробничі) чинників у ефективну розробку стратегічних та тактичних рішень щодо фінансування діяльності агрохолдингів в процесі євроінтеграції.

Завдяки тому, що запропонований механізм складається з двох основних систем: керованої та керуючої - та двох контурів фінансування: зовнішнього та внутрішнього (що складають економічний аспект механізму), - а також трьох підсистем: моніторингу, прийняття рішень та регулювання - це в процесі функціонування дозволяє здійснювати перетворення розвитку зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на діяльність міжнародних агрохолдингів в Україні в рамках євроінтеграції в процес фінансування їх діяльності, що надасть можливість успішної інтеграції агропромислового комплексу України до європейського ринку сільськогосподарської продукції за умов дії угод з СОТ та асоціації з ЄС.

Практичне значення роботи полягає в тому, що викладені автором у дисертаційній роботі теоретичні положення та практичні рекомендації є базисом для створення фінансових умов розвитку великих агропромислових формувань України та успішної інтеграції її агропромислового комплексу до регіонального та глобального ринків сільськогосподарської продукції.

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та в межах науково-дослідної теми «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (номер державної реєстрації – 0116U001990), у межах якої здійснено дослідження особливостей фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів у глобальних умовах розвитку, впроваджено в аналітичну діяльність Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради, банка «Грант» при прийнятті бізнес-рішень щодо участі в інвестиційних проектах.

Ключові слова: міжнародні агрохолдинги, глобальний ринок сільськогосподарської продукції, міжнародна економічна інтеграція, фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів, прямі іноземні інвестиції, механізм фінансування міжнародних агрохолдингів.

ABSTRACT

Savin R.S. Financing the activities of international agroholdings in the global agricultural market. – Qualification scientific paper as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics: Specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to the deepening of theoretical and methodological principles of the study of financing of the activities of international agricultural holdings on the global agricultural market and the development of an organizational and economic mechanism for financing the activities of agricultural holdings in Ukraine in the process of European integration.

In the course of the work, theoretical approaches to the study of theoretical aspects of the evolution of development and the specifics of the activities of agricultural holdings in the agricultural market are summarized; The characteristic

of financial instruments for ensuring the activity of international agroholdings in the global agricultural market is given; systematic methodical approaches to assessing the level of capitalization of agroholdings activities; the preconditions, factors and consequences of corporatization processes of the agrarian sector of the global economy are analyzed; defined dynamics of direct foreign investments as an indicator of the scale of activity of international agroholdings; clustering of international agroholdings based on the results of financial and economic activity on the global agricultural market; the current state and peculiarities of the development of Ukrainian agroindustrial complex in the conditions of world integration processes are analyzed; the financial conditions of providing strategic directions of development of large agro-industrial formations of Ukraine are determined; organizational and economic mechanism of financing of activity of agroholdings in Ukraine in the process of eurointegration is developed.

The methodical approach to the classification of conditions for the formation of international agroholdings in the global agricultural market through the identification of models of construction of agricultural holdings on the basis of horizontal integration, with the help of vertical integration of enterprises of a unified technological cycle and the creation of diversified holdings by redistribution of capital from one branch of economy to another, is proposed, a modified scheme is proposed. agroholding on the basis of the creation of a vertically integrated agrarian holding, special the purpose of which is that the initial stage, raw material production, is not allocated to a separate legal entity, but is highlighted as a structural subdivision of the subsidiary, which benefits the implementation of the agrarian project, since it simplifies the receipt of credit resources, greatly facilitates the management and control of financial flows and provides more effective implementation of strategic decisions.

The research developed the organizational and economic principles of forming the state policy on the development of foreign trade in agro-industrial products through the development of an algorithm for the formation of strategic directions for the development of Ukrainian agroholdings in the corresponding

financing conditions on the basis of constructing a transition matrix, based on a combination of two indicators: the current state of the agroholding (which is characterized by the corresponding cluster) and its possible changes (positive or negative, providing effective management of the activity by holdings based on the selection of promising strategic areas in the future considering the possibilities of their financing).

The work proposes an organizational and economic mechanism for financing the activities of agroholdings in Ukraine in the process of European integration, which provides the transformation of incoming information on the development of external (political, social, economic and environmental) and internal (labor, financial, organizational and production) factors in the effective development of strategic and tactical decisions on the financing of the activities of agricultural holdings. Investigation of foreign trade in products of Ukrainian agro-industrial complex in the conditions of modern integration processes, which provides for analysis, evaluation of comparative advantages of foreign trade in agro-food products and determination of priority directions of foreign trade in agricultural products of Ukraine with countries of the world and the EU.

The scientific methodical tool for estimating the level of capitalization of agroholdings activities on the basis of econometric methods is studied, which consists of the sequence of stages and makes it possible to compute the rating of the influence of the relevant indicators on the global processes of the activity of agroholdings and to identify the most important of them, by means of which they formulate strategies for their development. The proposed methodological approach allows us to simulate future scenarios for the development of agroholdings based on the "Strategy of Stability", "Reconciliation Strategy", "Strategy of Supporting Landmarks" and "Strategy of Long-term Development" and choose the most effective of them.

During the course of the work, the theoretical approach to the study of the peculiarities of financing of the activities of international agroholdings in the global market of agricultural products by means of identifying the most influential

factors in the functioning of agro -forming, which determine the possibilities of solving the global food problem, improving foreign trade and the gradual integration of Ukrainian agroindustrial complex into the world economic space, has been further developed. also characteristics of modern trends in the process of capitalization of international a holding companies based on the results of financial and economic activity due to the development of cluster groups of agroformations and the trajectory of their dynamic transformation, which is the basis for developing a unified financial policy and effective management of the attracted investment resources in the activities of international agricultural holdings in the global agricultural market of agricultural produce.

The theoretical and methodological principles of studying the peculiarities of the development of the Ukrainian agro-industrial complex in the process of European integration due to clustering of agroholdings, taking into account the main indicators of their financial status, have been improved. To this end, an organizational and economic mechanism for funding international agroholdings in the process of European integration has been developed, and the activation of Ukraine's foreign-economic activity in the global agricultural market, taking into account the European integration conditions, has been proposed.

On the basis of the definition of the principles (systematic, ensuring the highest efficiency, hierarchy, obligatory feedback, the introduction of new tasks (adaptation), the necessary diversity, the use of a single integrated database, dynamism) and functions (monitoring, evaluation and analysis, planning and forecasting, development and adoption of adequate managerial decisions, regulation), the proposed mechanism for funding international agroholdings in Ukraine provides for the transformation of incoming information on development EXTERNAL (political, social, economic and environmental) and internal (labor, financial, institutional and industrial) factors in developing effective strategic and tactical decisions on the funding of agricultural holdings in the process of European integration.

Due to the fact that the proposed mechanism consists of two main systems:

managed and managing - and two contours of financing: external and internal (constituting the economic aspect of the mechanism), as well as three subsystems: monitoring, decision making and regulation - this in the process of functioning allows to make the transformation of the development of external and internal factors influencing the activity of international agricultural holdings in Ukraine within the framework of European integration in the process of financing their activities, which will provide an opportunity for a successful int the migration of the agro-industrial complex of Ukraine to the European market of agricultural dairy products under the terms of the agreements with the WTO and the association with the EU.

The practical significance of the work is that the theoretical positions and practical recommendations put forth by the author in the dissertation are the basis for creating financial conditions for the development of large agroindustrial formations of Ukraine and the successful integration of its agro-industrial complex into regional and global agricultural markets. The practical recommendations and proposals presented in the dissertation are made in accordance with the research plan of the Department of International Economic Relations of the Kharkiv National University named after V.N. Karazin and within the scope of the research theme "Globalization and regionalization as vectors of development of international economic relations" (number of state registration - 0116U001990), within which the study of the peculiarities of the financing of the activities of international agroholdings in the global conditions of development, implemented in the analytical activity Number of International Cooperation Department of the Kharkiv City Council, Bank "Grant" when making business decisions regarding participation in investment projects.

Key words: international agricultural holdings, global agricultural market of poultry products, international economic integration, financing of activities of international agricultural holdings, direct foreign investments, financing mechanism of international agroholdings.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Савін Р.С., Сідоров В.І. Методичний підхід дослідження перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів на світовому фінансовому ринку // «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : «Економіка і управління». 2018. Том 29 (68), № 3. С. 10-14.

Особистий внесок здобувача: систематизовано теоретико-методичні засади дослідження міжнародних агрохолдингів на світовому фінансовому ринку, сформовано алгоритм оцінювання рівня діяльності агрохолдингів.

2. Babenko V., Sidorov V., Savin R. Activity of agroholdings in the world market of agricultural products in the context of globalization // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2018. № 8. С. 101-107.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано динаміку діяльності агрохолдингів у глобальному економічному просторі.

3. Savin R.S., Sidorov V.I. Activities of international agroholdings in the world market of foreign investments: investigation of trends and factors of impact in current financing conditions // Technology audit and production reserves. 2018. Vol. 4, № 4(42). P. 18-24. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2018.141135> (Ulrich's Periodicals Director, DRIVER, BASE, Index Copernicus, ResearchBib, DOAJ, WorldCat, EBSCO, Directory Indexing of International Research Journals, DRJI, OAJI, Sherpa/Romeo, Open Access Articles).

Особистий внесок здобувача: визначено фактори впливу на діяльність міжнародних агрохолдингів на світовому фінансовому ринку.

4. Бабенко В.О., Савін Р.С. Дослідження передумов, чинників та наслідків процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки

//Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2018. № 2. С. 16-22. (Index Copernicus).

Особистий внесок здобувача: визначено чинники, що формують процеси корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки, виконано змістовний аналіз впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на діяльність агрохолдингів.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

5. Savin R. Organizational and economic mechanism of financing activities of Ukraine`s agroindustrial holdings in European integration // The scientific heritage (Budapest, Hungary). 2018. Vol.2, № 26. P. 42-46. (International Scientific Indexing).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Савін Р.С., Сідоров В.І. Інвестиції в розвиток агрохолдингів з метою виходу України на світові ринки виробництва сільськогосподарської продукції // Економічна система України в умовах глобалізаційних викликів XXI століття: Матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 10 квітня 2018 р.) Чернівці: Буковинський центр економічної освіти та бізнесу, 2018. С. 30-32.

Особистий внесок здобувача: проведено аналіз динаміки інвестиційних надходжень у розвиток агрохолдингів на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

7. Савін Р.С., Сідоров В.І. Діяльність агрохолдингів в умовах глобалізації // Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства : матеріали XIV Міжнародної наук.-практ. конф., 20-21 квітня 2018 р. (Хмельницький-Сатанів). Хмельницький: ХНУ, 2018. 180 с. С. 11-12.

Особистий внесок здобувача: запропоновано шляхи ефективної

діяльності агрохолдингів у сучасних умовах.

8. Савін Р.С. Сучасний стан ТНК АПК в умовах глобального економічного розвитку // Сучасні перетворення міжнародного бізнесу: Матеріали доповідей всеукр. наук.-практ.конф. (м. Харків, 26 квітня 2018 р.) Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. С. 96-97.

9. Савін Р.С. Стратегічні напрями розвитку великий агропромислових формувань України: інвестиційні умови забезпечення // Проблеми та перспективи фінансового забезпечення аграрного сектору: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 13-14 вересня 2018 р.). Київ.: ЦП «КОМПРИНТ», 2018. С. 176-179.

10. Савін Р.С. Фінансові інструменти забезпечення сучасних тенденцій капіталізації міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: Матеріали доповідей XXXVIII Міжнар. наук.-практ.конф. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 38. 257 с. С. 45-48.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

11. Савін Р. С., Сідоров В. І., Бабенко В. О. Дослідження механізму розвитку діяльності агрохолдингів в умовах економічної глобалізації / Информационная экономика: этапы развития, методы управления, модели: монография. // Под ред. докт. экон. наук, проф. В.С. Пономаренко, докт. экон. наук, проф. Т.С. Клебановой. Харьков, ВШЭМ ХНЭУ им. С. Кузнеця, 2018. С. 446-457.

Особистий внесок здобувача: визначено принципи і цілі діяльності агрохолдингів в умовах економічної глобалізації.

12. Savin R.S. Direct foreign investments: interrelation with the activity of international holding companies. Financial support for the development of the Ukrainian agricultural sector : Monograph / Davydenko N.M., Dimitrov I.T. and others. Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2018. 430 p. P. 260-271.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ АГРОХОЛДИНГІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	24
1.1. Еволюція розвитку та специфіка діяльності холдингів на ринку сільськогосподарської продукції.....	24
1.2. Фінансові інструменти забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції	40
1.3. Методичні підходи до оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів.....	58
Висновки до першого розділу.....	71
РОЗДІЛ 2 ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СВІТОВИХ АГРОХОЛДИНГІВ У ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ.....	75
2.1. Передумови, чинники та наслідки процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки	75
2.2. Вплив грошових потоків на масштаби діяльності міжнародних агрохолдингів	90
2.3. Кластеризація міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності на глобальному ринку сільськогосподарської продукції.....	102
Висновки до другого розділу.....	121
РОЗДІЛ 3 ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ АГРОХОЛДИНГІВ НА РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	124

3.1. Сучасний стан та особливості розвитку українського агропромислового комплексу в умовах світових інтеграційних процесів	124
3.2. Стратегічні напрями розвитку міжнародних агропромислових формувань України: фінансові умови забезпечення	150
3.3. Організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції	176
Висновки до третього розділу	197
ВИСНОВКИ	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	204
ДОДАТКИ	237

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження. Глобалізаційний розвиток загальносвітових аграрно-економічних процесів призвів до зростання конкуренції між товаровиробниками різних країн. Посилення конкуренції на зовнішніх продовольчих ринках вимагає пошуку нових форм організації співпраці на глобальному ринку сільськогосподарської продукції. Перспективним у напрямі вирішення проблем підвищення ефективності діяльності та забезпечення зростання експортних можливостей міжнародного аграрного бізнесу може стати міжфірмова інтеграція підприємств, зокрема, міжнародних агрохолдингів і питання удосконалення фінансування їх діяльності, що нададуть можливості агроформуванням бути конкурентоспроможними та розширювати свою присутність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Сучасне фінансове середовище, в якому функціонують агрохолдинги, вимагає ефективної системи управління фінансовими ресурсами, їх фінансового забезпечення для реалізації фінансової політики компаній. Для активної економічної інтеграції країни, адаптації міжнародних аграрних холдингів до умов функціонування бізнесового середовища, що склалися в масштабах світової економіки, необхідним є формування і реалізація стратегії фінансового забезпечення в контексті трансформації економічних і фінансових відносин у країні та з урахуванням глобалізаційних трендів світової економіки. Отже, дослідження особливостей, поглиблення науково-теоретичних засад фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів у глобальних умовах розвитку й обумовлює актуальність теми дослідження.

Сучасні розробки у сфері фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів ґрунтуються на теоретичній і методологічній базі досліджень таких зарубіжних і вітчизняних дослідників, як В.Я. Амбросов, О.М. Балтремус, О.В. Боднар, Н.І. Бурлаки, В.Л. Валентинов, В.В. Гончаренко, Н.М. Давиденко, О.І. Даций, С.Ф. Дем'яненко, О.А. Довгаль, Арнім Кун, П.М. Макаренко,

М.Й Малік, І.Ю. Матюшенко, О.В. Олійник, О.М. Петрук, Т.О. Осташко, М.І. Пугачов, П.Т. Саблук, В.І. Сідоров, В.В. Стадник, О.М. Шпичак, О.М. Яценко та інших. Але у провідних наукових центрах не спостерігається єдиної думки стосовно перспективності розвитку фінансування агробізнесу шляхом тотальної корпоратизації сільськогосподарських підприємств за рахунок активізації діяльності агрохолдингів.

Проблеми фінансових умов забезпечення стратегічних напрямів розвитку великих агропромислових формувань України знайшли відображення у дослідженнях зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема: В. Андрійчука, І. Бланка, А. Войтюка, Р. Вільдт, О. Гудзя, О. Єранкіна, О. Захарчука, Д. Еліот, Дж. Кіан, С. Колеса, Д. Крисанова, П. Лайка, Дж. Мітчел, М. Огійчука, В. Опаріна, Г. Підлісецького, О. Терещенка, Р. Хітчінса, С. Халатур, С. Циганова, С. Якубовського та інших сучасних учених-економістів і практиків.

Однак, незважаючи на велику кількість досліджень, недостатньо уваги приділено дослідженню питань фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та фінансування діяльності агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції. Ці обставини обумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (№ державної реєстрації 0116U001990), у межах якої здійснено дослідження особливостей фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів у глобальних умовах розвитку (довідка № 124-09/18 від 12.09.2018).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад дослідження фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської

продукції та обґрунтування організаційно-економічного механізму фінансування діяльності агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції.

Відповідно до мети дослідження в дисертаційній роботі поставлено і вирішено такі **завдання**:

- дослідити теоретичні аспекти еволюції розвитку та специфіки діяльності агрохолдингів у системі світового господарства;
- охарактеризувати фінансові інструменти забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції;
- систематизувати методичні підходи щодо оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів у світовій економічній системі;
- ідентифікувати передумови, чинники та наслідки процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки;
- проаналізувати вплив грошових потоків на масштаби діяльності міжнародних агрохолдингів;
- провести кластеризацію міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності на глобальному ринку сільськогосподарської продукції;
- дослідити особливості розвитку українського агропромислового комплексу в умовах світових інтеграційних процесів;
- визначити фінансові умови забезпечення стратегічних напрямів розвитку великих міжнародних агропромислових формувань в Україні;
- розробити організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є діяльність міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції.

Предметом дослідження – особливості фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в глобальних умовах розвитку.

Методи дослідження. У процесі дисертаційного дослідження було

використано такі наукові методи: діалектичний – для дослідження особливостей еволюції розвитку та специфіки діяльності агрохолдингів на ринку сільськогосподарської продукції (п. 1.1); аналіз і синтез – для виявлення взаємозв'язку зовнішньої торгівлі з перевагами участі країни в інтеграційних об'єднаннях та визначення фінансових інструментів забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів (п. 1.2); системних підхід – для систематизації методичних підходів щодо оцінювання рівня капіталізації діяльності агрохолдингів (п. 1.3); тренд-аналіз – для визначення трендів прямих іноземних інвестицій (п. 2.2); індукції та дедукції – для оцінки компаративних переваг у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами України (п. 2.1, 3.3); кластерний аналіз – для кластеризації міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності на глобальному ринку сільськогосподарської продукції (п. 2.3, 3.2); кореляційно-регресійний аналіз – для розробки макроекономічної багатофакторної моделі розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах євроінтеграції (п. 3.1); графічний і табличний методи – для визначення взаємозв'язку між показниками фінансової діяльності міжнародних агрохолдингів (п. 1.1-3.3).

Інформаційною та статистичною базами роботи є монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, інформаційні звіти та доповіді таких міжнародних організацій, як Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО), база даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами, Світова організація торгівлі, Всесвітній банк, матеріали Державної служби статистики України та інш.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні науково-теоретичних засад дослідження фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та обґрунтуванні організаційно-економічного механізму фінансування діяльності агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції.

Конкретні наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у

розробку проблеми, яка досліджується, і характеризують наукову новизну роботи, полягають у наступному:

удосконалено:

– методичний підхід до дослідження інвестиційної привабливості світових агрохолдингів у глобальних умовах розвитку через їх кластеризацію за результатами фінансово-економічної діяльності за такими показниками, як рівень левериджу, рівень рентабельності, рівень забезпеченості матеріальними активами, рівень не боргового податкового забезпечення, рівень інтенсивності капіталу, рівень інфляції, рівень ризику і темп зростання, що дозволило визначити п'ять груп міжнародних агрохолдингів, для яких проведено аналіз їх слабких та сильних сторін, побудовано класифікаційні функції та моделі аналізу часових рядів, які формують множину прогнозних значень показників функціонування агрохолдингів;

– організаційно-економічні засади формування стратегічних напрямів розвитку найбільших міжнародних агрохолдингів України, що входять до певного кластеру, а саме розроблено стандартизований алгоритм, який здійснюється у такій послідовності: визначення сценаріїв їх розвитку, розрахунок ймовірностей їх переходу з одного кластеру до іншого, побудова матриці стратегічних рішень та розробка стратегічних рішень з урахуванням можливостей їх фінансування, що дозволяє сформулювати ефективні з точки зору покращення управлінських рішень стратегію та тактику;

дістало подальшого розвитку:

– теоретичний підхід до розуміння сутності та специфіки діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції за рахунок обґрунтування моделі вертикально інтегрованого агрохолдингу із включенням сировинного виробництва в якості його структурного підрозділу, що, на відміну від існуючих, надає переваги в реалізації аграрних проектів, спрощуючи отримання кредитних ресурсів, полегшуючи контроль за фінансовими потоками і забезпечуючи ефективнішу реалізацію стратегічних рішень;

– методичний інструментарій комплексного оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів і перспектив їх розвитку на глобальному ринку сільськогосподарської продукції на основі використання багатофакторних методів дослідження, а саме кластерного, факторного, кореляційно-регресійного аналізів і прогнозування, що дозволило змоделювати три сценарії розвитку міжнародних агрохолдингів (стандартний, оптимістичний і песимістичний) в умовах посилення конкуренції на глобальному ринку сільськогосподарської продукції;

– науково-практичний підхід до розробки заходів щодо покращення якості управлінських рішень і посилення конкурентоспроможності провідних агрохолдингів України за рахунок надання рекомендацій стосовно формування п'яти стратегій поведінки на глобальному ринку сільськогосподарської продукції - «Стратегії стабільності», «Санаційної стратегії», «Стратегії підтримки орієнтирів», «Стратегії довгострокового розвитку» та «Стратегії зниження ризику»;

– обґрунтування організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції, який забезпечує перетворення вхідної інформації щодо розвитку зовнішніх (політичні, соціальні, економічні та екологічні) та внутрішніх (трудові, фінансові, організаційні та виробничі) чинників у ефективну розробку стратегічних та тактичних рішень щодо фінансування їх діяльності з метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності на європейському та глобальному ринках сільськогосподарської продукції.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що викладені автором теоретичні положення й практичні рекомендації удосконалюють основу для подальших досліджень у напрямку аналізу умов фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та можуть бути використані для прогнозування їх діяльності і розробки науково-практичних рекомендацій щодо стратегічних напрямів розвитку міжнародних агропромислових формувань в Україні.

Основні результати дисертаційної роботи доведені до рівня концептуальних положень, стратегічних напрямків, моделей, заходів і пропозицій щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Наукові розробки та висновки автора впроваджено в діяльність Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради при підготовці аналітичних матеріалів до зустрічей керівництва міста з іноземними делегаціями з питань розвитку міжнародного бізнесу (довідка № 719/01-03-28 від 21.09.2018); банка «Грант» при прийнятті бізнес-рішень щодо участі в інвестиційних проектах (довідка №294 від 22.09.2018).

Основні наукові положення та отримані результати дослідження використовуються в навчальному процесі для студентів факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Економіка України», «Міжнародні фінанси», що дало можливість поліпшити якість підготовки студентів за спеціальністю «міжнародні економічні відносини», збагатити лекційний матеріал, активізувати семінарські заняття (довідка № 121-09/18 від 04.09.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки й рекомендації, які викладені в дисертації та публікаціях і виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та висновки, отримані в результаті дисертаційного дослідження, викладалися автором й отримали схвалення на міжнародних науково-практичних семінарах і конференціях, серед яких: міжнародна науково-практична конференція «Економічна система України в умовах глобалізаційних викликів XXI століття (10 квітня 2018 р., м. Чернівці); XIV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства» (20-21 квітня 2018 року, Хмельницький-Сатанів); Всеукраїнська науково-практична конференція

«Сучасні перетворення міжнародного бізнесу» (26 квітня 2018, Харків); II Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи фінансового забезпечення аграрного сектору: вітчизняний та зарубіжний досвід» (13-14 вересня 2018 року, м. Київ); XXXVIII Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (29 серпня 2018 р., м. Переяслав-Хмельницький).

Публікації. Основні положення і результати дослідження викладені автором у 12 наукових працях, серед яких 4 статті у наукових фахових виданнях України (у т.ч. 3 статті, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 наукова стаття – у зарубіжному спеціалізованому виданні, 2 розділи у колективних монографіях і 5 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 5,1 друк. арк., із яких особисто автору належить 4,5 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (320 найменування на 33 сторінках) та 4 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 247 сторінок друкованого тексту, із яких основний зміст роботи – 203 сторінки друкованого тексту, зокрема 53 таблиці та 30 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ АГРОХОЛДИНГІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Еволюція розвитку та специфіка діяльності холдингів на ринку сільськогосподарської продукції

Сучасні умови діяльності в умовах зростаючої конкуренції об'єктивно зумовлюють необхідність активізації процесів створення великих інтегрованих структур у сфері агропромислового комплексу (АПК). Передумовами розвитку і поглиблення зазначених процесів є перш за все необхідність мінімізації витрат з метою випуску конкурентної продукції та на цій основі забезпечення сталого економічного зростання всіх учасників інтегрованих формувань.

Зміни організаційно-економічної бази господарюючих суб'єктів в агропромисловому комплексі відбувається шляхом їх реорганізації на великі інтегровані структури обґрунтована основі кооперації та спеціалізації. Об'єднання господарюючих суб'єктів відбувається з використанням ряду принципів, найбільш важливими з яких є наступні: зміцнення внутрішніх і зовнішніх зв'язків; взаємозалежність технологій виробництва; раціональність використання наявних ресурсів; мінімізація витрат; розширення займаної частки на ринку; інноваційна спрямованість; створення ефективного централізованого управління і т. д.

Глобалізаційний розвиток загальносвітових аграрно-економічних процесів призвів до зростання конкуренції між товаровиробниками різних країн. Сьогодні дрібним і середнім господарствам усе складніше виробляти конкурентоздатну (у першу чергу за ціною) сільськогосподарську продукцію, використовуючи виключно традиційні методи й технології виробництва та

збуту. Окремо взяте господарство не може задовольнити міжнародні вимоги до якості й безпеки продуктів харчування. Тому зростає роль саме агрохолдингізації сільськогосподарської діяльності (створення агрохолдингів шляхом поглинання дрібних і середніх сільськогосподарських підприємств). Ефективність і доцільність такого шляху можна визначити лише за допомогою комплексного дослідження інтеграційних процесів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції, діяльності міжнародних агрохолдингів, їх впливу на розвиток сільського господарства і сільських територій загалом.

З кожним роком у сучасних економічних дослідженнях проблем функціонування та еволюції аграрних корпоративних структур (в основному на прикладах діяльності міжнародних агрохолдингів) приділяється все більше уваги, як правило, у контексті інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектора [2]. Серед авторів, які досліджують означену проблему, потрібно відзначити таких українських і закордонних вчених, як В. Андрійчук, С. Авдашева, Е. Бородіна, А. Борщ, А. Данкевич, С. Дем'яненко, Т. Дудар, В. Геєць, В. Голота, І. Гаркавенко, А. Гуторов, Т. Зінчук, Ш. Крамон-Таубадель, М. Кропивко, В. Месель-Веселяк, Л. Молдаван, Ю. Нестерчук, Т. Осташко, Н. Присяжнюк, І. Прокопа, П. Саблук, П. Стецюк, А. Судеркін, В. Шиян та інші.

Разом з тим питання залежності соціально-економічного розвитку країни від рівня агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств знаходиться на стадії початкового вивчення і потребує комплексного дослідження. Більш того, у провідних наукових центрах немає єдиної думки з приводу перспективності розвитку агробізнесу шляхом тотальної корпоратизації сільськогосподарських підприємств за рахунок активізації діяльності міжнародних агрохолдингів [1].

На думку В.Г. Андрійчука, головна особливість діяльності агрохолдингів полягає в їх тісній залежності від забезпеченості сировинною базою [3], зокрема від стану і тенденцій розвитку виробництва необхідної сировини

сільським господарством, що у свою чергу залежить від розвитку матеріально-виробничої бази сільськогосподарських виробників [4]. Це обумовлює варіативність структури і тенденцій інтегрованих формувань в АПК.

Виробництво сільськогосподарської продукції охоплюють ряд стадій отримання кінцевого продукту, у тому числі й виробництво сільськогосподарської сировини, його транспортування, зберігання, переробку й закінчуючи реалізацією кінцевим споживачам. У цьому процесі беруть участь ряд посередницьких і проміжних ланок, пов'язаних з транспортуванням, зберіганням, збутом, управлінням та іншими операціями. Значна кількість таких проміжних ланок, що виникають у процесі проходження товаром усіх стадій, призводить до високих витрат і відповідно до підвищення ціни готової продукції [9].

Відмінна від зазначеної ситуація спостерігається в інтегрованих утвореннях, де отримується сировина, проміжна і готова продукція можуть бути реалізовані за невисокими цінами і з більш низькими витратами. Як вважає М.О. Кизим [85], позитивним результатом у цьому випадку є те, що прибуток, отриманий у зв'язку з ростом обсягів виробництва і розширенням масштабів діяльності в інтегрованих формуваннях, може переливатися з прибуткових сфер діяльності в збиткові, тим самим сприяючи вирівнюванню умов господарювання [86, 87]. Таким чином, можна дійти висновку, що об'єктивною передумовою консолідації господарюючих суб'єктів є отримання синергетичного ефекту на основі об'єднання зусиль, сукупний результат якого перевищує суму їх приватних результатів.

На думку Г. Татаренко, ще одним додатковим стимулом до об'єднання в міжнародні агрохолдинги є зростання капіталізації [224]. Низька капіталізація окремих підприємств призводить до високої вартості кредитів, заниженої вартості акцій та інвестиційної непривабливості. Об'єднання, інтегруючи активи підприємств в єдине ціле, призводить до зростання капіталізації, що дозволяє отримувати сільськогосподарську сировину за

оптовими цінами без посередників; відновлювати вартість активів та зробити корпорацію інвестиційно привабливою.

У дослідженнях [12, 20, 24] підкреслюється, що учасники об'єднання отримують доступ до нових можливостей, що підсилює їх конкурентні позиції, приводячи до зростання прибутку та обсягів продажів. Це робить позитивний вплив на розвиток фінансових структур, стійкого функціонування економіки країни загалом. За рахунок поліпшення фінансового стану міжнародних агрохолдингів збільшується збір податків і зростає надходження фінансових коштів [36, 75, 93]. Фінансові інвестиції, перш за все кредитні, мають перевагу від об'єднання, так як знижується ризик неповернення виданих підприємствам кредитів. Ризик зменшується, оскільки агрохолдинги освоюють нові фінансові технології в управлінні та виробництві, підсилюють конкурентні позиції, виходять на більш високий рівень розвитку, переходять від взаємної конкуренції до взаємовигідної кооперації [10, 290].

У цьому дослідженні розглянемо не лише класичні форми агрохолдингів, а й інші форми ведення аграрного бізнесу, які характеризуються використанням значних масивів сільськогосподарських земель (наприклад, коли сільським господарством займаються промислові компанії з метою забезпечення своїх працівників власними продуктами харчування або банківські структури). Усі ці великі агроформування ми умовно називаємо "агрохолдингами" [35].

Отже, дослідження економічних аспектів діяльності міжнародних агрохолдингів розкривають такі властиві їм характеристики [26, 28, 116]:

– значна інвестиційна привабливість більшості міжнародних агрохолдингів (майже всі компанії є активними гравцями на провідних фондових біржах світу, де вони завдяки залученню понад 9 млрд грн інвестицій вміло використовують можливості IPO (Initial Public Offering - перший публічний продаж акцій акціонерного товариства, у тому числі у формі продажу депозитарних розписок на акції, необмеженому колу осіб) і депозитарних розписок);

- висока привабливість міжнародних агрохолдингів у плані їх кредитування комерційними банками проти сільськогосподарських товаровиробників інших організаційно правових форм господарювання завдяки наявності ліквідного заставного майна;
- можливість для дочірніх компаній отримувати від материнської компанії пільгове кредитування;
- замкнутий цикл виробництва і переробки сільськогосподарської продукції у більшості агрохолдингів, що дозволяє отримувати додану вартість, створювану в продуктовому ланцюжку;
- доступність для міжнародних агрохолдингів зарубіжних ринків збуту сільськогосподарської продукції; монополізація ними всієї інфраструктури аграрного ринку.

Отже, злиття підприємств у знову створюване об'єднання дозволить збільшувати сукупну вартість активів і, відповідно, вартість акцій об'єднання, котирувати акції корпорації на міжнародних фондових ринках, залучати необхідні інвестиції за рахунок розміщення додатково емітованих акцій, формувати і організовувати комплексні програми розвитку, виробничі і маркетингові плани [25, 27].

Однак створення агрохолдингів «породжує» і запобігає негативним явищам [144]:

- у результаті властивих корпоративним структурам виробничо-економічних відносин, інвестори отримують необмежені господарські повноваження. Сільськогосподарські підприємства втрачають не лише юридичну самостійність, а й більшу частину коштів виробництва, а сільські жителі в ряді випадків - земельні угіддя. Це спостерігається, коли земельні частки включають до статутного капіталу підприємства. У результаті селяни перетворюються з власників землі в найманих працівників;
- система управління в холдингах забезпечує жорстку вертикаль влади керуючої організації-інвестора. Цьому принципу підпорядковується вся організаційно-управлінська структура міжнародних агрохолдингів,

сільськогосподарські підприємства яких є внутрішньогосподарськими підрозділами. При цьому власникам агрохолдингів байдужа доля не лише частини селян, що не бере трудової участі в їх виробництві, а й власних найманих працівників. Тому, незважаючи на відносно високу заробітну плату, останні висловлюють невдоволення економічною «політикою» керівництва. Сьогодні складається така ситуація, що більшість агрохолдингів, ліквідувавши галузі тваринництва, не прагнуть розвивати їх і на подвір'ях своїх працівників, що негативно позначається на зміні поголів'я в особистих господарствах;

– фінансові кошти концентруються на рахунках головної компанії. При цьому не виключається ситуація, при якій інвестор може в односторонньому порядку вийти з агрохолдингу, припинити виробництво і залишити сільгосптоваровиробників без фінансових ресурсів, основних і оборотних засобів виробництва, у тому числі й землі, так як усе це стає його власністю.

Виникає парадокс інтересів агрохолдингу і адміністрації сільськогосподарського району. Адміністрація прагне збільшити виробництво, досягти найбільш повної зайнятості населення, забезпечити його потреби в продукції сільського господарства, поповнити бюджет району, у тому числі за рахунок надходжень податків і зборів від агрохолдингів, розвивати соціальну сферу села т.д., а інвестор - отримати прибуток (при цьому податки сплачуються в ряді випадків за місцем реєстрації фірми-інвестора) [117].

Зазначені негативні явища в розвитку міжнародних агрохолдингів сучасних умовах господарювання негативно позначаються не лише на кінцевих результатах їх діяльності, а й на функціонуванні регіональних АПК і сільських територій загалом [40]. Для їх подолання, пом'якшення можливих негативних наслідків створення, функціонування і ліквідації міжнародних агрохолдингів, підвищення ефективності та «прозорості» їх діяльності доцільно вже в підготовчий період організації таких формувань укладати договори між зацікавленими сторонами: керівної організацією інвестором, сільськогосподарськими підприємствами, що вступають в міжнародний

агрохолдинг і територіальними органами влади [36]. Головні принципи таких договорів: паритетна участь і рівна економічна вигода від спільного виробництва, узгодженість дій і зусиль партнерів, оптимальне поєднання економічних інтересів і відповідальності сторін, можливість контролю відповідними державними органами за ефективним використанням природних ресурсів, дотриманням екологічних норм, участь агрохолдингів у розвитку соціальної сфери села [63].

Комплексне вирішення цих питань дозволить істотно збільшити внесок міжнародного агрохолдингу в вирішенні задач сталого розвитку аграрного сектора економіки країни, підвищення ефективності його функціонування в конкурентному ринковому середовищі [117].

Для глибокого розуміння агрохолдингзації аграрного сектора з'ясуємо сутність самого поняття "холдинг", систематизуючи основні визначення. Відзначимо, що у вітчизняній і зарубіжній літературі існує близько двох десятків авторських формулювань цього поняття [56, 48, 122]. Наведемо лише деякі з них, які доповнюють один одного (табл. 1.1).

С. Дем'яненко презентує аграрний холдинг як специфічну форму володіння акціонерним капіталом, за якої материнська компанія, володіючи контрольним пакетом акцій інших підприємств, здійснює управління і контроль за їх діяльністю і завдяки цьому об'єднує їх в єдину організаційну структуру з відповідальними цілями і місією [60]. С. Дем'яненко та А. Кузнєцова розкривають суть міжнародних агрохолдингів через специфічну форму володіння акціонерним капіталом, при якому материнська компанія, володіючи контрольним пакетом акцій інших підприємств, здійснює управління і контроль за їх діяльністю і завдяки цьому об'єднує їх в єдину організаційну структуру з відповідними цілями і місією [60].

Так В. Андрійчук розглядає міжнародні агрохолдинги як результат капіталізації економічної концентрації, а їх особливою рисою вважає управління головною великою компанією і втрату прав юридичної особи

всіма іншими підприємствами, що увійшли до її складу, з подальшим їх перетворенням на структурні підрозділи [4].

А. Єранкін під міжнародними агрохолдингами має на увазі узагальнене поняття [73, 74], що характеризує принципово новий тип учасника аграрного

Таблиця 1.1

Визначення поняття «холдинг»*

Автор	Визначення
Л.М. Чепурда	Холдинг (від англ. to hold – держати, тримати, володіти) це компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших підприємств з метою здійснення щодо них функцій контролю й управління
Господарський кодекс України	Холдингова компанія - публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності)
Закон України «Про холдингові компанії»	Холдингова компанія - акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств
Покропивний С.Ф.	Холдинги (холдингові компанії) – специфічна організаційна форма об'єднання капіталів: інтегроване товариство, що безпосередньо не займається виробничою діяльністю, а використовує свої кошти для придбання контрольних пакетів акцій інших підприємств, які є учасниками концерну або іншого добровільного об'єднання
Данніков В. В.	Холдингова компанія – це компанія, головним напрямком діяльності якої є розрахована на тривалий термін дольова участь, яка забезпечує контроль (як правило, більш ніж 50%) в одній або декількох юридично самостійних компаніях
Тенюх З.І.	Холдинг (від англ. to hold – тримати) – це компанія, що володіє контрольними пакетами акцій інших підприємств з метою здійснення у відношенні до них функцій контролю та управління
Т. Келлер	Під холдингом або холдинговою компанією потрібно розуміти підприємство, головною сферою діяльності якого є розрахована на тривалий термін дольова участь в одному або кількох самостійних у правовому відношенні інших підприємств

*Складено автором за даними [43, 177, 184, 185, 280, 281, 319].

виробництва або агробізнесу, який відрізняється максимальним використанням капіталістичного типу виробництва або перенесенням його діяльності з інших сфер економіки в агробізнес і ґрунтується на капіталізації

бізнесу, залученні інвестицій і завоюванні максимально можливої ніші на ринку [10, 123].

Найбільш активно формування міжнародних агрохолдингів здійснилося за період передостанніх двох десятиліть. Укрупнення сільськогосподарських підприємств відбулося в основному за «диверсифікованої моделі», тобто на основі капіталу інших галузей або видів діяльності. Це пояснює той факт, що перші міжнародні агрохолдинги були сформовані за рахунок інвестицій, наприклад, з газової і нафтової галузі. Отже, міжнародні агрохолдинги за походженням можна поділити на декілька груп [273]. Перші - агрохолдинги від нафтових компаній - з'явилися в результаті співпраці нафтовиків з селом. Як правило, за поставлені селянам паливно-мастильні матеріали, компанії нафтової галузі, не сподіваючись отримати «живі гроші», брали зерном. Інша група міжнародних агрохолдингів почала створення від трейдерів. Сфера їх інтересів обширна - виробництво цукрових буряків, соняшнику, зерна. Інші агрокомпанії теж мають «сировинне» походження.

Світовою практикою доведено, що великі агрокомпанії «мають право на існування». При цьому вибір схеми корпоративного формування викликане суб'єктивними умовами існування агрокомпаній. Наприклад, у США до 20% сільськогосподарської продукції постачають на ринок великі і найбільші підприємства, організовані у вигляді корпорацій, незважаючи на те, що їх чисельність не перевищує 1% загальної кількості ферм [318]. Крім того, половину сільськогосподарської продукції країни дають фермерські та сімейні корпорації, які мають кооперативні відносини з багатьма переробними і збутовими фірмами, і тому є розгалуженими об'єднання [63]. Усі великі і малі сільськогосподарські підприємства мають широкі зв'язки і договірні відносини з багатьма обслуговуючими, постачальними, збутовими, переробними та іншими кооперативами, утворюючи в сукупності найпотужніші об'єднання. Так фермерське господарство на практиці може бути одночасно членом 10 і навіть 15 кооперативних об'єднань.

На даний час іде активний процес формування великих агрокорпорацій за різними схемами інтеграції виробництва, однак найбільш широке застосування отримала схема створення вертикально інтегрованих корпорацій [17, 82].

Структурно холдинги створюються так, щоб у керівництва була можливість управляти різними виробництвами з одного центру. Саме в холдингу легше ввести принципи корпоративного управління, оскільки сама його ідеологія і замислювалася на подібних принципах [146]. Маючи чітко структуровані холдинги, можна зосереджувати великі фінансові потоки на одному напрямку, залучати великі кредити як усередині країни, так і на міжнародних фінансових ринках. Структура холдингу має на увазі, що верхівку піраміди займає керівний центр, який працює над фінансуванням усієї структури, оцінюючи ризики, визначаючи ефективність проектів [93]. Нижче знаходиться керівна компанія, що займається бізнес - процесами. Наступну позицію займають безпосередньо виробництва, які здійснюють ці функції. Причому виробництва можуть розподілятися як по горизонталі, так і по вертикалі. Переваги вертикальної моделі в тому, що вона дозволяє знижувати витрати на оборотні кошти завдяки тому, що кожна виробнича одиниця виконує замовлення один одного - і ринок отримує готовий продукт, який не потребує втручання інших компаній [160]. При горизонтальній схемі холдинг об'єднує однорідні виробництва. Він пропонує ринку широку продуктову лінію і вже в цій сфері диктує свої правила.

Основою створення міжнародних агрохолдингів служить модель вертикального інтегрування (рис. 1.1). Вона складається з декількох профільних підприємств за видами діяльності з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Також до неї входить керівна структуру з управління агрохолдингом, а також інші елементи з інфраструктури, які забезпечують функціонування міжнародного агрохолдинга [53].



Рис. 1.1. Структурна модель агрохолдингу*
*Розроблено автором.

Розглянемо конкретний приклад організації міжнародного агрохолдинга згідно представленою схемою. Яскравим прикладом формування міжнародних агрохолдингів, до речі, за рахунок іноземного капіталу, є діяльність французької компанії «Бондюель» і підготовка проекту створення та діяльності агрохолдингу американської компанії «H.J.Heinz Co.».

Компанія «H.J.HeinzCo.» є всесвітньо відомою компанією з виробництва продуктів харчування зі штаб-квартирою в м. Пітсбург (США). Свою діяльність компанія веде в п'яти основних напрямках: виробництво томатних кетчупів, соусів; виробництво дитячого харчування; виробництво швидкозаморожених овочів і фруктів; виробництво рибних, м'ясних і овочевих консервів; виробництво кормів для кішок і собак.

Капіталізація компанії становить 8 000 млн доларів США. Асортимент продукції нараховує більше шести тисяч найменувань продукції, яка випускається. Компанія «HJHeinzCo.» У 1997 р. у м. Георгіївське «HJHeinzCo.» був побудований завод з виробництва дитячого харчування і з цього ж часу компанія приступила до реалізації своєї продукції на всій території. Найвідомішим і легко впізнаваним продуктом компанії в усьому світі є кетчуп «Heinz». У Західній Європі підприємству належать величезні плантації томатів, які служать основною сировинною базою для виробництва відомого кетчупу [301]. У підприємства з сто тридцятирічної історією накопичений вагомий виробничий досвід з розведення та переробки томатів.

В основу плану зі створення міжнародного агрохолдингу була закладена модель вертикального інтегрування (рис. 1.1). Відповідно до такої моделі до агрохолдингу входить центральний офіс компанії «HJHeinzCo.» з управління у Східній і Західній Європі - «HeinzUK» з місцем розташування в м. Лондон - Велика Британія. 100% часткою в статутному капіталі нової компанії належить «Heinz UK». ТОВ «Хайнц-Холдинг» наділяється повноваженнями бути головною компанією «Хайнц» якій довіряється право реалізовувати проект. Для цього ТОВ «Хайнц-Холдинг» засновує нову юридичну особу - ТОВ «Хайнц Агропромисловий комплекс» («Хайнц АПК») з місцем

розташування в м. Георгієвському. Основним завданням цієї компанії є створення нового виробництва - переробка томатів на томатне пюре і виробництво кетчупів на існуючому в м. Георгіївському виробничому майданчику. Це рішення було обумовлене наявністю на території всіх необхідних комунікацій (вода, пара, електричні мережі, каналізація), а також близькістю сировинної бази. 100% часткою в статутному капіталі нового ТОВ належить ТОВ «Хайнц-Холдинг». З метою створення оптимального управління фінансовими потоками і вироблення єдиної торгової політики компанії «Хайнц», ТОВ «Хайнц-Холдинг» викуповує за символічну плату (оскільки все відбувається в межах однієї корпорації) 100% часткою в статутному капіталі існуючої торгової компанії ТОВ «Хайнц» і перейменовує її в ТОВ «Хайнц-Трейд». Основна діяльність ТОВ «Хайнц-Трейд» - реалізація продукції, виробленої ТОВ «Хайнц-АПК», ЗАТ «Хайнц-Георгіївська» (дитяче харчування), а також усієї імпортованої продукції, виробленої іншими заводами «Heinz» (рис. 1.2). Розроблена схема істотно відрізняється від вертикально інтегрованих вітчизняних агрохолдингів побудованих за методом прямої інтеграції.

Ця відмінність пов'язана з тим, що початковий етап, сировинне виробництво, не виділений в окрему юридичну особу, а представлений як структурний підрозділ дочірнього підприємства ТОВ «Хайнц АПК». Дана обставина викликано тим, що підприємство не скуповує земельні угіддя в нинішніх власників, а орендує.

Структура виробничо-господарських відносин всередині агрохолдингу ТОВ «Хайнц-Холдинг» наведена на рис. 1.2. Запропонована структура є найбільш зручною для реалізації аграрного проекту зі створенням вертикально інтегрованого аграрного холдингу за деяких причин: у разі необхідності отримання кредитних ресурсів, головна компанія завжди має у своєму розпорядженні достатню заставу, наприклад, передачу частини частки одного з товариств у заставу; подібна структура є «прозорою» і зручною для

потенційних інвесторів; у подібній структурі чітко виділені умовні центри прибутку і центри витрат, що істотно полегшує управління й контроль за фінансовими потоками; у такій структурі ефективніше реалізуються стратегічні рішення.

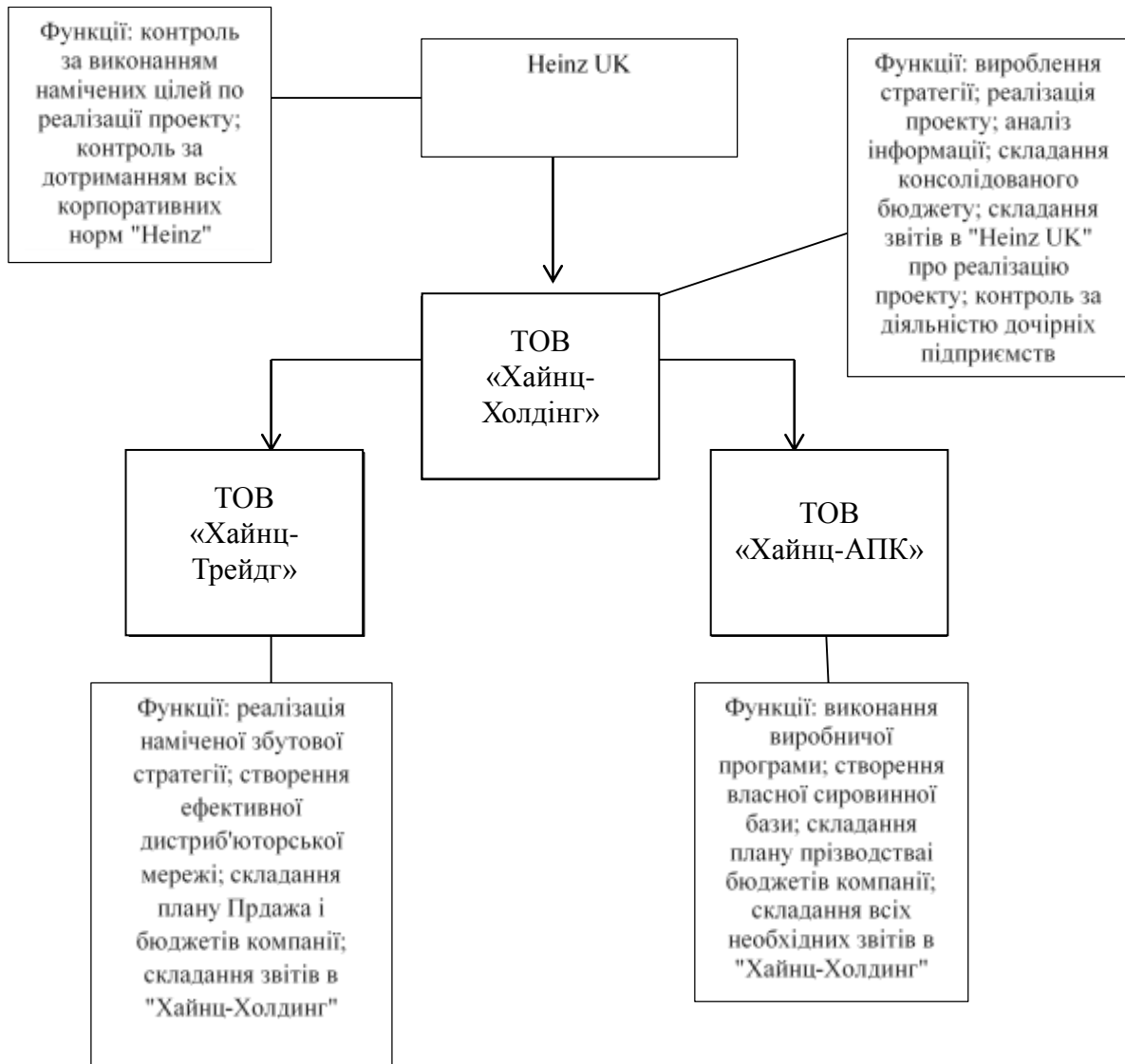


Рис. 1.2. Структура виробничо-господарських відносин всередині міжнародного агрохолдингу на прикладі «Хайнц-Холдінг»*

Складено автором за даними [21].

Таким чином, створення міжнародних агрохолдингів полягає у створенні вертикально-інтегрованих структур у сфері АПК. При цьому формування відбувається за методом прямої інтеграції, тобто від початкових етапів до кінцевих. Початковим етапом інтеграції є створення сировинної бази, далі - бази з переробки і зберігання первинної сировини, завершальним етапом стає створення товарної продукції і доведення її до кінцевого споживача. Об'єднання у складі однієї компанії великої кількості взаємозв'язаних підприємств створює складну систему фінансових взаємовідносин.

Структура побудови власної сировинної бази нового агрохолдингу наведена на рис. 1.3. Запропонована схема з використання сировинної бази, зокрема, землі, можливо, не є найефективнішою. Проте, шлях оренди дозволяє міжнародному агрохолдингу істотно скоротити свої капітальні вкладення, особливо на початковій стадії реалізації проекту.

Взаємозв'язок виробничих процесів дозволяє розглядати міжнародні агрохолдинги як самостійні й відносно самодостатні бізнес-єдиниці в економіці АПК. Відносна самодостатність викликана особливостями аграрного виробництва, внаслідок яких діяльність аграрних формувань не може бути високоефективною без державної підтримки.

Особливості аграрного виробництва обумовлені наступними факторами:

- ґрунтово-кліматичні особливості, які впливають на врожайність і доходи;
- зональна специфіка;
- тривалість робочого періоду;
- обсяг культурно-технологічних робіт;
- погода, яка визначає результативність сільськогосподарських робіт;
- біологічні фактори;
- соціально-економічні особливості сільськогосподарського виробництва;
- ризикованість сільського господарства.



Рис. 1.3. Структура побудови власної сировинної бази міжнародного агрохолдингу*

*Розроблено автором.

Отже, на основі виявлення моделей побудови міжнародних агрохолдингів, можна дійти висноку, що основою їх створення служить модель вертикального інтегрування на основі прямої інтеграції. Запропонована схема, у якій початковий етап, сировинне виробництво, не виділений в

окрему юридичну особу, а представлений як структурний підрозділ дочірнього підприємства, є найбільш зручною для реалізації аграрного проекту зі створенням вертикально інтегрованого аграрного холдингу, оскільки спрощує отримання кредитних ресурсів; істотно полегшує управління і контроль за фінансовими потоками; забезпечує більш ефективну реалізацію стратегічних рішень.

Таким чином, важливою умовою успішного функціонування агрохолдингу є його фінансова стійкість, забезпечення якої пов'язане з адекватною системою управління фінансовими процесами; наявністю певного потенціалу до самоорганізації і саморозвитку; наявністю певної міри самостійності і автономності, тобто міжнародний агрохолдинг має бути цілісно сформованим і сталим організмом; ефективністю фінансового управління, обумовлену складними внутрішніми фінансовими стосунками. У зв'язку з цим виникає питання дослідження фінансових інструментів забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів.

1.2. Фінансові інструменти забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції

Глобалізація характеризується таким розвитком людської цивілізації, коли національні економіки вже не можуть успішно розвиватися в межах однієї держави, а міжнародні економічні зв'язки призводять до утворення транснаціональних корпорацій і глобальних (світових) ринків. Повноцінна участь країни у глобалізаційних та євроінтеграційних процесах можлива за умови вибору оптимальної моделі та реалізації відповідного механізму взаємодії економіки країни зі світовою економікою [27]. Сучасне фінансове середовище, в яких функціонують аграрні компанії, вимагають їх фінансового забезпечення для реалізації ефективної фінансової політики холдингу й ефективної системи управління фінансовими ресурсами [67]. Для

активної економічної інтеграції країни, адаптації міжнародних аграрних холдингів до умов функціонування бізнесового середовища, що склалися в масштабах світової економіки, необхідним є формування і реалізація стратегії фінансового забезпечення в контексті трансформації економічних і фінансових відносин у країні та з урахуванням глобалізаційних трендів світової економіки [82].

Термін «глобалізація» походить від французького «global», що означає планетарний, всеосяжний та означає всеохоплюючий процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних взаємозв'язків та взаємозалежностей [333]. Активна економічна глобалізація викликає суперечливе сприйняття її перспектив і наслідків, а це вимагає чіткого усвідомлення та глибокого осмислення суті та механізмів соціально-економічних процесів, які відбуваються у світовому економічному просторі [12]. Дані обставини є важливими для розуміння ролі фінансового забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів у формуванні нової якості управлінської складової світових економічних систем.

Економічна глобалізація супроводжується процесами інтеграції та інтернаціоналізації світового господарства [39]. Тобто відбувається перетворення світової економіки з сукупності національних економік, пов'язаних потоками товарів та капіталів, на єдину виробничу зону й об'єднані світові ринки, зокрема, сільськогосподарської продукції [56]. Економічна глобалізація здійснюється в декількох напрямках: глобалізація виробництва, глобалізація торгівлі, фінансова глобалізація, трансформація механізмів міждержавного регулювання світової економіки. За сучасних умов, конкурентоспроможною може бути лише та національна економіка, що найефективніше використовує можливості глобалізації [82].

Аграрний сектор, як й інші сфери економіки, знаходиться під впливом глобалізації, міжнародних потоків капіталу та інвестицій, транснаціональних

корпорацій. Провідна роль у цих процесах належить масштабним аграрно-промисловим формуванням, які називають аграрними холдингами [71].

Фінансове забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів знаходиться у нерозривному зв'язку з галузевою специфікою їх діяльності, що впливає визначальною мірою на особливості формування фінансових ресурсів, здійснення їх нагромаджень, напрями використання [67]. Основою фінансового забезпечення діяльності аграрних холдингів є фінансові ресурси, у всій різноманітності прояву їх сутності та значення. Фінансове забезпечення діяльності аграрних холдингів - це фінансові відносини, які відтворюють провідні траєкторії формування, генерування, нагромадження, трансформації та використання фінансових ресурсів для досягнення економічної мети функціонування [139]. Підприємства сільського господарства потребують коштів для фінансування своєї поточної діяльності, впровадження новітніх технологій, страхування існуючих ризиків, розвитку торгової і транспортної інфраструктури [83]. З цією метою використовуються власні та залучені фінансові ресурси: інвестиції та кредитування.

Необхідно виділити фактори макроекономічного середовища, що впливають на фінансове забезпечення міжнародних агрохолдингів: загальний економічний і фінансовий стан держави; природні та кліматичні умови господарювання; модель фінансових відносин у суспільстві; організаційна та функціональна структура фінансової системи; економічні відносини аграрних формувань з організаціями виробничої інфраструктури (підприємствами транспорту й зв'язку); економічні відносини аграрних формувань з державою щодо сплати податків, зборів, платежів; курс національної валюти; економічні відносини з фінансовими інституціями; рівень конкуренції в галузі [132].

Пріоритетне місце серед багатьох грошових потоків, які формуються в господарській системі, займають інвестиційні потоки. Вони визначають напрями та інтенсивність багатьох економічних процесів, що

відбуваються в суспільстві, включаючи пропорції розподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) на цілі споживання і накопичення.

У той же час самі інвестиції піддаються впливу держави і залежать від проведеної нею фінансової та кредитно-грошової політики [32]. Саме тому вивчення економічної природи і ролі інвестицій в національній економіці дозволяє сформувати ефективний господарський механізм.

Крім державного регулювання, помітний вплив на обсяг, структуру і динаміку інвестицій здійснюють внутрішня ситуація на фінансовому ринку, наявність інструментів інвестування, достатня кількість кваліфікованих учасників угод, розвиненість відповідної інфраструктури та інформаційного забезпечення [76].

Першорядне значення для ілюстрації інвестиційної активності держави, підприємств і громадян мають два фундаментальні поняття – заощадження та інвестиції.

Заощадження як потенційні інвестиції в національне господарство, а інвестиції є реалізованими заощадженнями. Чим сприятливіші економічні умови в країні, чим вища безпека вкладень, тим більше заощаджень трансформується в інвестиції [147].

Інвестиції - це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які спрямовують в об'єкти підприємницької діяльності, у результаті якої формується прибуток (доход) або досягається інший корисний ефект. Характерна риса інвестицій – довгострокове вкладення капіталу з метою його подальшого зростання.

Приріст капіталу, отриманий у результаті інвестування, повинен бути достатнім для того, щоб відшкодувати інвестору відмову від споживання наявних коштів у поточному періоді, винагородити його за можливість ризику і компенсувати втрати від інфляції в майбутніх періодах [5].

Як економічна категорія інвестиції характеризуються:

- вкладенням капіталу в об'єкти підприємницької діяльності з метою приросту спочатку авансованої вартості;

• грошовими відносинами, що виникають між учасниками інвестиційної діяльності (забудовниками, підрядниками, банками, державою, емітентами, недержавними фінансовими посередниками та ін.) У процесі реалізації інвестиційних проектів або фінансових вкладень.

З поняттям "інвестиції" пов'язане ціле коло термінів [132, 213, 265, 273].

Інвестиційна діяльність – це процес вкладення коштів в об'єкти підприємницької діяльності (бізнес) і здійснення практичних дій для отримання прибутку або іншого корисного ефекту [201].

Інвестиційний цикл – рух авансованого капіталу в межах конкретної організації від моменту отримання коштів до моменту їх відшкодування.

Інвестиційний процес – це сукупність процедур формування грошових ресурсів, їх вкладення в інвестиційні об'єкти, отримання доходу і реінвестування його частини для розширення бізнесу [202].

Ринок інвестицій - це сфера, де відбувається процес купівлі-продажу інвестиційних товарів за рівноважними цінами. Основу його складає вкладення коштів у реальний сектор економіки, в основний і оборотний капітал.

Інвестиційними товарами є:

- рухоме та нерухоме майно;
- грошові кошти, цільові банківські вклади та цінні папери;
- майнові права на об'єкти інтелектуальної власності;
- виключне право патентовласника на винахід, промисловий зразок, корисну модель;
- виключне авторське право;
- виключне право на програмне забезпечення та бази даних;
- виключне право власника на товарний знак і знак обслуговування;
- право користування землею та іншими природними ресурсами.

Інвестиційне середовище – це певний інституційний і функціональний пристрій, який забезпечує перетворення заощаджень на інвестиції і вибір напрямків їх найбільш ефективного використання в реальному секторі

економіки. До цього середовища входять суб'єкти інвестиційної діяльності, здійснюваної у вигляді капітальних вкладень, інвестори, замовники, підрядники, користувачі об'єктів капітальних вкладень та інші особи [110].

Суб'єктами інвестиційної діяльності, здійснюваної у вигляді капітальних вкладень (інвестицій), є інвестори, замовники, підрядники, користувачі об'єктів капітальних вкладень та інші особи [89].

Інвестори мають рівні права на:

- здійснення інвестиційної діяльності у формі капітальних вкладень;
- самостійне визначення обсягів і напрямів використання інвестованих коштів, а також укладення договорів з іншими суб'єктами інвестиційної діяльності;
- володіння, користування і розпорядження об'єктами, зведеними або придбаними за рахунок інвестованих коштів;
- передачу за договором або державним контрактом своїх прав на проведення капітальних вкладень (інвестування) і на їх результати юридичним і фізичним особам, державним органам управління і органам місцевого самоврядування;
- об'єднання власних та залучених коштів з коштами інших інвесторів для спільного здійснення процесу інвестування (капітальних вкладень) на основі укладених між ними договорів;
- проведення контролю за цільовим використанням коштів, спрямованих на інвестування;
- здійснення інших прав, передбачених договором або державним контрактом.

Темпи зростання інвестицій залежать від ряду факторів [54, 93].

Перш за все, обсяг інвестицій залежить від розподілу отриманого доходу на споживання і накопичення. В умовах низьких середньодушових доходів населення (нижче або на рівні прожиткового мінімуму) основна їх частка (70-80%) витрачається на споживання. Зростання доходів громадян викликає підвищення частки коштів, що спрямовуються на заощадження,

які є джерелом інвестиційних ресурсів [217]. Таким чином, зростання частки заощаджень у загальному доході викликає збільшення обсягу інвестицій, і навпаки. Однак цього правила дотримуються лише за умови забезпечення довіри громадян до держави, яка зобов'язана гарантувати їх інвестиційну активність.

На обсяг інвестицій впливає очікувана норма прибутковості на вкладений капітал, так як прибуток є основним спонукальним мотивом для інвесторів [63]. Чим вища очікувана норма прибутку від інвестицій, тим більший обсяг інвестицій вкладають в економіку, і навпаки.

Істотний вплив на обсяг інвестицій надає ставка позичкового відсотка, бо у процесі інвестування можна використовувати не лише власні, а й позикові кошти [146]. Якщо норма очікуваного чистого прибутку виявиться вищою за середню ставку позичкового відсотка, такі вкладення вигідні інвесторам. Тому зростання середньої процентної ставки викликає зниження обсягу інвестицій в економіку країни. У даному випадку держава проводить рестрикційну політику з метою зниження грошової маси, що знаходиться в обігу за рахунок обмеження кредитної емісії грошей [226]. При зниженні середньої процентної ставки за кредит держава стимулює інвестиційну активність за допомогою зростання пропозиції інвестиційних товарів і збільшення попиту на них [45]. Рівень монетизації російської економіки становить приблизно 20-25%, а в США цей параметр коливається в межах 90-100% [172].

Існує декілька концепцій трактування сутності такого поняття як «іноземні інвестиції» (витратна, вкладення капіталу, обмінна, ресурсна, експортна, розміщення капіталу).

У витратній концепції йдеться про іноземні інвестиції як про витрати для створення нових потужностей з виробництва техніки, фінансування житлового, промислового чи сільськогосподарського секторів; видатки на створення та розширення основного капіталу, на поліпшення освіти,

здоров'я працівників чи підвищення мобільності робочої сили, тобто це витрати ресурсів, що здійснюються для одержання користі чи прибутку.

Концепція вкладення капіталу (цінностей) пояснює термін «іноземні інвестиції» як усі види цінностей, які іноземні інвестори вкладають в об'єкти інвестиційної діяльності на території певної країни для подальшого отримання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту [314]. Обмінна концепція говорить, що інвестування є можливістю обміну капіталу на задоволення в майбутньому інвестиційними благами [307]. Науковці в ресурсній концепції (концепції економічних ресурсів) відмічають, що іноземні інвестиції – економічні ресурси, слугують засобом для збільшення капіталу у суспільстві; в експортній – це інвестиції, які переходять з однієї країни до іншої; у концепції розміщення – це таке розміщення капіталу, при якому буде відбуватися його зростання [315].

Іноземні інвестиції мають також власну структуру класифікацій:

1. За інституціональною природою поділяються :

- За формою власності;
- За формою інвестування;
- За типом інвестованих активів.

2. За якісними ознаками та цільовим спрямуванням потоків іноземних інвестицій.

- За ступенем повернення;
- За розміром;
- За геополітичною спрямованістю;
- За якісною формою оформлення;
- За формою;
- За участю в інвестиційному процесі;
- За рівнем прибутковості;
- За рівнем інвестиційного ризику;
- За ефективністю впливу на економіку країни, що приймає;

- За якісними ознаками й цільовим спрямуванням потоків інвестицій.

Аналіз прямих іноземних інвестицій (ПІІ) розпочався ще в 60-их роках. Міжнародний валютний фонд трактує поняття ПІІ як інвестиції, що здійснюються за межами національної країни з метою розширення товарів та послуг підприємства для імпорту продуктів чи послуг в країну базування або експорту в інші країни [202]. Інвесторам при цьому належить контроль управління над підприємствами, і дані інвестиції виступають у ролі акціонерного капіталу.

Прямі іноземні інвестиції – це як, правило, довгострокові капіталовкладення у підприємства, які перебувають за кордоном, що забезпечують участь інвестора в управлінні та контролі даного підприємства [201]. ПІІ можуть здійснюватися за допомогою: купівлі прав власності на існуюче підприємство за кордоном з можливістю його управління, розміщення капіталу за кордоном для створення нового підприємства [265].

Під час вибору місця розташування беруться до уваги як технологічні, витратні, податкові, так і маркетингові вимоги. Перед будівництвом нового об'єкта потрібно дослідити місцевий ринок збуту, а також тенденції змін середовища, хоча на практиці часто спостерігається, що продукти продаються на віддалених географічних ринках [265].

Щодо росту прибутковості прямих іноземних інвестицій, то поділяються на:

- активні (розширення виробництва);
- пасивні (підтримка виробництва).

ПІІ також можна поділити на:

- горизонтальні;
- вертикальні;
- конгломератні;

- орієнтовані на постачання;
- орієнтовані на збут.

Горизонтальні інвестиції полягають у здійсненні виробництва продукції за кордоном, що раніше виготовлялась у країні інвестора. Незважаючи що цей тип здебільшого належить до сфери виробництва, однак він не виключає інших сфер діяльності підприємства [301].

Вертикальні інвестиції стосуються двох сфер діяльності підприємства. Ті, що орієнтовані «вперед» або «назад»[35].

Конгломертарні не пов'язані з діяльністю підприємства, що інвестує. Саме диверсифікація якості стає мотивом інвестиції даного типу .

Мотивом інвестицій, що орієнтовані на постачання є залучення ресурсів для виробництва товарів. Вплив постачальників на виробництво та витрати на ресурси відіграють велику роль в даному типі. Інвестиції, що орієнтовані на збут, можуть бути скеровані на експорт або на материнський ринок інвестора, все це залежить від цілей даного підприємства.

ПП можуть фінансуватись за кредитної підтримки за кордоном, але ціль залишається та ж сама.

Якщо розглядати прямі іноземні інвестиції та вплив на економіку приймаючої сторони, то ці інвестиції справляють довготривалий та безпосередній вплив на економіку країни, яка приймає, оскільки передбачають дольову участь у будівництві й організації господарських об'єктів [317]. Інвестиції мають також вплив на стан внутрішнього ринку, стан конкуренції, конкурентоспроможність національної економіки та занятість.

Якщо компанія виготовляє інноваційний продукт, то може існувати монополістом на домашньому ринку до того часу, поки не буде конкурентів. Це дозволить підприємству покрити частину витрат на інвестування інвестиційних розробок чи маркетингу. Коли товар проходить другу чи третю фазу свого життя та на ринку вже існує конкуренція, то компанія

повинна здійснювати стратегію інтернаціоналізації [36]. Якщо товар на ринку втрачає свою новизну, то підприємство шукає нові шляхи експорту.

Сучасні вчені вважають ПІІ як один із засобів для покращення економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності на ринку, збільшення робочих місць, нових технологій виробництва та менеджменту, джерело непозичкового капіталу, стимулювання експорту та валютних надходжень [297].

Для залучення іноземного капіталу варто посилювати переваги та можливості країни, створюючи при цьому відповідний інвестиційний клімат. Існують такі чинники, які будуть як і стимулювати так і дестимулювати формування інвестиційного клімату в країні. Наприклад основними чинниками – стимуляторами є: висока рентабельність, розвинена грошово-кредитна система, стабільне правове середовище, конкурентоспроможність, конкурентні переваги економіки та окремих суб'єктів, якість людських ресурсів (знання, досвід, готовність до ризику, здатність до інноваційної діяльності), високий розвиток економіки, темпи економічного зростання. Найголовніший дестимуляційний чинник – інвестиційний ризик [63].

Основними чинниками в процесі прийняття інвестиційних рішень для прямих іноземних інвестицій є [39]:

- місткість та доступність місцевого ринку;
- можливість закріплення на перспективних ринках збуту;
- політична стабільність у країні;
- стабільна економічна політика та законодавство;
- дешева робоча сила;
- доступ до дешевої сировини та енергоресурсів;
- відносний рівень добробуту та купівельної спроможності населення;
- наявність пільг для іноземних інвесторів.

Прямі іноземні інвестиції мають для приймаючої країни як і позитивний так і негативний характер. Одним із позитивних факторів є заміщення

імпорту та організація виробництва (орієнтованого на експорт випущеної продукції). Вчені Баюмі та Ліпворс встановили, що ПІІ несуть довгостроковий вплив на імпорт та короткостроковий на експорт. Водночас дослідження інших учених показали негативний вплив ПІІ для країни при низьких тарифах на імпорт та високих на експорт [135].

ПІІ мають низку позитивних аспектів:

- дозволяють розвивати приватний сектор економіки;
- розширення виходу бізнесу на ринок інших країн;
- отримання нових технологій та методів управління;
- не є тягарем зовнішнього боргу, а сприяють його погашенню;
- збільшення виробничих потужностей;
- збільшення бюджетних надходжень в країні;
- стимуляція конкуренції;
- інтеграція національної економіки у світову.

Крім того, слід звернути увагу на негативні риси впливу ПІІ корпорацій на економіку приймаючої країни: розміщення на території країни екологічно небезпечного виробництва; поглинання іноземними компаніями найбільш розвинених та перспективних сфер економічної діяльності [89].

Отже, поняття прямі іноземні інвестиції трактують здебільшого як довгострокові капіталовкладення, які здійснюють у підприємства (що перебувають за кордоном), та забезпечують участь інвестора в управлінні й контролі даного підприємства [221]. ПІІ поділяються на горизонтальні, вертикальні, конгломератні, орієнтовані на постачання та збут; а залежно від росту прибутковості поділяються на активні (розширення виробництва) та пасивні (підтримка виробництва) [182].

Метою ПІІ є максимізація прибутку на капітал, підприємницького прибутку, прямих та непрямих вигод від контролю над фірмою. Існують декілька способів інвестування прямих інвестицій в економіку України, а саме купівля частки діючого підприємства; створення нових філій чи підприємств,

що будуть повністю належати іноземним інвесторам; міжфірмові злиття та поглинання; стратегічне партнерство; за допомогою дозволу на користування українською землею та її природними ресурсами. На думку сучасних вчених, ПІ є одним із засобів покращення економічного розвитку, стимулювання конкурентоспроможності, збільшення робочих місць, нових технологій виробництва та менеджменту, джерело не позичкового капіталу, стимулювання експорту та валютних надходжень [278].

Для залучення іноземного капіталу потрібно підвищувати привабливість країни для інвесторів, тобто створювати відповідний інвестиційний клімат. Для переходу до стабільної господарської діяльності, переозброєння виробництва, а також поліпшення якості продукції підприємствам і організаціям потрібні інвестиції. За їх допомогою зміцнюється матеріально-технічна база підприємств, здійснюється розширене відтворення основних засобів.

Нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції вимагає відповідного розвитку матеріально-технічної бази галузі. Збільшення розмірів виробничих фондів здійснюється насамперед за рахунок додаткових вкладень матеріальних і грошових засобів, спрямованих на розширення виробничого потенціалу сільського господарства [301]. Стійкий розвиток галузей агропромислового комплексу в умовах становлення ринкових відносин потребує інвестиційної активності в аграрному секторі з надання підприємствам необхідних грошових і матеріальних ресурсів.

Формування інвестицій у сільське господарство здійснюється на економічній основі з урахуванням швидкості повернення вкладених коштів. А це можливо лише за умови збільшення виробництва високоякісної продукції з одночасним зниженням її собівартості.

Інвестиції прямо пов'язані з отриманням додаткового чистого прибутку зі скороченням терміну окупності вкладень. Чим менший термін окупності, тим більше стимулів до інвестицій. При тривалому поверненні засобів внаслідок інвестиційних процесів відбувається знецінення ресурсів, що витрачали. Крім того, отриманий чистий прибуток від виробництва продукції може бути

вкладений у нове виробництво аграрної продукції [47]. Отже, дослідження фінансового забезпечення міжнародних агропідприємств свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів. Хоча частка самофінансування господарської діяльності значна, проте її недостатньо для забезпечення всіх потреб [192]. Досвід різних країн підтверджує, що для забезпечення розширеного відтворення, сільськогосподарські підприємства використовують залучені фінансові ресурси, серед яких значне місце займає державна підтримка. Оскільки аграрний бізнес має певні особливості, це накладає відбиток на інструменти накопичення та використання фінансових ресурсів у цьому секторі економіки [210]. Розглянемо їх.

Основним інструментом фінансового забезпечення міжнародних агрохолдингів є інвестиції сільськогосподарських підприємств [264].

Банківське кредитування. У системі фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва банківське кредитування аграрних холдингів забезпечує 25-26% фінансових ресурсів і займає друге місце після внутрішнього самофінансування. За даними Національного банку України (НБУ), залишки кредитів на рахунках світових банків за станом на кінець лютого 2016 становили майже 842 млрд грн (станом на кінець грудня 2015 року - 787,8 млрд грн), з яких 40,6% - кредити, надані в національній валюті, 59,4% - в іноземній. З них лише 50,5 млрд грн (6,0%) - кредитні кошти, надані підприємствам сільського, лісового і рибного господарств (станом на кінець грудня 2015 року - 48,4 млрд грн, або 6,1%)[15, 16].

Із загальної суми прострочених кредитних зобов'язань (187,6 млрд грн, з яких 18,6% - у національній валюті і 81,4% - в іноземній) лише 3,6% (66,8 млрд грн) - кредити, надані міжнародним агрохолдингам. Станом на кінець грудня 2018 загальна сума прострочених кредитів склала 157,1 млрд грн, з яких 5,9 млрд грн (3,8%) - надані підприємствам сільського, лісового і рибного господарств [18]. Відбулося збільшення загальної заборгованості майже на 30 млрд грн і за кредитами, наданими підприємствам галузі - на 0,79 млрд грн (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Кредити, видані вітчизняним міжнародним агрохолдингам, за видами економічної діяльності і строками погашення*

Кредити, видані нефінансовим корпораціям, за видами економічної діяльності і строками погашення (залишки коштів на кінець лютого 2018)							
Вид економічної діяльності	Усього		Строк погашення			Вид	
	млн грн	%	до 1 року	від 1 до 5 років	понад 5 років	національні	іноземні
Усього надано	841973	100,0	419442	308405	114126	341574	500399
Сільське, лісове та рибне господарства	50469	6,0	22658	21582	6229	28814	21655
Усього прострочено	187576	100,0	85082	76673	25821	34808	152768
Сільське, лісове та рибне господарства	6675	3,6	4085	2270	320	1933	4742

*Складено автором за даними [18].

Як бачимо, незважаючи на те, що банки мають ліквідні кошти, вони не поспішають спрямовувати їх в занадто ризиковий аграрний сектор. Аналіз даних сайтів банків і оперативної інформації дає можливість визначити кредитні програми міжнародних агрохолдингів, які пропонують банки у сфері фінансування:

- на поповнення оборотних коштів - програма спрямована на фінансування оборотного капіталу міжнародних сільськогосподарських підприємств, а саме: на придбання добрив, ремонт техніки та виплату заробітної плати (овердрафт, кредитна лінія, терміновий кредит);
- на впровадження інвестиційних проектів - програма спрямована на фінансування інвестиційних проектів з будівництва основних фондів, таких як елеватори, склади тощо, а також закупівлю обладнання для облаштування цих об'єктів;

- на купівлю сільськогосподарської техніки - програма кредитування міжнародних агрохолдингів на придбання техніки іноземного, вітчизняного виробництва.

Альтернативний варіант. Міжнародні агрохолдинги розглядають альтернативні варіанти поповнення оборотних фондів [124]. Тому як альтернативу банківському кредитуванню для забезпечення потреб у засобах захисту рослин, добрив і посівному матеріалі можуть застосовуватися авалювання векселів та аграрних розписок. Такі підходи дають можливість отримати відстрочку платежу за придбані ресурси (авалювання, табл. 1.3) або фінансові ресурси на придбання оборотних фондів, при забезпеченні майбутнім урожаєм (використання фінансових аграрних розписок). Партнерами банків є великі компанії, у тому числі серед виробників і постачальників засобів захисту рослин такі, як «Байер», «Сингента», BASF [188].

Аграрна розписка - це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника (із забезпеченням заставою) здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених умовах. Аграрії зможуть отримати кошти в обмін на гарантію поставки продукції сільськогосподарських підприємств або сплати розписки в майбутньому [219]. Привабливість механізму аграрних розписок для сільськогосподарських виробників полягає в простоті оформлення та обігу цього інструменту, забезпеченні заставою майбутнього врожаю з певної земельної ділянки, можливості розрахунків за розпискою майбутнім урожаєм сільськогосподарських підприємств, функціонуванні єдиного реєстру аграрних розписок з можливістю пошуку обтяжень як за конкретною особою, так і за земельною ділянкою (табл. 1.3).

Але існують лише поодинокі приклади оформлення аграрних розписок [124]. Загалом застосування цього товаророзпорядчого документа поки не набуло популярності серед аграріїв, і основними перешкодами можна вважати:

- відсутність достатньої обізнаності у використанні інструменту усіма учасниками;
- відсутність схеми обліку інструменту (у тому числі податкову) і оподаткування для всіх учасників кредитування загалом;
- неготовність правової, судової та виконавчих систем вирішувати питання, пов'язані з відносинами, які виникають на кожному етапі звернення аграрних розписок і, звичайно, на етапі виконання зобов'язань;
- низький рівень захисту прав кредиторів сільськогосподарських підприємств, що обумовлює застосування додаткових методів зниження ризиків шляхом страхування, проведення моніторингу забезпечення тощо;
- недостатній розвиток системи страхування сільськогосподарського виробництва;
- відсутність досвіду банківських установ як можливих учасників обороту аграрних розписок;
- відсутність єдиного реєстру земельних ділянок та прав на них.

Разом з тим, основними ризиками використання аграрних розписок для виробників сільськогосподарської продукції є загроза втрати прав на землю або боргової кабали в разі неврожаю або його втрати [107]. У свою чергу, проведення кредиторами страхування заставного майна, оцінки посівів і / або врожаю буде збільшувати їх витрати.

Таблиця 1.3

Умови фінансування (авалювання векселів)*

Умови фінансування (авалювання векселів)	
Об'єкт кредитування	Фінансування засобів захисту рослин, добрив, посівного матеріалу
Максимальний розмір ліміту	Максимальний розмір ліміту авалювання не повинен перевищувати 15% планової річної собівартості продукції
Строк кредиту	До 12 місяців у межах семирічного рамкового договору
Валюта	Гривня
Комісія	1) 1,1% суми векселя за кожні 90 днів, якщо забезпеченням виступає майно; 2) 0,25% суми векселя за кожні 90 днів, якщо забезпеченням виступають грошові кошти, розміщені на депозитному рахунку; 3) Комісія за встановлення кредитної лінії становить

	0,5% суми ліміту за кожен рік користування лімітом;
Вимоги до позичальників	<ol style="list-style-type: none"> 1) Клієнт, що спеціалізується в галузі сільського господарства, зі строком роботи не менше 24 місяців; 2) Види діяльності: вирощування зернових та олійних культур; вирощування інших сільгоспкультур (за наявності контрактів на збут з відомою західною компанією); 3) З мінімальним обсягом ріллі – від 400 га; 4) Стійкий фінансовий стан та кредитоспроможність; 5) Відкриття поточного рахунку в банку та переведення оборотів пропорційно кредитній заборгованості;
Вимоги до застави	<p>У забезпечення приймається майно:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Нерухомість; 2) Сільськогосподарське обладнання та техніка; 3) Товари в обігу/товари на складі; 4) Майнові права на вклад чи грошові кошти на рахунку покриття; <p>Ліміти до 160000 грн. можуть бути встановленні без надання забезпечення.</p>
Страховання предмету застави	У будь-якій з акредитованих банком страхових компаній за вибором клієнта (вартість страхування - 0,3%).

*Складено автором за даними [18].

Державна підтримка. Пряма державна фінансова підтримка міжнародних агрохолдингів здійснюється через механізм здешевлення кредитів і компенсації лізингових платежів [163]. Здешевлення кредитів проводиться в режимі кредитної субсидії і полягає в субсидуванні частини плати (відсотків) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів полягає в частковому відшкодування сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та / або обладнання на умовах фінансового лізингу.

Отримані дані говорять про те, що при раціональній організації справи вкладення в сільське господарство приносять значно більший прибуток, ніж у багатьох інших галузях на фінансовому ринку. Проведені дослідження свідчать, що з року в рік зростає частка великих галузевих виробників-агрохолдингів у загальній площі землекористування, чисельності поголів'я худоби, виробництві валової і товарної продукції. Перейдемо до оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів.

1.3. Методичні підходи до оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів

Світогосподарські процеси є динамічною підсистемою функціонування глобальної економіки зі складною структурною організацією, яка відтворює міжнародну діяльність держав та інвестиційних процесів у всіх сферах людської діяльності. Вони характеризуються наявністю галузевого та географічного сегментів, динамічністю розвитку у часі та просторі.

Діяльність міжнародних агрохолдингів, яка є однією з складових сучасних світогосподарських процесів, в умовах сучасного інвестування набула всесвітнього розповсюдження й характеризується як своїми масштабами, інтенсивністю, так і географічними відмінами. Це вимагає адекватного до її особливостей методичного апарату дослідження, який у свою чергу, має базуватися на наукових положеннях методології.

На основі теоретико-логічного аналізу та аналітичних обчислень, з урахуванням стратегічних напрямів розвитку національних економік та світового господарства стає можливим сформулювати послідовність етапів, які доцільно застосовувати для аналізу проблем та перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів на регіональному та міжрегіональному рівнях, а також оцінювання рівня їх капіталізації [133]. Така процедура становить підґрунтя для всебічного деталізованого аналізу та обґрунтування стратегічних рішень у питанні формування стратегій розвитку агроформувань у системі світового інвестування, підвищення їх ефективності та дієвості. Але дослідження перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів у системі сучасного світового інвестування, вивчення характеру їх взаємодії на рівні регіонального й міжрегіонального характеру має базуватися на використанні відповідного методичного апарату.

Тематикою оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів з метою прогнозування результатів дослідження перспектив їх розвитку займалися багато вчених. Питання розробки та побудови сценаріїв

розвитку їх діяльності розкривають у своїх роботах [1-3]. Для цього використовуються розрахунки трендів на базі лінійної та нелінійної регресії. У роботах [4-6] проводиться дослідження вимірювання ознак об'єктів в економіці та аналіз даних на основі використання багатомірних статистичних методів.

Сучасна методологія оцінки ефективності діяльності міжнародних агрохолдингів згідно з [7-9] має розроблятися з урахуванням органічного поєднання економічних і соціальних, якісних і кількісних оцінок, процесних і результативних характеристик взаємодії учасників таких інтеграційних структур, як холдинги [10]. Одним з існуючих підходів до оцінки ефективності та рівня розвитку капіталізації діяльності агрохолдингів є оцінка, що виникає в результаті інтеграції синергетичного ефекту, під яким мається на увазі ефект, викликаний скоординованим у просторі й часі дії різнорідних за своєю природою механізмів, що призводять до якісних змін у системі [11].

Аналіз літературних джерел з точки зору використання методичних підходів та індикаторів до оцінки ефективності оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції вказав на доцільність застосування системного підходу при аналізі та вивченні інтеграційних явищ у світогосподарських процесах інвестування.

Важливою складовою методології дослідження оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та оцінки їх ефективності в умовах сучасного інвестування є аналіз взаємних зв'язків [61, 213]. Їх величина може визначатися на основі розрахунків парних та множинних коефіцієнтів кореляції [11, 89].

Існує кілька схем обчислення коефіцієнтів кореляції. Зокрема, при парній кореляції, що оцінює величину зв'язку між двома чинниками, використовується формула [10]:

$$r = \frac{\frac{1}{n} \cdot \sum |X - \bar{X}| \cdot |Y - \bar{Y}|}{\sigma_X \cdot \sigma_Y}, \quad (1.1)$$

де $|X - \bar{X}| \cdot |Y - \bar{Y}|$ – сума центральних відхилень;

n – число спостережень;

σ_X і σ_Y – середньоквадратичні відхилення X та Y , що обчислюються за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\frac{1}{n-1} \sum |x - \bar{x}|^2}{n-1}}$$

Побудова та аналіз трендів розвитку інтеграційних процесів зручно здійснювати за формулою лінійної та нелінійної регресії [12]:

Лінійна регресія описується класичним рівнянням:

$$Y = px + v, \quad (1.2)$$

де x і y – змінні, p і v – параметри.

Для оцінки результатів спостережень (значень) змінних x і y , що мають вірогідний характер розподілу значень та обчислення параметрів p і v використовується спосіб найменших квадратів.

Для дослідження діяльності міжнародних агрохолдингів, як свідчить досвід досліджень багатьма науковцями, зручно використовувати кластерний аналіз з побудовою відповідних дендрограм.

Кластерний аналіз – метод класифікаційного характеру, основне призначення якого полягає у розбитті множини досліджуваних об'єктів і ознак на однорідні, у деякому сенсі, групи або кластери [11]. Це багатовимірний статистичний метод, тому передбачається, що вихідні дані можуть бути

значного обсягу, тобто істотно великим може бути як кількість об'єктів дослідження (спостережень), так і ознак, що характеризують ці об'єкти.

Значна перевага кластерного аналізу в тому, що він дає можливість здійснювати розбиття об'єктів не за однією ознакою, а за рядом ознак. Крім того, кластерний аналіз на відміну від більшості математико-статистичних методів не накладає ніяких обмежень на вид розглянутих об'єктів і дозволяє досліджувати безліч вихідних даних практично довільної природи. Так як кластери – це групи однорідності, то завдання кластерного аналізу полягає в тому, щоб на підставі ознак об'єктів розбити їх безліч на m (m – ціле) кластерів так, щоб кожен об'єкт належав лише одній групі розбиття. При цьому об'єкти, що належать одному кластеру, повинні бути однорідними (подібними), а об'єкти, що належать різним кластерам, – різнорідними [23].

Якщо об'єкти кластеризації уявити як точки в n -вимірному просторі ознак (n – кількість ознак, що характеризують об'єкти), то схожість між об'єктами визначається через поняття відстані між точками, так як інтуїтивно зрозуміло, що чим менше відстань між об'єктами, тим вони більш схожі. Таким чином, існує можливість графічного зображення та характеристики даних, які аналізуються.

Таким чином, результатом кластерного аналізу є розбивки масивів показників, що задовольняють деякому критерієві оптимальності [10]. Цей критерій може бути деяким функціоналом, який виражає рівні бажаності різних розбивок і угруповань цільової функції у вигляді внутрішньогрупової суми квадратів відхилення:

$$W = \sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})^2 = \sum_{j=1}^n x_j^2 - \frac{1}{n} \left(\sum_{j=1}^n x_j \right)^2, \quad (1.3)$$

де x_j – вимір j -го об'єкта.

Нажаль, кластерний аналіз не має можливості визначати причинно-наслідкові зв'язки. Через це є необхідність здійснювати додатково факторний аналіз.

Теоретичні та практичні основи методики факторного аналізу господарської діяльності висвітлені у працях [63, 215].

Факторний аналіз – це методика комплексного системного вивчення і оцінки впливу факторів на величину результативних показників [12]. Роль факторного аналізу в управлінні економічними системами полягає в тому, що він дає можливість формувати та змінювати параметри досліджуваного об'єкта шляхом відповідного підбору та коригуванням чинників, які їх обумовили. Побудова факторної моделі є основою факторного аналізу. Фактори повинні знаходитися в причинно-наслідкових зв'язках із досліджуваним показником. За такої умови побудованій факторній системі можна дати економічну інтерпретацію, що сприяє проведенню аналізу та оцінки впливу кожного фактору на формування фінансових результатів діяльності міжнародного агрохолдингу.

Практична реалізація проведення факторного аналізу передбачає, у першу чергу, визначення типу факторної моделі. У практиці виділяють детермінований та стохастичний типи, однак для оцінки фінансового стану господарської системи, як правило, використовують детермінований, оскільки для нього є характерним функціональний зв'язок факторів з досліджуваним (результативним) показником, а для стохастичного притаманний неповний, імовірний (кореляційний). Якщо при функціональному зв'язку зі зміною аргументу завжди відбувається зміна функції, то при кореляційному зв'язку зміна аргументу може дати декілька значень приросту функції залежно від сполучення інших факторів, які визначають даний показник [37].

Основними завданнями факторного аналізу є:

1. Визначення мети аналізу та відбір факторів, що обумовлюють досліджувані результативні показники.

2. Класифікація і систематизація факторів з метою забезпечення групування їх за ступенем впливу на результати господарської діяльності.

3. Визначення форми залежності між факторними і результативними показниками.

4. Побудова моделі, яка б описувала означену залежність.

5. Перевірка моделі на адекватність і при необхідності уточнення.

6. Розрахунок впливу факторів і оцінка ролі кожного із них у зміні величини результативного показника.

7. Практичне використання моделі для управління економічними процесами на підприємстві.

Задача факторного аналізу зводиться до визначення головних факторів, що впливають на певну кількість змінних, і оцінки сили впливу кожного з них на кожну змінну (факторне навантаження) [12].

Рівняння факторного аналізу має вигляд:

$$a_p^n = \sum_{r=1} l_{pr} f_r + e_p, \quad (1.4)$$

де a_p – вихідні показники;

f_r – виокремлені головні фактори, які дають синтетичну оцінку досліджуваному явищу;

l_{pr} – вага кожному фактору в синтетичній оцінці;

e_p – залишок, що характеризує невраховані відхилення.

Згідно з [11] факторний аналіз припускає існування таких зовнішніх причин (факторів), які одночасно впливають на множину змінних величин і тим самим створюють можливість бачити наявності кореляційного зв'язку між ними. Враховуючи, що зовнішні фактори стосовно сукупності змінних у світогосподарських процесах існують повсюди, такий спосіб може широко використовуватися в аналізі зовнішньоекономічної діяльності.

У нашому випадку задача факторного аналізу полягає в тому, щоб визначити фактори, що впливають на певну кількість складових в

інтеграційних процесах та визначити силу впливу кожного з них на ці складові (факторне навантаження).

Теоретико-логічний аналіз наукових літературних джерел, стосовно сформованих методологічних підходів до оцінки ефективності глобальних інтеграційних процесів та методів їх дослідження показав значну кількість праць, присвячених даному питанню. Особливої актуальності набуває питання математичної характеристики та прогнозування даних процесів [48, 60, 97, 2138, 203].

Кількісні методи оцінки ефективності інтегрованих структур досить різноманітні [213]. Розрізняють показники фінансових результатів діяльності окремих учасників інтегрованої групи, а саме використовують традиційний підхід до виявлення співвідношення витрат і результатів; прямі сумарні показники діяльності окремих блоків інтегрованої структури (фінансового, виробничого, науково-дослідного, комерційного) і прямі показники ефективності об'єднання загалом (оцінка вартості компанії, ринкова вартість активів, величина загального обороту за певний період, валовий прибуток та ін.) [13].

Проведений аналіз методів оцінки ефективності діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та оцінювання рівня їх капіталізації, що використовується різними авторами в дослідницькому процесі, дозволяє сформулювати наступні висновки:

- Усі методи оцінки ефективності можна розділити на дві групи:
 - а) кількісні методи (використання моделювання, імовірнісні методи);
 - б) якісні методи (стратегічного та конкурентного аналізу, експертних оцінок).
- Оцінка ефективності може здійснюватися:
 - а) за функціями управління (маркетинг, фінанси, виробництво);
 - б) за ефектами діяльності (у розрізі галузевому, соціальному, технологічному, інвестиційному, синергетичному) [14].

Таким чином, з огляду на існуючі методологічні підходи, можна сформулювати алгоритм оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів на основі економетричних методів, який дозволяє скласти рейтинг впливу відповідних показників на глобальні процеси діяльності міжнародних агрохолдингів та виявити найбільш важливі з них, за допомогою яких формують стратегії їх розвитку (рис. 1.4).

На першому етапі здійснюється огляд проблематики, аналіз компонентів в умовах розвитку діяльності міжнародних агрохолдингів сучасних процесів інвестування задля об'єктивності дослідження. Потім на основі аналізу показників розвитку діяльності агрохолдингів формується базис системи показників оцінювання рівня капіталізації їх діяльності, який допоможе кількісно скласти характеристику процесам капіталізації, що досліджуються. На третьому етапі реалізується прогнозування показників оцінювання рівня капіталізації та побудова можливих варіантів розвитку діяльності міжнародних агрохолдингів і їх трансформацій. На заключному етапі можна зобразити здобуті сценарії розвитку міжнародних агрохолдингів та підвести підсумки проведеного дослідження.

У процесі вище розглянутого алгоритму дослідження пропонується застосування комбінованого підходу з використанням багатofакторних методів дослідження, а саме: кластерного аналізу (задля угруповання ряду країн за

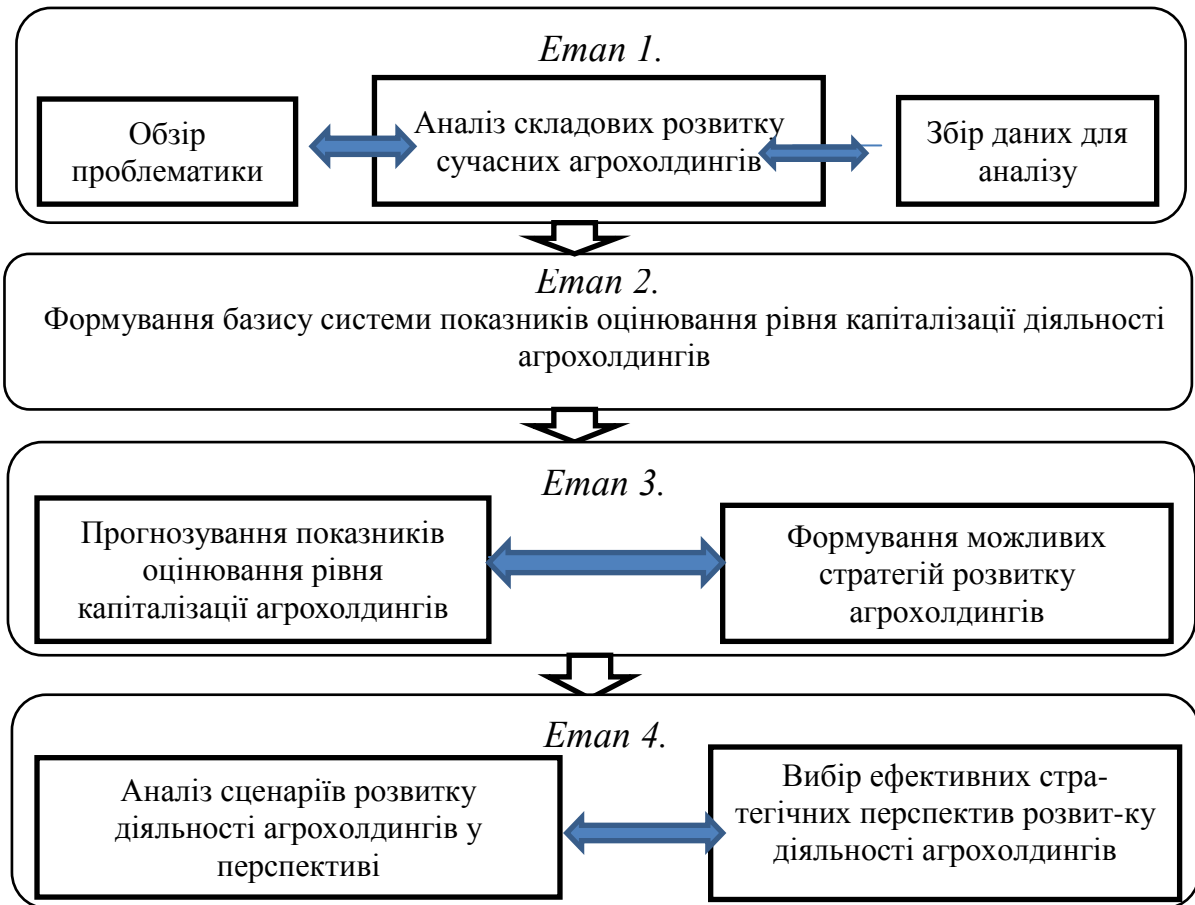


Рис. 1.4. Методичний підхід до оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів*

*Розроблено автором.

переліком ознак макроекономічних показників); факторний аналіз (для визначення основних факторів впливу на рівень розвитку країни та всього інтеграційного об'єднання); кореляційно-регресійний аналіз (для виділення напрямів розвитку над інтеграційних процесів); прогнозування (для передбачення майбутніх тенденцій розвитку та їх графічного відтворення).

На відміну від традиційного підходу, при якому проблема вирішується в суворій послідовності вищенаведених етапів (або в іншому порядку), системний підхід полягає в багатозв'язних процесу рішення: етапи розглядаються спільно, у взаємозв'язку і діалектичній єдності. При цьому можливий перехід до будь-якого етапу, у тому числі й повернення до визначення мети дослідження.

Головною ознакою системного підходу є наявність домінуючої ролі складного, а не простого, цілого, а не складових елементів [25]. Якщо при традиційному підході до дослідження думка трансформується від простого до складного, від частин – до цілого, від елементів – до системи, то в системному підході, навпаки, думка рухається від складного до простого, від цілого до складових частин, від системи до елементів. При цьому ефективність системного підходу тим вища, чим до більш складній системі він застосовується [10].

Функціонування міжнародних агрохолдингів та розробку стратегічних рішень щодо збільшення їх конкурентоспроможності доцільно розглядати з позицій системного аналізу з урахуванням зворотного зв'язку. В цьому випадку як досліджувана система буде виступати процес функціонування підприємства, який можна висвітлити наступним чином (рис. 1.5).

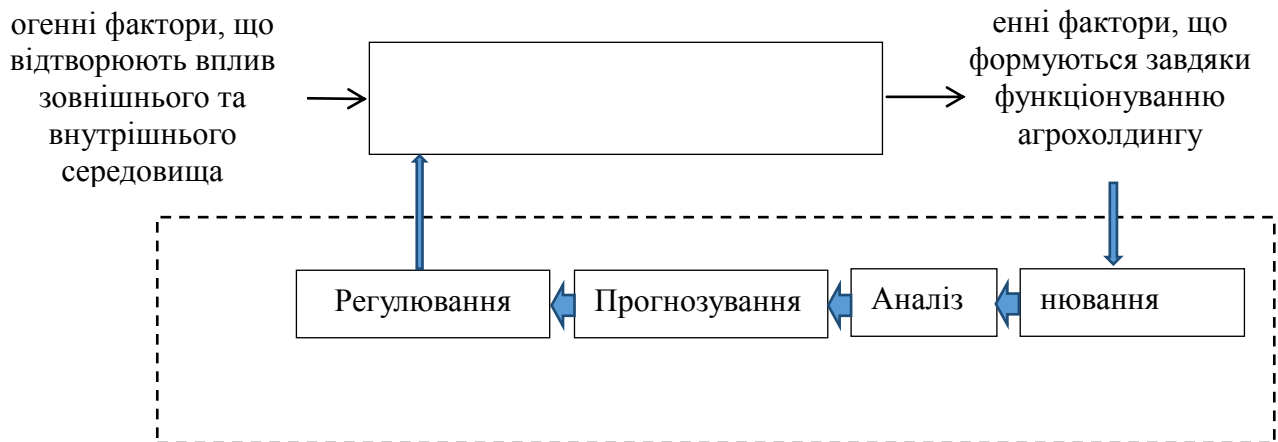


Рис. 1.5. Представлення функціонування та управління агрохолдингу з позиції системного підходу*

*Розроблено автором.

Таке уявлення процесу функціонування дозволяє визначити складові функції управління, що в подальшому дозволяє сформувати цілісний інструментарій покращення конкурентоспроможності підприємства. Управління

міжнародним агрохолдингом містить у собі такі функції, як оцінювання, аналіз, прогнозування та регулювання. Розглянемо детальніше реалізацію цих функцій.

Функція оцінювання дозволяє міжнародному агрохолдингу визначити своє місце в конкурентному середовищі. Найбільш ефективним інструментарієм компаративного оцінювання є побудова кластерів, які мають різні рівні розвитку.

Реалізація функції аналізу полягає в тому, що стає можливим визначати слабкі та сильні сторони досліджуваної сукупності, визначати її особливості та точки впливу.

Так як розвиток є динамічним процесом, то важливу роль виконує функція прогнозування. Так за її допомогою можлива побудова різних видів прогнозів розвитку міжнародних агрохолдингів. Крапковий прогноз дозволяє визначити рівень розвитку агрохолдингу в конкретний період часу, а граничний прогноз дозволяє побудувати оптимістичний та песимістичний сценарії розвитку підприємства. Отримання прогнозів дозволяє визначити стратегічні орієнтири для розвитку підприємства.

Функція регулювання дозволяє сформулювати стратегічні напрямки розвитку міжнародних агрохолдингів України за умови визначення поточного стану та сценаріїв розвитку [146]. Для реалізації функції регулювання доцільним є не лише визначення стратегічних орієнтирів, а й формування заходів задля забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних міжнародних агрохолдингів.

Взаємозв'язок функцій та математичного інструментарію наведений на рис. 1.6.

Базуючись на взаємозв'язку, зображеному на рис. 1.6, розроблено методичний підхід дослідження капіталізації міжнародних агрохолдингів та розробки стратегічних напрямків розвитку агрохолдингів, який містить в собі три основні блоки (рис. 1.7).

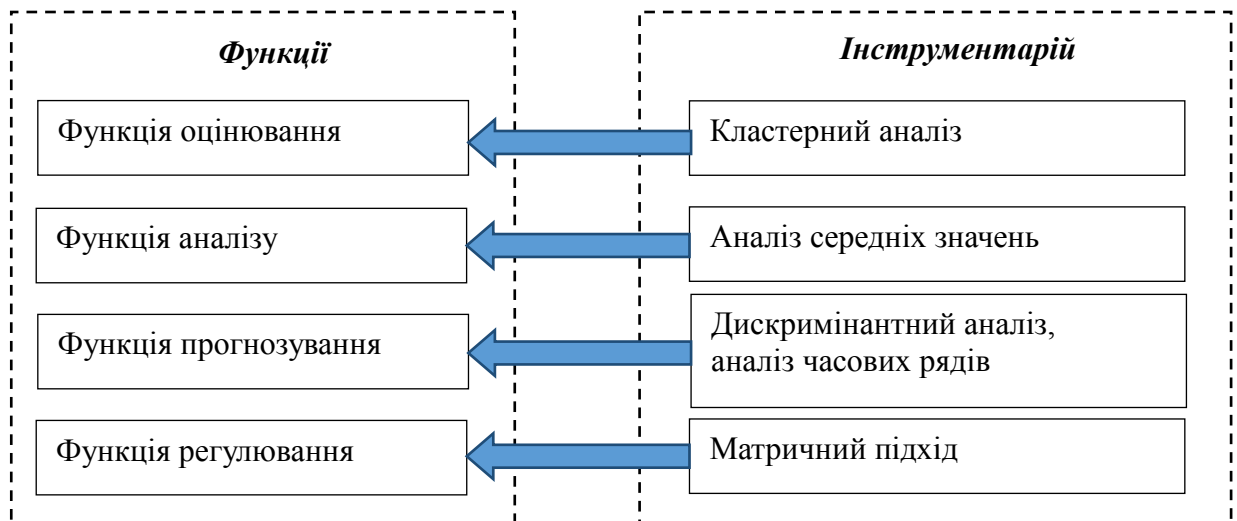


Рис. 1.6. Взаємозв'язок функцій та інструментарію*

*Розроблено автором.

Блок 1. Дослідження однорідних груп міжнародних агрохолдингів.

Цільовою спрямованістю даного блоку є побудова однорідних груп кластерів на підставі аналізу показників капіталізації, отримання їх економічної інтерпретації та структурно-регіональний аналіз кластерів. Як інструментарій використано кластерний аналіз.

Блок «Дослідження однорідних груп агрохолдингів» складається з трьох етапів:

Етап 1.1. Побудова кластерів агрохолдингів.

Етап 1.2. Економічна інтерпретація кластерів.

Етап 1.3. Дослідження регіональної структури кластерів.

Розглянемо окремо деякі з них.

Етап 1.1. Побудова кластерів агрохолдингів.

Для побудови однорідних груп міжнародних агрохолдингів використовується кластерний аналіз, а саме метод k -середніх. Цей метод має ряд переваг, а саме:

– кластери формуються таким чином, що відстань між кластерами була найбільшою, а відстань усередині кластера найменшою. Це дозволяє побудувати компактні кластери, які не перетинаються;



Рис. 1.7. Методичний підхід до дослідження капіталізації агрохолдингів*

*Розроблено автором.

– можливість задавати необхідну кількість кластерів, що дозволяє сформулювати потрібну кількість кластерів з точки зору економічної інтерпретації.

Етап 1.2. Економічна інтерпретація кластерів.

Задля економічної інтерпретації кластерів доцільним є використання методу середніх, тобто досліджуються середні значення показників у кожному кластері. Таким метод має свої переваги та недоліки. До переваг слід віднести те, що середні значення показників легко інтерпретуються, завдяки чому є однозначна економічна характеристика кластеру. Як недолік слід відзначити, що при наявності великої кількості показників кластери

можуть перетинатися, що ускладнює їх економічну інтерпретацію. Однак у межах даного дослідження цей недолік є несуттєвим, тому будемо використовувати саме цей метод.

Це дає змогу дослідити регіональну структуру кластерів на третьому етапі.

Блок 2 «Дослідження поведінки підприємств у кластерах» складається з двох етапів:

Етап 2.1. Дослідження якості результатів кластерного аналізу.

Етап 2.2. Побудова класифікаційних функцій.

До блоку 3 «Прогнозування поведінки міжнародних агрохолдингів України» входять два етапи:

Етап 3.1. Побудова прогностичних моделей.

Етап 3.2. Імітаційне моделювання сценаріїв розвитку міжнародних агрохолдингів України в області капіталізації.

Метою даного блоку є визначення динаміки показників на 2018-2019 рр. з подальшим визначенням місця міжнародних агрохолдингів у світовому конкурентному просторі та розробки сценаріїв їх поведінки.

Таким чином, з огляду на існуючі методологічні підходи, сформовано алгоритм оцінювання рівня діяльності міжнародних агрохолдингів на основі економетричних методів, який дозволяє скласти рейтинг впливу відповідних показників на глобальні процеси діяльності міжнародних агрохолдингів та виявити найбільш важливі з них, за допомогою яких формують стратегії їх розвитку.

Висновки до першого розділу

У результаті дослідження теоретичних основ торговельно-економічних відносин та міжнародної торгівлі було зроблено наступні висновки:

1. У результаті проведеного теоретичного узагальнення вітчизняних та зарубіжних наукових літературних джерел визначено, що міжнародні агрохолдинги є однією зі складових сучасних міжнародних економічних відносин. Визначено, що злиття підприємств у знову створене об'єднання дозволить збільшувати сукупну вартість активів і, відповідно, вартість акцій об'єднання, котирувати акції корпорації на міжнародних фондових ринках, залучати необхідні інвестиції за рахунок розміщення додатково емітованих акцій, формувати і організовувати комплексні програми розвитку, виробничі і маркетингові плани.

2. Аналіз наукових поглядів сучасних вітчизняних та зарубіжних учених щодо дослідження існуючих підходів дослідження фінансового забезпечення міжнародних агропідприємств свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів. Хоча частка самофінансування господарської діяльності значна, проте її недостатньо для забезпечення всіх потреб. Досвід різних країн підтверджує, що для забезпечення розширеного відтворення, сільськогосподарські підприємства використовують залучені фінансові ресурси, серед яких чільне місце займає державна підтримка. Оскільки аграрний бізнес має певні особливості, це накладає відбиток на інструменти накопичення та використання фінансових ресурсів у цьому секторі економіки.

3. У результаті аналізу існуючих моделей побудови агрохолдингів, можна дійти висноку, що основою створення міжнародних агрохолдингів служить модель вертикального інтегрування. На основі прямої інтеграції автором запропонована схема, у якій початковий етап – сировинне виробництво не виділений в окрему юридичну особу, а представлений як структурний підрозділ дочірнього підприємства, що є найбільш зручною для реалізації аграрного проекту зі створенням вертикально інтегрованого аграрного холдингу, оскільки спрощує отримання кредитних ресурсів; істотно полегшує управління і контроль за фінансовими потоками; забезпечує можливість більш ефективно реалізовувати стратегічні рішення.

4. За допомогою виконаного теоретико-логічного аналізу дослідження перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції, з урахуванням процесів сучасного світового господарства, сформовано послідовність етапів, які доцільно застосовувати для аналізу питань оцінювання рівня капіталізації діяльності міжнародних агрохолдингів та перспектив їх розвитку на глобальному ринку сільськогосподарської продукції. Пропонується застосування комбінованого підходу з використанням багатофакторних методів дослідження, а саме: кластерного аналізу (зادля угруповання ряду країн за переліком ознак макроекономічних показників); факторний аналіз (для визначення основних факторів впливу на рівень розвитку країни та всього інтеграційного об'єднання); кореляційно-регресійний аналіз (для виділення напрямів розвитку надінтеграційних процесів); прогнозування (для передбачення майбутніх тенденцій розвитку та їх графічного відображення). На відміну від традиційного підходу, при якому проблема вирішується в суворій послідовності вищенаведених етапів (або в іншому порядку), системний підхід полягає в багатозв'язних процесу рішення: етапи розглядаються спільно, у взаємозв'язку і діалектичній єдності. При цьому можливий перехід до будь-якого етапу, у тому числі й повернення до визначення мети дослідження.

5. На основі аналізу методичного апарату дослідження існуючих методологічних підходів, сформовано алгоритм оцінювання рівня діяльності міжнародних агрохолдингів на основі економетричних методів, який дозволяє скласти рейтинг впливу відповідних показників на глобальні процеси діяльності міжнародних агрохолдингів та виявити найбільш важливі з них, за допомогою яких формують стратегії їх розвитку. Таким чином, важливою умовою успішного функціонування агрохолдингу є його фінансова стійкість, забезпечення якої пов'язане з адекватною системою управління фінансовими процесами; наявністю певного потенціалу до самоорганізації і саморозвитку; наявністю певної міри самостійності і автономності, тобто агрохолдинг має

бути цілісно сформованим і сталим організмом; ефективністю фінансового управління, обумовлену складними внутрішніми фінансовими стосунками.

6. Процес функціонування міжнародних агрохолдингів та розробку стратегічних рішень щодо збільшення їх конкурентоспроможності запропоновано розглядати з позицій системного аналізу з урахуванням зворотного зв'язку. Цільовою спрямованістю даного підходу є побудова однорідних груп кластерів на підставі аналізу показників капіталізації, отримання їх економічної інтерпретації та структурно-регіональний аналіз кластерів на основі таких етапів: 1. Дослідження однорідних груп міжнародних агрохолдингів. 2. Дослідження поведінки підприємств в кластерах. 3. Прогнозування поведінки міжнародних агрохолдингів. Це дозволяє скласти рейтинг впливу відповідних показників на глобальні процеси діяльності міжнародних агрохолдингів та виявити найбільш важливі з них, за допомогою яких формують стратегії їх розвитку.

Основні результати розділу висвітлено в наукових працях автора: [189, 191, 251, 300, 301].

РОЗДІЛ 2

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СВІТОВИХ АГРОХОЛДИНГІВ У ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

2.1. Передумови, чинники та наслідки процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки

При дослідженні питання передумов, чинників та наслідків процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки необхідно відмітити, що фінансові показники діяльності аграрних холдингів є індикатором результативності та фінансового забезпечення їх господарської діяльності. Розглянемо основні з них, зокрема грошові потоки від фінансової, інвестиційної та операційної діяльності на прикладі найбільш впливових міжнародних агрохолдингів на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Агрохолдинг «Agroliga Group» згідно з рейтингом журналу «Латифундист» – міжнародний холдинг України, до складу якого входить цілий ряд компаній середнього бізнесу, динамічно розвивається [226]. З моменту заснування (1992 р.) і по сьогоднішній день аграрна компанія змогла накопичити колосальний досвід у сільськогосподарському виробництві, який вміло використовують співробітники «Agroliga Group». Холдинг використовує передові технології, орієнтовані на виробництво високоякісних і високоврожайних сільськогосподарських культур, а так само сучасне обладнання та с/г техніку.

На сьогоднішній день, група компаній складається з:

– агропідприємств, які обробляють близько 10 000 га (PLC "Agroliga Group", LLC "Agroliga Group", LLC "Agroliga", LLC "Vostokagrokontrakt", LLC "Agrocom Nova Vodolaga", PE "Liga A", PE "Mechnikovo", LLC "Mayak", LLC "Agroliga Polska");

– маслозаводу, який працював за технологією пресування і переробляв понад 35 000 т соняшника на рік до 2017 р. включно, і близько 42 000 т з 2018 р.;

– маслозаводу, який працює за технологією екстракції, з початковою потужністю переробки в 110 000 т соняшника на рік, з поетапним її нарощуванням до 170 000 т;

– підприємство, що будується, основним видом діяльності якого є виробництво та реалізація електроенергії за "зеленим тарифом".

У 2017 році дохід від продажів становив 21691 тис. євро. Ніяких грантів і субсидій за цей же рік компанія не отримувала. Валовий дохід на 31 березня 2017 року становив 798 млн дол., а на 31 березня 2018 – 836 млн дол. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка грошового потоку від різних видів діяльності агрохолдингу
«AgroligaGroup» за період 2011-2017 рр.*

Рік	Грошовий потік від операційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від інвестиційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від фінансової діяльності, тис. дол. США
2011	7	-129	268
2012	503	-134	-327
2013	-785	103	949
2014	1122	-1285	73
2015	827	-557	-271
2016	2048	-2380	338
2017	2748	-1051	-1299

*Розроблено автором за даними [226].

Агрохолдинг SABIC є одним з найбільших у світі виробників нафтохімічної продукції, яка є державною компанією, розташована в Ер-Ріяді, Саудівська Аравія. 70% акцій Компанії належить уряду Саудівської Аравії, а решта 30% публічно торгуються на саудівській фондовій біржі. SABIC було створено в 1976 році королівським указом, і її зростання було не

чим іншим, як дивом. Сьогодні компанія працює в більш ніж 50 країнах з глобальної робочою силою більше 35 000 талановитих людей.

Виробничі, збутові, технологічні та інноваційні підприємства компанії розташовані по всьому світу і управляються чотирма регіональними відділеннями: Близьким Сходом і Африкою, Азією, Америкою і Європою.

Чистий прибуток за 2017 рік становив 4,9 млрд дол., а вартість активів – 86 млрд дол. Виручка з торгівлі становить 39,9 млрд дол. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка грошового потоку від різних видів діяльності агрохолдингу SABIC (тис. дол. США) за період 2008-2017 рр.*

Рік	Грошовий потік від операційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від інвестиційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від фінансової діяльності, тис. дол. США
2008	46,229,845	- 29,806,609	-11,272,445
2009	26,012,357	-24,635,613	3,973,104
2010	29,624,935	-20,062,535	-16,111,199
2011	42,144,461	-12,250,170	- 30,153,306
2012	51,380,939	(14,137,848)	(36,201,712)
2013	60,681,268	(18,726,165)	(41,244,583)
2014	53,894,520	(25,568,610)	(30,083,866)
2015	53,777,489	(12,858,613)	(35,895,769)
2016	39.701.048	-4.216.648	-33.366.659
2017	38,677,305	4,772,329	(25,723,718)
2018 (6 міс.)	20,711,182	(19,026,615)	(2,465,343)

*Розроблено автором за даними [226].

Агрохолдинг AvangardCo створений у 2003 р. Ефективна бізнес-стратегія, використання прогресивних технологій у виробництві і щоденна професійна робота всієї команди дозволила компанії стати лідером з виробництва яєць і сухих яєчних продуктів на українському та світовому ринках.

Підприємства розташовані по всій Україні і нараховують дев'ятнадцять птахофабрик з виробництва яєць, які обслуговують три інкубатори, десять зон з підрощування молодняку, шість комбикормових заводів, склади

тривалого зберігання яєць, завод з виробництва яєчних продуктів "Імперово Фудз" і біогазовий завод. Щоб задовольнити попит, що зростає, і збільшити ефективність виробництва, менеджери компанії реалізували інвестиційні проекти з будівництва двох нових, повністю автоматизованих птахокомплексів потужністю 11,2 мільйона курей-несучок і розширили вже існуючі потужності заводу з виробництва яєчних продуктів.

AvangardCo IPL успішно веде торговельну діяльність в більш ніж 40 країнах світу. Валовий дохід у 2017 році становив 10,1 млн дол. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка грошового потоку від різних видів діяльності агрохолдингу

AvangardCo (тис. дол. США) за період 2010-2017 рр.*

Рік	Грошовий потік від операційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від інвестиційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від фінансової діяльності, тис. дол. США
2010	-158.959	147.468	192.855
2011	185.861	(161.629)	31.718
2012	277 450	(320 955)	16 490
2013	187 438	(184 684)	(49 454)
2014	41 171	(76 871)	13 384
2015	1 215	(35 258)	(15 245)
2016	(3 255)	(9 373)	(6 991)
2017	4.357	-553	-

*Розроблено автором за даними [226].

Amatheon Agri - європейська агропромислова і харчова компанія зі штаб-квартирою в Берліні з промисловими потужностями в Африці на південь від Сахари. Зосередила увагу на сільському господарстві, торгівлі та харчовій промисловості. Як компанія з високим доходом Amatheon є провідним інвестором у сільських районах, щоб економічно, соціально і екологічно підтримувати сусідні регіони.

Заснована у 2011 році, Amatheon заснувала свої дочірні компанії в Замбії у 2012 році, в Уганді у 2013 році і в Зімбабве у 2014 році. Протягом цього відносно короткого періоду часу Amatheon довела свою бізнес-модель і

продемонструвала здатність створювати великі масштабовані платформи - як у сільському господарстві так і харчовій промисловості.

Датська група Agro (Danish Agro) складається з ряду агропромислових компаній у Данії і за кордоном (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка грошового потоку від різних видів діяльності агрохолдингу Датської групи Agro (Danish Agro) (тис. дол. США) за період 2011-2017 рр.*

Рік	Грошовий потік від операційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від інвестиційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від фінансової діяльності, тис. дол. США
2011	62.343	-52.647	55.703
2012	-2.056	-15.440	62.849
2013	214.040	-114.898	-142.086
2014	60.536	-58.834	5.755
2015	63.378	-272.421	352.044
2016	179.311	-106.418	-91.687
2017	139.912	-104.433	-97.178

*Розроблено автором за даними [226].

Датська «Агро» була заснована в 1901 році як місцевий кооператив. Ряд злиттів і придбань змінив компанію від місцевого, регіонального, національного до міжнародного гравця.

Ключові показники ефективності у 2017 році:

Чистий оборот - 4,2 млрд євро.

Консолідований дохід до оподаткування і частки меншості - 82 млн євро.

Консолідований капітал - 657 млн євро.

Коефіцієнт платоспроможності - 31,3%.

WH Group (Smithfield Foods) є найбільшим у світі агрохолдингом з виробництва свинини, посідаючи перше місце в Китаї, США та ключових ринках у Європі. Ця унікальна глобальна платформа об'єднує виробництво свиней, обробку і розподіл упакованого м'яса та свіжої свинини, що ставить компанію в позиції номер один у всіх ключових сегментах ринку свинини. Є

мажоритарним акціонером в Henan Shuanghui Investment & Development Co., Ltd. («Shuanghui Development») (www.shuanghui.net), з найбільшим у Китаї бізнесом з переробки м'яса і володіє Smithfield Foods, Inc (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка грошового потоку від різних видів діяльності агрохолдингу WH Group (Smithfield Foods) (тис. дол. США) за період 2013-2017 рр.*

Рік	Грошовий потік від операційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від інвестиційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від фінансової діяльності, тис. дол. США
2013	700	-5,015	4,411
2014	1,56	-721	-652
2015	1,613	-514	-901
2016	1,85	-141	-1,673
2017	1,512	-784	-591

*Розроблено автором за даними [226].

У даний час компанія веде бізнес за трьома основними сегментами: сегмента м'ясних продуктів, сегмента свіжої свинини та сегмента виробництва свиней. Крім того, займається іншими підприємствами, які є допоміжними для основних бізнес-сегментів. У Китаї в основному це виробництво і продаж пакувальних матеріалів, надання логістичних послуг, управління ланцюжком роздрібних продуктових магазинів, виробництво ароматизаторів і натуральних оболонки, а також біологічні фармацевтичні препарати.

За 2017 рік компанія отримала дохід:

- Упаковане м'ясо - 11777 млн. дол.;
- Свіже м'ясо - 9526 млн. дол.;
- вирощування свиней - 572 млн. дол.;
- інше - 504 млн. дол.

У 2017 році капітальні витрати становили 563 мільйони доларів США (2016 рік: 451 мільйон доларів США). Наступна таблиця витрати капіталу за географічним регіоном за вказані роки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Витрати капіталу за географічним регіоном за 2016-2017 рр.*

	2017 млн.долл.	2016 млн.долл.
Китай	67	80
США	437	306
Європа	59	65
Разом	563	451

*Розроблено автором за даними [17].

Австралійська сільськогосподарська компанія (Australian Agricultural Company (AACo)), заснована в 1824 році, є найбільшим австралійським виробником великої рогатої худоби та яловичини, і є найстарішою постійно діючою компанією в Австралії. AACo спеціалізується на виробництві яловичини, зерна та виробництва ваг'ю. Сьогодні AACo володіє та управляє стратегічним балансом майна, кормами та фермами, що складають близько 7 мільйонів га землі в Квінсленді та Північній території. Це приблизно 1% маси земель Австралії (табл. 2.7).

China Beidahuang Industry Group Holdings Limited, інвестиційна холдингова компанія, займається виробництвом зелених продуктів харчування, орендою, грошовим кредитуванням та будівельним бізнесом у Китайській Народній Республіці. Сегмент вина та лікеру компанії займається продажем і розповсюдженням вина та напоїв. Сектор торгівлі продуктами харчування бере участь в оптовій та роздрібній торгівлі основними продуктами харчування, кулінарною олією, алкоголем та напоями, замороженими та свіжими продуктами харчування і товарними свинями.

Таблиця 2.7

Динаміка грошового потоку від різних видів діяльності Австралійської сільськогосподарської компанії (Australian Agricultural Company (AACo)) (тис. дол. США) за період 2008-2017 рр.*

Рік	Грошовий потік від операційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від інвестиційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від фінансової діяльності, тис. дол. США
2008	10,741	-9,249	10,068
2009	-56,368	176,046	-130,146
2010	-48,838	-4,037	60,341
2011	-64,055	-400	70,779
2012	-771	-39,892	39,656
2013	-18,603	-4,698	12,187
2014	18,451	-38,588	78,083
2015	-75,881	-66,317	85,289
2016	21,789	-19,415	-
2017	29,26	-28,386	27

*Розроблено автором за даними [17].

Виробництво China Beidahuang Industry Group Holdings Limited диверсифіковано, зокрема будівельний сегмент компанії здійснює будівництво муніципальних державних проектів Китайській Народній Республіці (табл. 2.8).

Beidahuang Group заснована в 1998 році. Це найбільший китайський агрохолдинг і один з найбільших виробників сільськогосподарської продукції у світі. Серед активів Beidahuang Group - 110 ферм, рисова компанія, потужності з виробництва борошна, молочна компанія, масложирові комбінати тощо.

Група розробила серію відомих брендів, у тому числі Beidahuang, Wondersun і Jiusan. Вартість бренду Beidahuang досягла 56,81 млрд. юанів, що у 2017 р. посідає 58-е місце у списку 500 найбільш цінних брендів Китаю, з Wondersun 132-е місце та Jiusan 167-е.

Таблиця 2.8

Динаміка грошового потоку від різних видів діяльності агрохолдингу China Beidahuang Industry Group Holdings Limited (тис. дол. США) за період 2009-2017 рр.*

Рік	Грошовий потік від операційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від інвестиційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від фінансової діяльності, тис. дол. США
2009	-37,75	-3,913	48,233
2010	-37,289	-51,99	116,351
2011	-2,977	-28,17	12,6
2012	18,02	(70,201)	46,307
2013	-79,639	7,097	95,811
2014	-212,476	-7,014	269,843
2015	46,418	-332,763	612,602
2016	73,581	-279,699	-30,451
2017	-292,593	-475,072	784,127

*Розроблено автором за даними [226].

Calavo Growers Inc. є світовим лідером у галузі авокадо-індустрії та розширеним постачальником свіжих продуктів з доданою вартістю, що обслуговують роздрібні магазин продуктів харчування, послуги харчування, клубні магазини, масових мерчандайзерів, харчових дистриб'юторів та оптовиків по всьому світу.

Компанія працює в трьох бізнес-сегментах. Свіжий сегмент ("Свіжий") закупає і продає свіжі авокадо та вибирає інші свіжі продукти (помідори). Сегмент "Ренесанс харчової групи" ("RFG") створює, продає та розподіляє кошик здорових свіжих продуктів харчування, у тому числі свіжі фрукти, свіжі овочі та готові страви. Сегмент Foods ("Foods") виробляє та поставляє гуакамолі та сальсу (табл. 2.9).

Заснована у 1924 році, компанія продає свіжі продукти під брендом Calavo, а також Garden Highway, Chef Essentials та різноманітними брендами для приватних підприємств і магазинів.

Таблиця 2.9

Динаміка грошового потоку від різних видів діяльності агрохолдингу Calavo Growers Inc. (тис. дол. США) за період 2009-2017 рр.*

Рік	Грошовий потік від операційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від інвестиційної діяльності, тис. дол. США	Грошовий потік від фінансової діяльності, тис. дол. США
2009	21,997	-5,99	-16,641
2010	18,198	-7,721	-10,288
2011	7,866	-20,907	14,751
2012	21,723	-7,161	-10,233
2013	13,721	-7,746	-5,05
2014	21,345	-18,551	-4,069
2015	37,283	-21,054	-15,802
2016	61,968	-21,731	-33,566
2017	62,14	-53,668	-15,689

*Розроблено автором за даними [226].

Агрохолдинги виникли під впливом ряду економічних стимулів. Агрохолдинги існують у багатьох постсоціалістичних країнах Східної Європи і колишніх республіках Радянського Союзу. Особливо слід відзначити такі країни з великим ресурсом сільськогосподарських земель, як Україна, Росія і Казахстан.

Взагалі виникнення міжнародних агрохолдингів у постсоціалістичних країнах пов'язане з недосконалістю і провалами у функціонуванні економіки, відсутністю необхідних інституційних і правових умов для ведення ефективного бізнесу, неадекватної аграрної політики держави (зокрема - відсутністю повноцінного ринку сільськогосподарських земель) [28]. Однак основним стимулом до виникнення міжнародних агрохолдингів є прагнення власників капіталу примножити його в довгостроковій перспективі. Це основний стимул до діяльності суб'єктів господарювання в ринковій економіці. Отримання прибутку і її капіталізація - це лише спосіб збільшення капіталу [73]. Тим часом вартість капіталу, інвестованого в агробізнес, зростає сьогодні і може рости в довгостроковій перспективі за рахунок:

а) сприятливої ринкової кон'юнктури світових і внутрішніх ринків продукції сільського господарства і харчових продуктів;

б) можливості збільшувати прибутки від діяльності за рахунок отримання дешевої сировини за допомогою інтеграції сільського господарства і переробки продукції галузі;

в) низької вартості робочої сили;

г) низьку орендну плату за землю;

д) мінімізації податкових платежів;

е) отримання дотацій і субсидій з державного бюджету на розвиток аграрної галузі;

ж) можливості акумулювати значні земельні масиви за допомогою їх оренди, а в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель - придбати їх у власність з можливістю подальшого перепродажу;

з) можливості перепродати бізнес, вартість якого з урахуванням усіх зазначених чинників може істотно вирости за кілька років.

Усі перераховані фактори є тим сприятливим «фоном», на якому з'явилися і розвиваються агрохолдинги в країні [283]. Коротко розглянемо ці чинники.

а) В останні кілька років сільське господарство і виробництво продуктів харчування опинилися в ситуації, коли під дією сприятливої ринкової кон'юнктури ціни на сільськогосподарську продукцію і продукти харчування почали різко зростати, - на відміну від тенденцій останніх 50 років, які характеризувалися постійним зниженням їх реальних цін (особливо з 1972 р, після так званої "зеленої революції"). Така сприятлива ринкова кон'юнктура пов'язана з підвищенням цін на нафту і розгортанням виробництва біопалива (біоетанолу та біодизеля) - як альтернативи бензину і дизелю з нафти - основною сировиною для якого є зерно, цукрова сировина, рапсове масло. Природно, що різке зростання попиту на світових ринках на такі види сільськогосподарської продукції (зокрема, платоспроможного попиту населення в країнах, що розвиваються, наприклад, Китаї та Індії), а також

скорочення пропозиції цієї продукції для харчових цілей викликали зростання цін на неї [271]. Крім того, зростання цін на продукцію сільського господарства і харчові продукти сприяє глобальному потеплінню, яке тягне за собою зниження врожаїв сільськогосподарських культур внаслідок поширення шкідників і хвороб рослин і тварин, порушення системи іригації, водостоків і водозборів, посухи, зміни вегетаційних періодів росту рослин, затоплення частини сільськогосподарських угідь. У такій ситуації сільське господарство країни має безумовні ринкові переваги перед іншими країнами світу через, по-перше, порівняно низьку собівартість одного виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів харчування і, по-друге, сприятливі кліматичні умови та географічне положення [56]. Звичайно ж, усі ці чинники мотивують вітчизняний і зарубіжний бізнес інвестувати в сільськогосподарську галузь.

І хоча світова фінансова криза кінця 2008 р. внесла певні корективи в описані тенденції (зокрема, щодо зниження цін на нафту і, як наслідок, на сільськогосподарську продукцію), усе ж це тимчасове явище. Оскільки в основі економіки лежать енергетичні складові, а мінеральні джерела енергії (нафта, газ, вугілля) весь час скорочуються, то сільське господарство неодмінно буде відігравати важливу роль в забезпеченні енергетичного балансу товариства, виробляючи продукти харчування і біопаливо.

б) Роль фактору порівняно дешевої аграрної сировини в формуванні прибутків від виробництва кінцевого продукту (тобто продуктів харчування) ще більше посилюється за рахунок інтеграції аграрної та переробної діяльності [59]. Виробництво аграрної сировини своїми структурними підрозділами, його зберігання та транспортування до переробних підрозділів власними силами значно здешевлюють кінцеву продукцію завдяки можливостям застосування сучасних технологій в сільському господарстві, отримання більш високої врожайності сільськогосподарських культур, зниження витрат на зберігання і транспортування сировини (без

посередників), несплати ПДВ на сировину, застосування логістики при заготівлі сировини і реалізації кінцевої продукції [103].

в) Низька вартість робочої сили в сільському господарстві також є складовою порівняно низької собівартості однієї сировини для виробництва продуктів харчування [83]. Той факт, що середня заробітна плата в аграрній галузі у 2 рази нижча порівняно з аналогічним показником з економіки загалом, говорить сам за себе. При цьому частка заробітної плати в структурі собівартості сільськогосподарської продукції становить близько 14%, що майже у 2,5 рази нижче проти з 1990 р.

г) Диференціація орендної плати за сільськогосподарські землі. Наприклад, в Україні вона є досить низька і в середньому становить приблизно 15 євро за 1 га, тоді як, наприклад, в країнах ЄС - приблизно 425 євро, або в 38 разів більше. Звичайно ж, така низька орендна плата за землю в Україні дає можливість підприємствам, що орендують її, мати порівняно низьку собівартість аграрної продукції, а також певні конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішніх аграрних ринках.

д) Податкове законодавство в країнах з низьким рівнем економічного розвитку забезпечує вітчизняним аграрним підприємствам податкове навантаження приблизно в 3 рази нижче, ніж в інших галузях економіки. Звичайно ж, це є хорошим стимулом до того, щоб займатися цим видом бізнесу. Існуючі пільги щодо сплати податків стосуються сплати ПДВ, податку на прибуток та інших обов'язкових платежів [148]. За чинним законодавством, підприємство, в структурі реалізації якого сільськогосподарська продукція та продукти її переробки становлять не менше 75%, мають податкові пільги, чим і користуються агрохолдинги, мінімізуючи свої податкові платежі [63].

е) Сільськогосподарські підприємства у деяких країнах є основними реципієнтами дотацій і субсидій з державного бюджету на розвиток аграрної галузі. Так за останні роки сума, яку держава спрямовує на її розвиток, становить близько 7 млрд грн. При цьому слід зазначити, що приблизно 10%

аграрних підприємств отримують близько 80% відповідних платежів. Це як раз і є великі аграрні підприємства (зокрема, агрохолдинги), які мають можливості, використовуючи зв'язки в державних установах, а також допомогу кваліфікованих економістів і юристів, отримувати ці кошти [82]. А таким організаційно-правовим структурам, як агрохолдинги, які спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва, подібна підтримка взагалі не потрібна. Якщо хто і потребує підтримки з боку держави, то це фермерські господарства і дрібний агробізнес на селі - як органічно вписуються в сільську економіку і сприяють розвитку сільської місцевості. Підтримувати потрібно також підприємства (зокрема, і агрохолдинги), що займаються виробництвом тваринницької продукції.

ж) Ще один фактор, що привертає бізнес в аграрний сектор, полягає в можливості акумулювати значні земельні масиви шляхом їх оренди і потенційної можливості придбати цю землю у власність в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель. У першу чергу тут спрацьовують чинники низької нинішньої вартості землі та суттєвого зростання ціни на неї в перспективі [146]. Немає сумніву, що в нормальних економічних умовах (стабілізації економічної і політичної ситуації в країні, входження держави до євроатлантичних економічних і політичних структур) вартість сільськогосподарських земель у країні буде відповідати європейському рівню.

з) Можливість перепродати бізнес, вартість якого (через усі зазначені чинники) може значно зрости за декілька років, є одним з ключових елементів в зацікавленості інвесторів вкладати кошти в створення міжнародних агрохолдингів.

Концентрація та інтеграція в аграрному бізнесі зумовлюють виникнення, крім агрохолдингів, також інших організаційно-правових структур, де аграрне виробництво виконує свою роль відповідно до місії і цілям діючої структури [112]. Такі структури, у формі різних типів агропромислових формувань, створюються під впливом:

- 1) забезпечення потреб в безперебійних поставках сировини для власної переробки вітчизняними переробними підприємствами;
- 2) розширення аграрними підприємствами наявних підсобних переробних потужностей і формування на їх основі системи повноцінної промислової переробки [4];
- 3) накопичення у аграрних підприємств кредиторської заборгованості перед банками, що стають їх фактичними власниками [3];
- 4) розвитку сільськогосподарського виробництва підприємствами, що займаються дистрибуцією насіння, добрив і засобів захисту рослин, з метою поставок не лише окремих ресурсів, а й сучасних технологій сільськогосподарського виробництва [72];
- 5) можливості вигідно перепродати бізнес.

Перераховані основні фактори, що сприяють створенню і розвитку міжнародних агрохолдингів та інших агропромислових формувань в країні, не є вичерпними. Їх може бути значно більше - залежно від того, яка природа капіталу, інвестованого в агробізнес; з яких джерел він надходить; які проміжні, тактичні і стратегічні цілі ставлять перед собою його власники. Взагалі агрохолдинг - це специфічна форма володіння акціонерним капіталом, при якій материнська компанія, маючи контрольний пакет акцій інших підприємств, керує ними і контролює їх діяльність, завдяки чому об'єднує їх в єдину організаційно-правову структуру з відповідними місією і цілями [137]. Зауважимо, що господарські товариства найбільше відповідають умовам створення міжнародних агрохолдингів. Зокрема, використовуючи таку організаційно-правову форму ведення бізнесу, агрохолдинги активно залучають капітал за допомогою випуску і розміщення акцій на фондових біржах за кордоном, чого не можуть дозволити собі інші форми агробізнесу. Наприклад, агрохолдинг "Landkom International PLC" розміщує свої акції на Лондонській фондовій біржі [56]. Компанія планувала використовувати кошти, отримані від продажу акцій, в тому числі і для

збільшення площ орендованих сільськогосподарських земель до 115 тис. га до кінця 2018 р. [19].

Процес створення і розвитку міжнародних агрохолдингів слід розглядати також крізь призму їх впливу на соціальний розвиток сільських територій, майнові права селян, збереження і підвищення родючості землі, екологічну безпеку. Тому даний процес потребує докладного дослідження та аналізу прямих іноземних інвестицій з метою відпрацювання рекомендацій щодо підвищення ефективності агробізнесу, а також запобігання виникнення пов'язаних з ним негативних явищ і тенденцій.

2.2. Вплив грошових потоків на масштаби діяльності міжнародних агрохолдингів

Проаналізуємо динаміку прямих іноземних інвестицій та співставимо з показниками масштабів діяльності міжнародних агрохолдингів. Інвестори, згідно з чинним законодавством країни, можуть інвестувати економіку за допомогою таких форм:

- купівля частки діючого підприємства;
- створення нових підприємств чи філій;
- іноземному інвестору;
- повне придбання діючого підприємства іноземним інвестором;
- купівля рухомого чи нерухомого майна;
- за допомогою дозволу на користування землею;
- за допомогою договору з суб'єктами підприємства;
- форми, які не заборонені законодавством країни;
- міжфірмові злиття та поглинання;
- стратегічне партнерство в наукомістких галузях.

Сприяють залученню іноземного капіталу наступні передумови:

- потенційно місткий ринок;
- великі запаси природних ресурсів;
- геополітичне розташування;
- кваліфікована робоча сила;
- транзитний потенціал;
- науково-технічний потенціал.

Для економічного розвитку країни є важливим влитись у світові потоки прямих іноземних інвестицій, прогнозувати й науково обґрунтовано підійти до залучення ПІІ в країну [208]. Процес осмислення чинників залучення ПІІ завжди перебуває в русі, розвитку і вдосконаленні, та ефективна політика активізації ПІІ здатна забезпечити країні не лише соціально-економічний розвиток, але й конкурентоздатність країни перед інвесторами на світовому ринку [202].

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність залучення у світовий поділ праці, можливості модернізації на цій основі аграрної економіки [76]. Перебіг сучасних політичних процесів та практична реалізація встановлених цілей і пріоритетів поліпшення інвестиційного клімату в країні переважно негативно впливають на інвестиційний клімат і, зокрема, міжнародну інвестиційну привабливість країни, підвищують ризики для інвесторів, зумовлюючи тим самим втрати в конкурентній боротьбі за світові інвестиційні ресурси [315].

Головні чинники, що викликали погіршення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки країни, це:

- 1) зменшення припливу фінансових ресурсів у аграрній галузі, що виражено у падінні виторгу від реалізації продукції внаслідок скорочення платоспроможного попиту населення на продовольство;

2) додаткове зниження прибутків вітчизняних виробників через необґрунтовано високу частку імпортного продовольства на внутрішньому ринку країни, тобто звуження ринку збуту;

3) збереження монополізованої структури промислового сектора країни і відсутність ринкових механізмів, що регулюють цінові відносини сільськогосподарських, переробних, торгово-закупівельних і ресурсощадних підприємств.

На рівень інвестування в сільському господарстві в ринкових умовах впливає ряд чинників. На однин з них товаровиробник може впливати, а інші зумовлені зовнішніми умовами і не залежать від підприємця.

До чинників, залежних від товаровиробника, належать [115]:

- урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність худоби;- вибір об'єкта першочергових інвестицій;
- спеціалізація і концентрація виробництва;
- технологія виробництва основних видів продукції сільського господарства;
- характер інвестицій: довгострокові, короткострокові;
- рівень продуктивності праці і собівартість виробництва. На дані чинники підприємець може впливати протягом виробничого процесу або планувати виробництво продукції й інвестицій на найближчу перспективу.

До зовнішніх чинників, не залежних від товаровиробника, належать [115]:

- ціни на сільськогосподарську продукцію і продукцію промислового виробництва;
- відсоткова ставка на кредит;- податкові ставки на прибуток;
- інфляційні процеси;
- сезонність виробництва сільськогосподарської продукції;
- попит на продукцію з урахуванням співвідношення цін;
- обов'язкові поставки сільськогосподарської продукції (квотування виробництва);

- світові ціни на продукцію.

Аграрний сектор залежить від інших пріоритетних напрямів наукових досліджень. Наприклад, нанотехнології можуть мати застосування в аграрному виробництві, а саме розробка систем введення ліків для тварин, біосенсори для контролю стану тварин і рослин та безпеки продукції для споживачів [320]. Інвестиції в молекулярну біологію як пріоритетну галузь можуть передбачати застосування у сільському господарстві для продовження розробки генетично модифікованих рослин зі зниженим рівнем використання пестицидів і покращення здоров'я споживачів системи моніторингу якості харчових продуктів, нові методи підвищення споживчої корисності сільськогосподарської продукції [227]. Інвестиції в геопросторові технології як пріоритетну галузь пов'язані із сільським господарством, підтримують точні методи контролю поживності ґрунтів, боротьби зі шкідниками тощо [310]. Результатом наукоємних удосконалень у сільському господарстві стає не лише продовольча безпека, а й поліпшення якості навколишнього середовища та економічного розвитку.

Сільське господарство має бути визначене як пріоритетна галузь для інвестицій у наукові дослідження. Хоча прогрес у харчовій промисловості та виробництві технічних культур може відбуватись як супутній результат відкриттів в інших пріоритетних галузях, цей сектор є унікальним випадком ситуації, коли державі належить значна роль як в отриманні, так і у впровадженні результатів досліджень.

Приватний сектор відіграє значну роль в аграрній галузі, але існують важливі потреби, що найкраще задовольняються за рахунок державних інвестицій у сільськогосподарські дослідження. Однак прямим інвестиціям в аграрному секторі традиційно перешкоджають складні бюрократичні процедури, повільна реформа ринку землі, недосконалі цінові механізми на ринках сільськогосподарської продукції і пов'язані з цим економічні ризики [12].

Згідно з методичним підходом (п. 1.3) знайдемо аналітичні взаємозалежності на прикладі діяльності міжнародного агрохолдингу AvangardCo. У щорічних звітах за останні 7 років отримали статистичну інформацію про роботу цього агрохолдингу (табл. 2.10) та виділили головні показники для того, щоб виконати регресійний аналіз і знайти залежність множинної регресії [14-19]. Розглянемо, як дохід (Y) цього агрохолдингу залежить від потоків грошових коштів від операційної (X1), інвестиційної (X2) і фінансової (X3) діяльності. Вихідними даними є зафіксовані за рік значення показників Y і X.

Таблиця 2.10

Фінансові показники діяльності агрохолдингу AvangardCo* (2010-2017 рр.)

Рік	Потоки грошових коштів від операційної діяльності (X1), тис. дол.	Потоки грошових коштів від інвестиційної діяльності (X2), тис. дол.	Потоки грошових коштів від фінансової діяльності (X3), тис. дол.	Чистий дохід, тис. дол.	Доходів прибуток, тис. дол.	Валовий прибуток, тис. дол.	Дохід (Y), тис. дол.
2010	158959,00	147468,00	183065,00	185,00	194,00	158,00	526,00
2011	185861,00	161629,00	230640,00	195,00	246,00	224,00	553,00
2012	277450,00	277500,00	16490,00	228,00	280,00	259,00	629,00
2013	187438,00	184700,00	49454,00	238,00	304,00	267,00	661,00
2014	41171,00	76871,00	13384,00	30,00	129,00	121,00	420,00
2015	1215,00	35258,00	15245,00	158,00	142,00	221,00	156,00
2016	3255,00	9373,00	12570,00	57,00	148,00	132,00	386,00
2017	4357,00	553,00	18242,00	75,00	117,00	101,00	191,00

* Сформовано автором за даними [18].

Визначимо значення коефіцієнтів a_0 та a_1 в регресійному рівнянні:

$$y = a_0 + a_1 * x$$

Для визначення необхідних коефіцієнтів скористаємося табличним редактором Microsoft Excel у декілька етапів.

1 етап. Введення вихідних даних (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Вихідні дані*

Дохід (Y), \$000	Потоки грошових коштів від операційної діяльності (X1), \$000
526,00	158959,00
553,00	185861,00
629,00	277450,00
661,00	187438,00
420,00	41171,00
156,00	1215,00
386,00	3255,00
191,00	4357,00

Сформовано автором за даними [18].

2 етап. Розрахунок коефіцієнтів рівняння регресії.

Для знаходження коефіцієнтів a_0 і a_1 (контрольних статистичних параметрів) скористаємося вбудованою функцією ЛИНЕЙН, яка обчислює коефіцієнти a_n за відомими значеннями Y і відповідних значень кожної незалежної змінної X. Для використання описаної функції ЛИНЕЙН необхідно:

Результат цих дій див. у табл. 2.12.

Таблиця 1.12

Коефіцієнти рівняння регресії*

	a_0	a_1
Коефіцієнти	0,001549173	273,7708795
Станд. Помилка	0,00033791	49,78442922
R- квадрат	0,777928083	96,32697665
F	21,01827443	6
Залишки	195026,1814	55673,31859

Обраховано автором.

F (у цьому випадку) – це ступінь свободи.

Таким чином, знайдено значення коефіцієнтів a_1 і a_0 , відповідно до яких рівняння регресії має вигляд:

$$Y = 0,001549 * X + 273,8$$

Коефіцієнт детермінованості $r = 0,778$.

3 етап. Визначення розрахункових значень $Y_{\text{розрах.}}$.

У результаті виконаних в обчислювальному пакеті дій отримали розрахункові значення залежної змінної $Y_{\text{розрах.}}$ та значення залишків ($y - Y_{\text{розрах.}}$).

У таблиці 2.13 показаний фрагмент електронної таблиці, що містить результати відповідних розрахунків.

Таблиця 2.13

Розрахунок залишків $y - Y_{\text{розрах.}}$ *

Роки	Дохід (Y), \$000	Потоки грошових коштів від операційної діяльності (X1), \$000	Y розрах.	Y-Y розрах.
2010	526,00	158959,00	274,59	251,41
2011	553,00	185861,00	274,63	278,37
2012	629,00	277450,00	274,75	354,25
2013	661,00	187438,00	274,79	386,21
2014	420,00	41171,00	274,42	145,58
2015	156,00	1215,00	274,01	-118,01
2016	386,00	3255,00	274,37	111,63
2017	191,00	4357,00	274,07	-83,07

*Обраховано автором.

Аналізуючи залишки (табл. 2.13) можна дійти висновку, що різниця між експериментальними (Y) та обрахованими модельними значеннями ($Y_{\text{розрах.}}$) є досить велика. Отже, ми не можемо прийняти отриману налітичну взаємозалежність доходу від потоків грошових коштів від операційної діяльності у вигляді лінійного рівняння як достовірну та адекватну.

Таким чином, розглянемо множинну лінійну залежність доходу від фінансових показників діяльності агрохолдингу AvangardCo у декілька етапів.

1 етап. Аналіз даних.

Для залежності розглянемо наступні фінансові показники (табл. 2.14):

Y- дохід,

X1- Потоки грошових коштів від операційної діяльності,

X2 - Потоки грошових коштів від інвестиційної діяльності,

X3 - Потоки грошових коштів від фінансової діяльності.

2 етап. Вибір найбільш корелятивної з Y незалежної змінної.

Для визначення необхідної змінної знайдемо коефіцієнти парної кореляції залежною змінною Y з усіма незалежними X_i ($i=1, 2, 3$).

Таблиця 2.14

Вихідні дані - фінансові показники діяльності агрохолдингу AvangardCo
(2010-2017 рр.)*

Роки	Дохід (Y), \$000	Потоки грошових коштів від операційної діяльності (X1), \$000	Потоки грошових коштів від інвестиційної діяльності (X2), \$000	Потоки грошових коштів від фінансової діяльності \$000 (X3), \$000
2010	526,00	158959,00	147468,00	183065,00
2011	553,00	185861,00	161629,00	230640,00
2012	629,00	277450,00	277500,00	16490,00
2013	661,00	187438,00	184700,00	49454,00
2014	420,00	41171,00	76871,00	13384,00
2015	156,00	1215,00	35258,00	15245,00
2016	386,00	3255,00	9373,00	12570,00
2017	191,00	4357,00	553,00	18242,00

* Складено автором за даними [18].

Для цього скористаємося вбудованою в Ms Excel стандартною функцією КОРРЕЛІ, яка повертає коефіцієнт кореляції між двома множинами даних.

В результаті виконаних дій отримаємо шукані коефіцієнти кореляції, для всіх трьох змінних (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Коефіцієнти кореляції*

Коефіцієнт кореляції	X1	X2	X3
	0,882002315	0,866015375	0,394481293

* Обраховано автором.

3 етап. Визначення параметрів регресійного рівняння.

Аналіз коефіцієнтів кореляції показує, що найбільш тісний зв'язок спостерігається між Y, X1 (0,882) та X2 (0,866). Визначимо параметри a, b₁ та b₂ регресійного рівняння $y = a + b_1 * x_1 + b_2 * x_2$.

Результат цих дій див. в табл. 2.16

Таблиця 2.16

Коефіцієнти рівняння регресії*

Позначення	a ₂	a ₁	a ₀
Коефіцієнти	-0,000124632	0,001660108	275,7670011
Станд. помилка	0,002308024	0,002087432	65,87036505
R- квадрат	0,778057517	105,4901601	#Н/Д
F	8,76417967	5	#Н/Д
Остатки	195058,6306	55640,86941	#Н/Д

* Обраховано автором.

В табл. 2.16 знаходяться значення коефіцієнтів a₀, a₂, a₁ відповідно до яких рівняння множинної лінійної регресії має вигляд:

$$Y = -0,000124 * X_2 + 0,00166 * X_1 + 275,77 \quad (2.1)$$

Перевіримо достовірність та адекватність цієї залежності.

4 етап. Визначення залишків (y - y_{розрах.})

Результати обчислень доходу за кожний рік (2010-2017 рр.), обчисленого за отриманим рівнянням (2.1), а також залишків, тобто різниці

між модельними та реальними даними за досліджуваний період див. у табл. 2.17.

Таблиця 2.17

Рік	Y розрах., тис. дол.	Y- Y розрах., тис. дол.
2010	521,2767751	4,72
2011	564,1720718	-11,17
2012	701,7784038	-72,78
2013	563,9146717	97,09
2014	334,5346866	85,47
2015	273,3897493	-117,39
2016	280,0024735	106,00
2017	282,9311681	-91,93

* Обчислено автором

5 етап. Визначення коефіцієнтів кореляції між залишками і змінними x_3 .

Для розуміння, чи можна скористатися отриманою залежністю на практиці, тобто наскільки вона є достовірною та адекватною, визначимо коефіцієнти кореляції між залишками і змінними x_3 (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Коефіцієнти кореляції*

Коефіцієнт кореляції з залишками	X1	X2	X3
	$-2,77004 \times 10^{-16}$	$-1,53139 \times 10^{-16}$	0,016395571

*Обчислено автором.

В результаті виконаних дій отримаємо шукані коефіцієнти кореляції (табл. 2.18) для змінної, що не увійшла в регресійне рівняння.

6 етап. Визначення параметрів регресійного рівняння $y = a_0 + a_1 * x_1 + a_2 * x_2 + a_3 * x_3$.

Аналіз коефіцієнтів кореляції в табл. 2.18 показує, що найбільш тісний зв'язок спостерігається між $y - y_{\text{розрах.}}$ і x_3 . Отже, змінна x_3 повинна бути

включена в регресійне рівняння. Визначимо параметри a_0 , a_1 , a_2 та a_3 для рівняння. Для визначення цих параметрів необхідно:

Відповідно до отриманих результатів, рівняння множинної регресії має вигляд:

$$Y=273,2638+0,00156*X_1+0,00002985*X_2+0,00003327*X_3 \quad (2.2)$$

Коефіцієнт детермінованості $r=0,778$. Його значення показує, що варіацію реалізації (y) можна майже повністю пояснити впливом включених у модель змінних (x_3 , x_2 та X_1).

Отже, отримали аналітичну залежність між доходом та потоками грошових коштів від операційної діяльності, від інвестиційної діяльності та від фінансової діяльності.

Як бачимо з рівняння (2.2), найбільший вплив на дохід міжнародного агрохолдингу має потік грошових коштів від операційної діяльності. Про це свідчить коефіцієнт при x_1 ($a_1=0,00156$). Друге місце, але з майже незначним впливом порівняно з цим має потік грошових коштів від фінансової діяльності ($a_3=0,00003327$). Та найменше - потік грошових коштів від інвестиційної діяльності ($a_2=0,00002985$).

Отже, здійснили аналіз впливу на дохід агрохолдингу на прикладі AvangardCo, крім прямих фінансових показників, для активізації фінансово-інвестиційної діяльності міжнародного агрохолдингу, потрібно ширше використовувати такі важелі, як:

- стимуляційне оподаткування;
- безвідплатні дотації на створення великих об'єктів інфраструктури і природо-охорони;
- фінансові стимули;
- безвідсоткові позики, що надаються інвестором;
- пільгові режими виплати боргів і позик у банках, випуск облігацій для створення фінансових ресурсів за найважливішими напрямками інвестицій.

При цьому мають здійснюватися принципи:

1-й принцип - послідовна децентралізація інвестиційного процесу на основі розвитку різноманітних форм власності;

2-й принцип - підвищення частки внутрішніх (власних) джерел накопичень підприємств для фінансування інвестиційних проектів;

3-й принцип - державна підтримка підприємств за рахунок централізованих інвестицій при зміні безповоротного бюджетного фінансування на конкурсне кредитування на зворотній і платній основі;

4-й принцип - розширення гарантії сумісного державно-комерційного фінансування інвестиційних проектів;

5-й принцип - збереження бюджетного фінансування переважно для соціально значущих об'єктів, що мають некомерційний (неприбутковий) характер із власними джерелами фінансування;

6-й принцип - розміщення обмежених централізованих капітальних вкладень і державне фінансування інвестиційних проектів виробничого призначення суворо відповідно до державних цільових програм [6].

Інвестиції в сільськогосподарську науку і техніку можуть призвести до розвитку демократичних суспільств і економічного зростання - ключових елементів середовища, сприятливого для інновацій.

Ці заходи будуть ефективні, якщо будуть використовуватися комплексно і погоджено. Основні напрями реалізації аграрної політики в інвестиційній сфері здійснюватимуться, орієнтуючись з такі пріоритети як нарощування виробництва та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора, збільшення експорту сільськогосподарської продукції, розвиток інфраструктури аграрного ринку, формування цілісної системи фінансово-кредитного забезпечення агропромислового комплексу, вдосконалення механізмів реалізації та захисту прав громадян і юридичних осіб на землю, а також створення умов для розвитку соціальної сфери села. Для реалізації цих завдань і потрібні прямі іноземні інвестиції.

2.3. Кластеризація міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності на глобальному ринку сільськогосподарської продукції

З метою розробки стратегічних рішень щодо збільшення конкурентоспроможності міжнародних агрохолдингів, вибору стратегічних перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів та ефективного використання ПП необхідно провести групування міжнародних агрохолдингів за результатами їх фінансово-економічної діяльності.

Для кластеризації міжнародних агрохолдингів за результатами фінансово-економічної діяльності на глобальному ринку сільськогосподарської продукції скористаємося методикою, описаною в п. 1.3. Для побудови кластерів у дослідженні використовувалися дані по 94 найбільшим агрохолдингам світу за 2017 рік. Як показники, які використовувалися для кластеризації, були наступні:

- рівень левериджу (Lev);
- рівень рентабельності (прибутковості) (Profit);
- рівень забезпеченості матеріальних активів (Tag);
- рівень не боргового податкового забезпечення (NonDept);
- рівень інтенсивності капіталу (Capital);
- рівень інфляції (Inflation);
- рівень ризику (Risk);
- темп зростання (Grows).

При виборі кількості груп доречно користуватися триангулярністю визначення простору: високий – середній – низький; сильний – середній – слабкий. Така триангулярність дозволяє обирати 3 чи 5 (посилення граничних меж) кластерів для побудови. У даному дослідженні для визначення однорідних груп було обрано п'ять кластерів. Так як запропоновані показники мають різні кількісні значення та одиниці виміру, то в роботі

запропоновано робити кластеризацію за нормованим значенням, де як норма є максимальне значення показника (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Значення норми показників для нормування*

Показник	Lev	Profit	Tag	NonDept	Capital	Grows	Risk	Inflation
норма	0,9927	0,2461	0,8334	0,0934	3,05	11,16	10,437	0,219

*Розроблено автором.

Переходимо до етапу 1.2 «Економічна інтерпретація кластерів».

Як було сказано, для економічної інтерпретації кластерів доцільним є використання методу середніх, тобто будемо досліджувати середні значення показників в кожному кластері. До переваг такого методу слід віднести те, що середні значення показників легко інтерпретуються, завдяки чому є однозначна економічна характеристика кластеру. Як недолік слід відзначити, що при наявності великої кількості показників кластери можуть перетинатися, що ускладнює їх економічну інтерпретацію. Однак в межах даного дослідження цей недолік є несуттєвим, тому будемо використовувати саме цей метод.

На підставі розрахунків було отримано дані, наведені в табл. 2.20.

За результатами розрахунків середніх ознак кластерів побудуємо графічну інтерпретацію кластерів (рис. 2.1).

Дані на рис. 2.1 свідчать, що кластери мають значний перетин по середнім значенням, тому для якісного економічного аналізу кластерів доцільно обрати домінуючу складову кожного кластеру.

На підставі отриманих даних (рис. 2.1) побудуємо економічну інтерпретацію кластерів.

Таблиця 2.20

Кількісні показники кластерів*

Показник	Кластери				
	1	2	3	4	5
Кількість підприємств	4	20	26	25	19
Lev	0,855243	0,249104	0,425076	0,484501	0,267293
Profit	0,213633	0,133828	0,301988	0,206599	0,618127
Tag	0,421046	0,358279	0,729274	0,460902	0,437940
NonDept	0,317184	0,299036	0,347472	0,464882	0,375747
Capital	0,231967	0,276721	0,166709	0,450098	0,477135
inflation	0,456050	0,155525	0,152529	0,059708	0,229512
Risk	0,092553	0,343869	0,209648	0,253546	0,510702
Grows	0,706541	0,144400	0,166288	0,166882	0,262450

*Розроблено автором.

Кластер 1 (4 агрохолдинги). Даний кластер має найбільші значення за двома показниками: рівнем левериджу (Lev) та рівнем зростання (Grows). Це свідчить, що агрохолдинги, які увійшли в цей кластер, є компаніями, що динамічно розвиваються. Вони мають високий рівень левериджу за рахунок чого досягнуто високий рівень зростання.

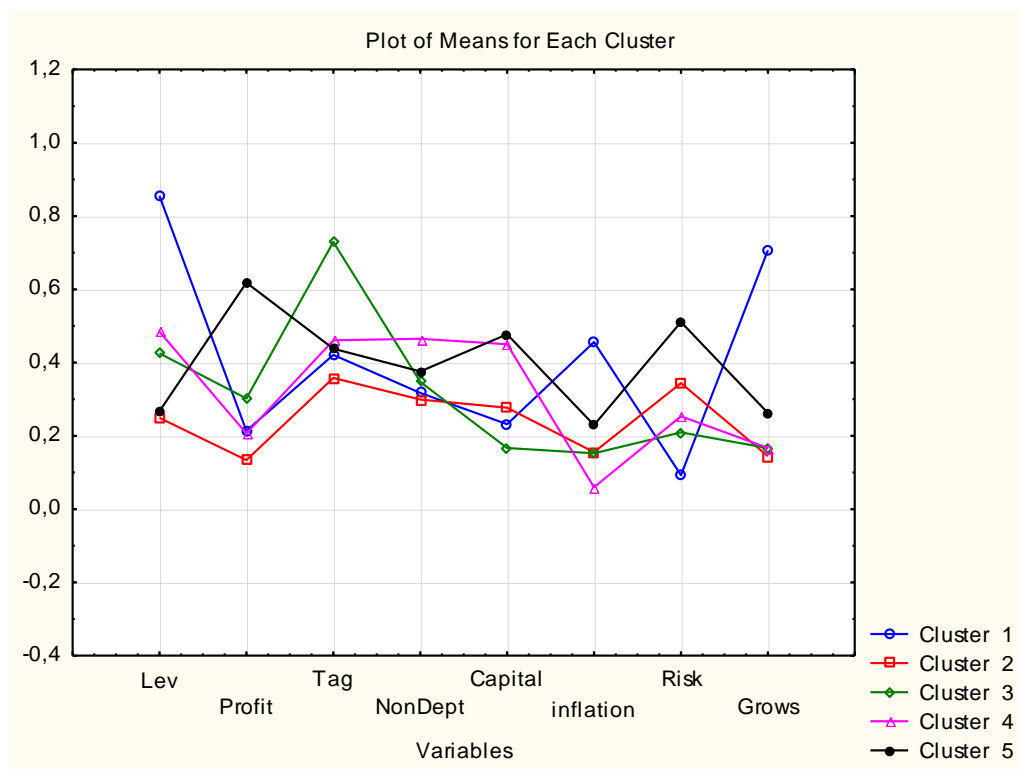


Рис. 2.1. Графічна інтерпретація кластерів*

*Розроблено автором.

Аналіз цих підприємств показав, що насамперед це підприємства з високим рівнем інновацій та незначними ризиками. Однак низький рівень прибутковості свідчить, що насамперед, основною стратегією цих підприємств є стратегія зростання та завоювання ринку. Низький рівень капіталу говорить проте, що ці підприємства дуже вразливі для деструктивного зовнішнього впливу та їм необхідно зосередити свою увагу на збільшенні стабільності. Дано наступну назву цього кластеру – кластер з високим рівнем левериджу та зростання (GL)

Кластер 2 (20 підприємств). Згідно з інформацією з рис. 2.1 цей кластер містить підприємства з низьким рівнем усіх показників і високим рівнем ризику. Така комбінація значень показників свідчить проте, що ці підприємства мають низький рівень розвитку та знаходяться в групі ризику. Для цих підприємств доцільно зосередитися на довгострокових показниках, таких як рівень левериджу, інтенсивності капіталу та за рахунок цього зменшити рівень ризикованості. Цей кластер є з низьким рівнем розвитку (LL).

Кластер 3 (26 підприємств). Даний кластер характеризується високим рівнем прибутковості, матеріальною забезпеченістю активів та низьким рівнем ризику, інфляції та зростання. На погляд автора це свідчить про те, що менеджмент цих підприємств є ефективним. Невеликі значення показника зростання говорять про те, що така політика підприємств влаштовує їх керівництво. Крім того, підприємства, що увійшли в цей кластер мають середній рівень показника левериджу проти з інших підприємств, що свідчить про їх довгострокову стабільність. Таким чином, він є кластером ефективного розвитку (E).

Кластер 4 (25 підприємств). Підприємства цього кластеру мають середні значення за всіма показниками, що дає змогу зробити висновок відносно їх стабільного розвитку в межах дослідженої сукупності міжнародних агрохолдингів. Однак детальний аналіз показників свідчить, що така

стабільність можлива лише в короткостроковий період, у той час, як у довгостроковому при постійному збільшенні конкуренції та покращення функціонування інших підприємств галузі такий стан показників може призвести до погіршення ситуації. Тому важливим є не лише підтримка короткострокової стабільності, а й забезпечення ефективного довгострокового розвитку. Цей кластер отримав назву кластеру стабільного розвитку (SS).

Кластер 5 (19 підприємств) – високий рівень ризику та прибутковості (RP). Початковий погляд на комбінацію цих показників говорить, що підприємства досягають високого рівня прибутковості за рахунок участі в ризикованих угодах. Однак доцільним є комплексний аналіз, бо високий рівень ризику може бути пов'язаний з неефективним ризик-менеджментом, у той час, як прибутковість може характеризувати економічну вдачу підприємства.

У той же час, такі висновки не піддають сумніву те, що для цих підприємств доцільним є розробка саме ефективних довгострокових стратегій, якщо вони не бажають стати підприємствами одного дня.

Таким чином, таблиця відповідності кластеру та його економічної інтерпретації має наступний вигляд (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Відповідність між номером кластеру та його економічним сенсом*

Кластер	Економічна назва
1	Кластер з високим рівнем левериджу та зростання (GL)
2	Кластер з низьким рівнем розвитку (LL)
3	Кластер ефективного розвитку (E)
4	Кластер стабільного розвитку (SS)
5	Кластер з високим рівнем ризику та прибутковості (RP)

*Розроблено автором.

Етап 1.3. Дослідження регіональної структури кластерів.

Проведемо аналіз підприємств, які увійшли в кожний кластер та дослідимо регіональну структуру кластерів.

Кластер з високим рівнем левериджу та зростання (кластер 1).

Агрохолдинги, що увійшли в цей кластер висвітлено в табл. 2.22.

Таблиця 2.22.

Підприємства, що увійшли в кластер 1

Підприємства	Країна
Cresud Sociedad Anonima Comercial, Inmobiliaria, Financiera y Agropecuaria	Аргентина
Minerva S.A.	Бразилія
Dairy Crest Group plc	Велика Британія
Milkiland N.V.	Нідерланди

*Розроблено автором.

Аналіз даних країн свідчить, що це лідери агробізнесу в світі мають велику кількість працівників, високий рівень менеджменту та входять до топу фондових індексів. Тому цілком обґрунтована довгострокова стабільність цих підприємств та високі темпи зростання в умовах збільшення потреб у продукції сільського господарства.

Кластер з низьким рівнем розвитку (кластер 2 - LL) (табл. 2.23). У кластер з низьким рівнем розвитку увійшли підприємства, що є аутсайдерами галузі у своїх країнах.

Таблиця 2.23

Підприємства, що увійшли в кластер 2*

Підприємства	Країна
AGRANA Beteiligungs-Aktiengesellschaft	Австрія
Australian Agricultural Company Limited	Австралія
Bega Cheese Limited	Австралія
BrasilAgro - Companhia Brasileira de Propriedades Agricolas	Бразилія
Rogers Sugar Inc.	Канада

New Hope Liuhe Co., Ltd.	Китай
KWS Saat SE	Німеччина
China Agri-Industries Holdings Limited	Гонконг
Glanbia plc	Ірландія
Mitsui Sugar Co., Ltd.	Японія
Boustead Plantations Berhad	Малайзія
IJM Plantations Berhad	Малайзія
Kuala Lumpur Kepong Berhad	Малайзія
PPB Group Berhad	Малайзія
Ros Agro PLC	Росія
AgroGeneration SA	Україна
Agromino A/S	Україна
Archer-Daniels-Midland Company	США
Cal-Maine Foods, Inc.	США
Fresh Del Monte Produce Inc.	США

*Розроблено автором.

Кластер ефективного розвитку (кластер 3 - E) (табл. 2.24).

Аналіз підприємств даного кластеру свідчить, що найбільш ефективне управління спостерігається в країнах, які мають дешеву робочу силу. У той же час ці підприємства мають низький рівень ризикованості.

Кластер стабільного розвитку (кластер 4 - SS) (табл. 2.25).

У даному кластері спостерігаються агрохолдинги, які переважно відносяться до розвинених країн світу. Аналіз історії розвитку компаній даного кластеру показав, що більшість підприємств мають велику історію і їх менеджмент є достатньо ефективним.

Кластер високого рівня ризику та прибутковості (RP).

Високий рівень ризикованості і прибутковості переважно спостерігається для країн, що розвиваються (табл. 2.26).

Таблиця 2.24

Підприємства, що увійшли в кластер 3*

Підприємства	Країна
Select Harvests Limited	Австралія
Sao Martinho S.A.	Бразилія
SLC Agricola S.A.	Бразилія
China Modern Dairy Holdings Ltd.	Китай
China Shengmu Organic Milk Limited	Китай
COFCO Meat Holdings Limited	Китай
Muyuan Foods Co.,Ltd.	Китай
Bumitama Agri Ltd.	Індія
M.P. Evans Group plc	Індія
PT Astra Agro Lestari Tbk	Індія
PT Eagle High Plantations Tbk	Індія
PT Indofood Sukses Makmur Tbk	Індія
PT Salim Ivomas Pratama Tbk	Індія
PT Sawit Sumbermas Sarana Tbk.	Індія
Harim Holdings Co., Ltd.	Південна Корея
FGV Holdings Berhad	Малайзія
IOI Corporation Berhad	Малайзія
QL Resources Berhad	Малайзія
TH Plantations Berhad	Малайзія
TSH Resources Berhad	Малайзія
Public Joint Stock Company "Cherkizovo Group"	Росія
First Resources Limited	Сінгапур
Khon Kaen Sugar Industry Public Company Limited	Таїланд
MHP SE	Україна
Alico, Inc.	США
Tongaat Hulett Limited	ПАР

*Розроблено автором.

Аналіз даних рис. 2.2 свідчить, що більшість міжнародних агрохолдингів в Україні відносяться до кластеру з високим рівнем ризику та прибутковості.

Це пов'язано зі специфікою ведення бізнесу в Україні. Так з одного боку, мінливість політичних обставин, динамічність ринків та деструктивний вплив конкурентного середовища призводять до того, що ризикованість міжнародних агрохолдингів збільшується. З іншого боку, в умовах високого рівня ризику підприємства функціонують таким чином, щоб отримувати високий рівень прибутку.

Таблиця 2.25

Підприємства, що увійшли в кластер 4*

Підприємства	Країна
GrainCorp Limited	Австралія
Adecoagro S.A.	Бразилія
BRF S.A.	Бразилія
JBS S.A.	Бразилія
Marfrig Global Foods S.A.	Бразилія
Village Farms International, Inc.	Канада
Bell Food Group AG	Швейцарія
Emmi AG	Швейцарія
Savencia SA	Франція
Tate & Lyle plc	Велика Британія
C.P. Pokphand Co. Ltd.	Гонконг
Megmilk Snow Brand Co., Ltd.	Японія
Morinaga Milk Industry Co., Ltd.	Японія
Farmsco	Південна Корея
Scandi Standard AB (publ)	Швеція
Golden Agri-Resources Ltd	Сінгапур
Japfa Ltd.	Сінгапур
Olam International Limited	Сінгапур
Wilmar International Limited	Сінгапур
KSG Argo	Україна
Charoen Pokphand Foods Public Company Limited	Таїланд
GFPT Public Company Limited	Таїланд
Thaifoods Group Public Company Limited	Таїланд
Bunge Limited	США
Dean Foods Company	США
The Andersons, Inc.	США

*Розроблено автором.

Блок 2. Дослідження поведінки підприємств у кластерах.

Для покращення якості управління згідно з методичним підходом (п. 1.3) доцільно здійснити прогнозування поведінки підприємств у майбутньому. Метою цього блоку є формування прогностичних моделей для визначення поведінки підприємств та можливих переходів між кластерами. З цією метою в роботі використано дискримінантний аналіз.

Дослідження підприємств України за цими кластерами визначило наступну структуру (рис. 2.2).

Таблиця 2.26

Підприємства, що увійшли в кластер 5*

Підприємства	Країна
Costa Group Holdings Limited	Австралія
Heilongjiang Agriculture Company Limited	Китай
Henan Shuanghui Investment & Development Co.,Ltd.	Китай
Inner Mongolia Yili Industrial Group Co., Ltd.	Китай
Associated British Foods plc	Велика Британія
WH Group Limited	Гонконг
PT Charoen Pokphand Indonesia Tbk	Індія
KRBL Limited	Індія
Venky's (India) Limited	Індія
Industrias Bachoco, S.A.B. de C.V.	Мексика
Charoen Pokphand Enterprise (Taiwan) Co., Ltd.	Тайвань
Ovostar Union N.V	Україна
ASTARTA Holding N.V.	Україна
IMC S.A.	Україна
Kernel Holding S.A.	Україна
Pilgrim's Pride Corporation	США
Tyson Foods, Inc.	США
Astral Foods Limited	ПАР

*Розроблено автором.

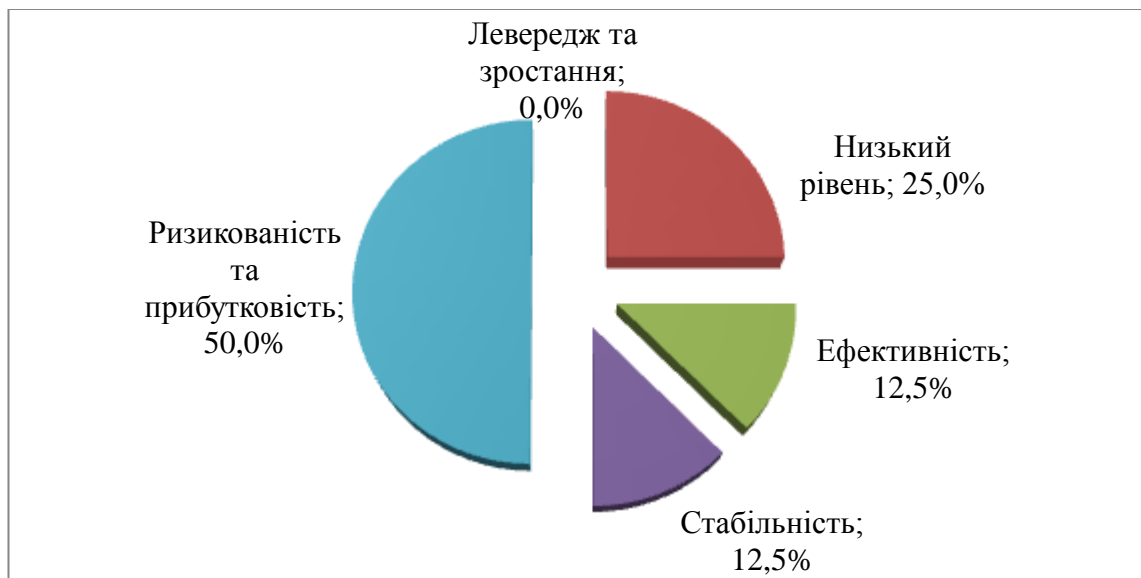


Рис. 2.2. Структурний аналіз отриманих кластерів*

*Розроблено автором.

Згідно з методичним підходом, перейдемо до етапу 2.1. Дослідження якості результатів кластерного аналізу.

Для реалізації цього етапу в роботі пропонується використання апарату апіорних та апостеріорних ймовірностей. Результати перевірки якості кластеризації наведено в табл. 2.27.

Таблиця 2.27

Результати перевірки кластеризації

Кластер	Коректне визначення кластеру	Апіорні ймовірності				
		GL - $p=,04255$	RP - $p=,20213$	LL - $p=,21277$	S - $p=,26596$	E - $p=,27660$
GL	100,0000	4	0	0	0	0
RP	94,7368	0	18	0	1	0
LL	95,0000	0	1	19	0	0
S	96,0000	0	0	0	24	1
E	100,0000	0	0	0	0	26
Загальна ймовірність	96,8085	4	19	19	25	27

*Розроблено автором.

Дані табл. 2.27 свідчать, що точність кластеризації становлять 97%, що є дуже високим результатом. Тільки за трьома кластерами по одному підприємству повинні були потрапити в інший кластер. Так з кластеру з низьким рівнем розвитку агрохолдинг KualaLumpurKerongBerhad повинен був потрапити до кластеру з високим рівнем прибутку та ризику. Агрохолдинг Farmsco повинен був замість кластеру стабільного розвитку потрапити до кластеру ефективного розвитку. Та підприємство TysonFoods, Inc. повинно було потрапити до кластеру стабільного розвитку замість ризиковано-прибуткового.

Таким чином, запропоновану кластеризацію можна використовувати для подальшого дослідження – побудови класифікаційних функцій задля подальшого прогнозування поведінки підприємств.

Етап 2.2. Побудова класифікаційних функцій.

Класифікаційна функція - це функція, яка на підставі існуючих значень показників дозволяє віднести новий об'єкт до існуючого кластеру. Розрахунок значень параметрів класифікаційних функцій наведено в табл. 2.28.

Таблиця 2.28

Класифікаційні функції*

Значення параметрів класифікаційної функції					
Показник	GL - p=,04255	RP - p=,20213	LL - p=,21277	S - p=,26596	E - p=,27660
Lev	91,5443	56,2181	49,7767	67,3416	63,9053
Profit	-14,9173	8,7887	-4,8202	-4,4308	3,5852
Tag	53,9542	39,9804	29,1659	34,4155	57,8233
NonDept	-7,7305	-0,9339	1,9297	8,3603	-5,9848
Capital	8,6146	15,5294	9,1003	14,1050	1,9077
Grows	67,2159	9,5311	6,9646	6,4564	13,0982
Risk	50,5539	50,3790	43,0721	48,0971	44,6084
inflation	40,1917	24,7161	17,7595	14,8734	19,1161
Constant	-87,0913	-41,0637	-23,4867	-37,3091	-42,8355

*Розроблено автором.

Проведено аналіз отриманих значень показників (табл. 2.29).

Схему впливу показників на поведінку підприємств в кластерах можна продемонструвати наступним графом (рис. 2.3).

Як свідчить рис. 2.3, більшість показників здійснюють позитивний вплив і у випадку імплементації даних табл. 2.29 можливим є вплив на отримані показники задля корегування поведінкою агрохолдингу.

Таким чином, запропоновані класифікаційні функції дозволяють змодельовати «поведінку» підприємства, тобто до якого з отриманих кластерів потрапить агрохолдинг у майбутньому.

Блок 3. Прогнозування поведінки міжнародних агрохолдингів.

Як було визначено в п. 1.3, метою даного блоку є визначення динаміки показників на 2018-2019 рр з подальшим визначенням місця міжнародних

агрохолдингів в світовому конкурентному просторі та розробки сценаріїв їх поведінки.

Таблиця 2.29

Аналіз значень показників*

Показник	Найбільший вплив	Найменший вплив	Позитивний вплив	Негативний вплив
Рівень левериджу (Lev)	Кластер левериджу та зростання	Кластер низького рівня розвитку	На всі кластери	-
Рівень рентабельності (прибутковості) (Profit)	Кластер ризику та прибутковості	Кластер левериджу та зростання	Кластер ризику та прибутковості Кластер ефективності	Кластер левериджу та зростання Кластер низького рівня розвитку Кластер стабільності
Рівень забезпеченості матеріальних активів (Tag)	Кластер ефективності	Кластер низького рівня розвитку	На всі кластери	-
Рівень не боргового податкового забезпечення (NonDept)	Кластер стабільності	Кластер левериджу та зростання	Кластер стабільності Кластер низького рівня розвитку	Кластер левериджу та зростання Кластер ефективності Кластер ризику та прибутковості
Рівень інтенсивності капіталу (Capital)	Кластер ризику та прибутковості	Кластер ефективності	На всі кластери	-
Рівень інфляції (Inflation)	Кластер левериджу та зростання	Кластер стабільності	На всі кластери	-
Рівень ризику (Risk)	Кластер левериджу та зростання	Кластер низького рівня розвитку	На всі кластери	-
Темп зростання (Grows)	Кластер левериджу та зростання	Кластер стабільності	На всі кластери	-

*Розроблено автором.

Етап 3.1. Побудова прогностичних моделей.

Задля побудови прогностичних моделей скористаємося статистичними даними по українських агрохолдингах за період 2007-2017 рр., як моделі будемо використовувати моделі аналізу часових рядів. Базою дослідження є українські підприємства з кожного кластеру (табл. 2.30).

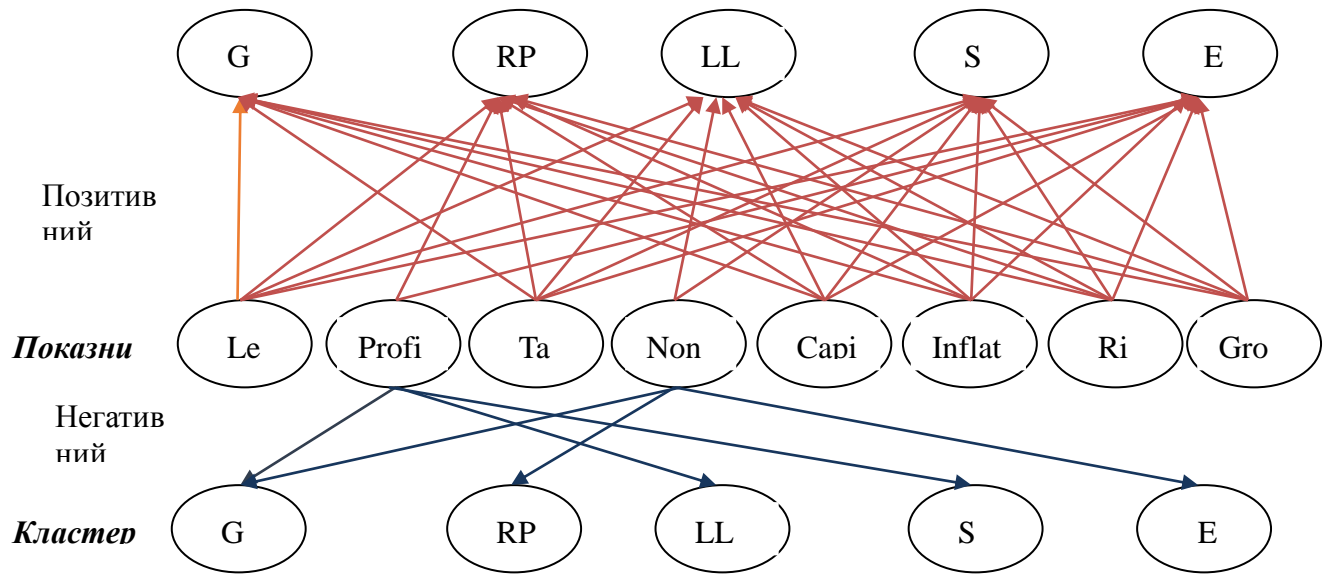


Рис. 2.3. Схема впливу показників*

*Розроблено автором.

Таблиця 2.30

Досліджувані підприємства

Кластер	Підприємство	Умове позначення
1	Немає підприємств	
2	AgroGeneration SA	Y_1
3	MHP SE	Y_2
4	KSG Argo	Y_3
5	ASTARTA Holding N.V.	Y_4

*Розроблено автором.

Здійснимо побудову моделей за кожним показником по досліджуваним агрохолдингам за наступними критеріями:

- вигляд моделі підбирається на підставі критерію максимуму коефіцієнта множинної кореляції;
- у модель включено лише значущі параметри;
- модель має економічний сенс.
- Рівень левариджу (Lev).

Загальний вигляд моделей наведено в табл. 2.31.

Таблиця 2.31

Моделі для прогнозування показника левериджу*

№	Агрохолдинг	Модель	Коефіцієнт множинної кореляції
1	AgroGeneration SA	$Y_1^{lev} = 0,00767 + 0,0594t$	0,73
2	MHP SE	$Y_2^{lev} = 0,76 - 0,174t + 0,0349t^2 - 0,001244t^3$	0,70
3	KSG Argo	$Y_3^{lev} = 0,126 + 0,104t$	0,71
4	ASTARTA Holding N.V.	$Y_4^{lev} = 0,504 - 0,0158t$	0,72

*Розроблено автором.

Аналіз даних табл. 2.31 свідчить, що побудовані моделі є адекватними, окрім того, аналіз параметрів моделі показав, що найбільший вплив на показник левериджу фактор часу здійснює на агрохолдинг KSG Argo у бік збільшення.

Рівень рентабельності (прибутковості) (Profit). Прогнозні моделі наведено в табл. 2.32.

Аналіз табл. 2.32 свідчить, що для одного агрохолдингу тренд відсутній, тому для прогнозування поведінки підприємства використовується середнє значення. Окрім того, всі моделі є адекватними і прогнозується збільшення показника рентабельності для таких підприємств як AgroGenerationSA та KSGArgo.

Таблиця 2.32

Моделі для прогнозування рівня рентабельності*

№	Агрохолдинг	Модель	Коефіцієнт множинної кореляції
1	AgroGeneration SA	$Y_1^{profit} = -0,285237 + 0,039911t$	0,77
2	MHP SE	$Y_2^{profit} = 0,2293 - 0,011054t$	0,71
3	KSG Argo	$Y_3^{profit} = 0,031 + 0,188t - 0,056t^2 + 0,0038t^3$	0,69
4	ASTARTA Holding N.V.	Тренд відсутній, середнє значення 16%	

*Розроблено автором.

Рівень забезпеченості матеріальних активів (Tag) (табл. 2.33).

Таблиця 2.33

Моделі для прогнозування рівня забезпеченості матеріальних активів*

№	Агрохолдинг	Модель	Коефіцієнт множинної кореляції
1	AgroGeneration SA	$Y_1^{tag} = -0,046438 + 0,040524t$	0,84
2	MHP SE	$Y_2^{tag} = 0,513 + 0,00815t$	0,7
3	KSG Argo	$Y_3^{tag} = 0,247 + 0,0137t$	0,71
4	ASTARTA Holding N.V.	Трен відсутній, середнє значення 45%	

*Розроблено автором.

Побудовані моделі прогнозування забезпеченості матеріальних активів є адекватними, найбільший вплив фактор часу здійснює на KSGArgo. Усі тренди мають позитивну тенденцію.

Рівень неборгового податкового забезпечення (NonDept) (табл. 2.34).

Таблиця 2.34

Моделі для прогнозування рівня не боргового податкового забезпечення*

№	Агрохолдинг	Модель	Коефіцієнт множинної кореляції
1	AgroGeneration SA	відсутній тренд, середнє значення 5,5%	
2	MHP SE	$Y_4^{nd} = 0,05 - 0,00102t$	0,7
3	KSG Argo	$Y_3^{nd} = -0,0057 + 0,0143t - 0,0011t^2$	0,71
4	ASTARTA Holding N.V.	$Y_4^{nd} = 0,0287 + 0,00225t$	0,87

*Розроблено автором.

Як і для попередніх показників, усі побудовані моделі є адекватними, однак лише для одного підприємства фактор часу позитивно впливає на динаміку показника – це ASTARTAHoldingN.V.

Рівень інтенсивності капіталу (Capital) (табл. 2.35).

Етап 3.1. Побудова прогностичних моделей.

З метою побудови прогностичних моделей візьмемо статистичні дані по українських агрохолдингах за період 2007-2017 рр. Як модель будемо

використовувати моделі аналізу часових рядів. Базою дослідження є українські підприємства з кожного кластеру (табл. 2.30).

Таблиця 2.35

Моделі для прогнозування рівня інтенсивності капіталу*

№	Агрохолдинг	Модель	Коефіцієнт множинної кореляції
1	AgroGeneration SA	$Y_1^{cap} = 0,097901 + 0,044095t$	0,76
2	МНП SE	$Y_2^{cap} = 0,796 - 0,03t$	0,85
3	KSG Argo	$Y_3^{cap} = 0,5 - 0,025t$	0,7
4	ASTARTA Holding N.V.	$Y_4^{cap} = 0,594 + 0,01056t$	0,7

*Розроблено автором.

Етап 3.1. Побудова прогностичних моделей.

Задля побудови прогностичних моделей скористуємося статистичними даними по українських агрохолдингах за період 2007-2017 рр. в якості моделей будемо використовувати моделі аналізу часових рядів. Базою дослідження є українські підприємства з кожного кластеру (табл. 2.30).

Рівень інфляції (Inflation) (табл. 2.36).

Таблиця 2.36

Моделі для прогнозування рівня інфляції*

№	Агрохолдинг	Модель	Коефіцієнт множинної кореляції
1	AgroGeneration SA	$Y_1^{inf} = 0,27 - 0,082t + 0,00725t^2$	0,66
2	МНП SE	$Y_2^{inf} = 0,27 - 0,082t + 0,00725t^2$	0,66
3	KSG Argo	$Y_3^{inf} = 0,27 - 0,082t + 0,00725t^2$	0,66
4	ASTARTA Holding N.V.	$Y_4^{inf} = 0,27 - 0,082t + 0,00725t^2$	0,66

*Розроблено автором.

Модель прогнозування рівня інфляції є адекватною. Аналіз моделі свідчить, що з часом інфляція буде збільшуватися, це може негативно вплинути на конкурентоспроможність українських підприємств.

Рівень ризику (Risk) (табл. 2.37).

Таблиця 2.37

Моделі для прогнозування рівня ризику*

№	Агрохолдинг	Модель	Коефіцієнт множинної кореляції
1	AgroGeneration SA	$Y_1^{risk} = 1,906702 - 0,17034t$	0,77
2	MHP SE	$Y_2^{risk} = 3,014 - 0,08703t$	0,71
3	KSG Argo	$Y_3^{risk} = 3,16 - 0,458t$	0,85
4	ASTARTA Holding N.V.	$Y_4^{risk} = -0,3 + 2,279t - 0,479t^2 + 0,02881t^3$	0,89

*Розроблено автором.

Як бачимо з даних табл. 2.30 лише для підприємства ASTARTAHolding N.V. з часом спостерігається збільшення ризику, у той час як для інших підприємств показник ризику має тенденцію спаду.

Темп зростання (Grows) (табл. 2.38). Особливістю прогнозування даного показника від'ємний вплив фактору часу, так з часом здійснюється зменшення темпів зростання підприємств.

Таблиця 2.38

Моделі для прогнозування рівня зростання*

№	Агрохолдинг	Модель	Коефіцієнт множинної кореляції
1	AgroGeneration SA	$Y_1^{grows} = 9,4317 - 0,87536t$	0,71
2	MHP SE	$Y_2^{grows} = 2,434 - 0,093t$	0,7
3	KSG Argo	$Y_3^{grows} = 3,275 - 0,396t$	0,92
4	ASTARTA Holding N.V.	$Y_4^{grows} = 2,5192 - 0,1881t$	0,8

*Розроблено автором.

Таким чином, отримані моделі є адекватними, їх параметри – статистично значущими і їх можна використовувати для прогнозування поведінки міжнародних агрохолдингів в області оцінки їх капіталізації.

Етап 3.2. Імітаційне моделювання сценаріїв розвитку міжнародних агрохолдингів України.

Для здійснення імітаційного моделювання необхідно зробити прогнозування за допомогою розроблених моделей і знайти граничні оцінки прогнозу, що дозволяє запропонувати три сценарії розвитку міжнародних агрохолдингів.

Дані щодо прогнозів наведено в табл. 2.39.

Таблиця 2.39

Дані щодо крапкового та граничного прогнозів*

Підприємство	Тип прогнозу	Lev	Profit	Tag	NonDept	Capital	Inflation	Risk	Grows
2019									
AgroGeneration SA	0	0,661	0,153	0,399	0,055	0,582	0,145	0,032	-0,197
	-	0,291	-0,067	0,245	0,055	0,318	0,155	0,036	-0,897
	+	1,031	0,374	0,552	0,055	0,847	0,135	0,026	0,603
MHP SE	0	0,37	0,107	0,602	0,038	0,466	0,145	2,056	1,00954
	-	0,32	0,051	0,521	0,028	0,371	0,155	1,610	0,65475
	+	0,42	0,163	0,682	0,049	0,561	0,135	2,503	1,46434
KSG Argo	0	1,27	0,13	0,398	0,022	0,225	0,145	0	-1,078
	-	0,83	0,12	0,247	0,021	0,125	0,155	-0,05	-2,625
	+	1,711	0,14	0,550	0,023	0,325	0,135	0,05	0,467
ASTARTA Holding N.V.	0	0,329	0,16	0,45	0,053	0,710	0,145	5,14	0,5
	-	0,292	0,16	0,45	0,045	0,566	0,155	5,2	0
	+	0,368	0,16	0,45	0,062	0,854	0,135	5,08	1
2020									
AgroGeneration SA	0	0,720	0,193	0,439	0,055	0,627	0,165	-0,13	-1,072
	-	0,296	-0,059	0,263	0,055	0,324	0,175	-0,12	-1,972
	+	1,145	0,446	0,615	0,055	0,929	0,155	-0,14	-0,082
MHP SE	0	0,51	0,096611	0,610	0,037	0,436	0,165	1,969	1,02954
	-	0,50	0,032570	0,518	0,025	0,327	0,175	1,458	0,67475
	+	0,52	0,160653	0,702	0,049	0,545	0,155	2,480	1,48434
KSG Argo	0	1,37	0,56	0,412	0,011	0,205	0,165	0	-1,474
	-	0,863	0,52	0,236	0,01	0,105	0,175	-0,05	-3,309
	+	1,886	0,6	0,588	0,012	0,305	0,155	0,05	0,360
ASTARTA Holding N.V.	0	0,313	0,16	0,45	0,056	0,721	0,165	7,84	0,261
	-	0,256	0,16	0,45	0,046	0,555	0,175	7,9	-0,239
	+	0,371	0,16	0,45	0,066	0,886	0,155	7,8	0,761

*Розроблено автором.

Примітка: «0» – стандартний сценарій, «-» – песимістичний сценарій; «+» – оптимістичний сценарій.

Отримані дані містять прогнозні дані щодо розвитку міжнародних агрохолдингів в умовах визначення трьох сценаріїв розвитку: стандартному, оптимістичному та песимістичному.

Таким чином, визначено функціонування агрохолдингу та управління ним як складною системою, яка функціонує в умовах системного підходу, що дозволило визначити функції управління, такі як оцінювання, аналіз, прогнозування та регулювання;

– дослідження літературних джерел дозволило визначити математичний інструментарій реалізації кожної з функцій, до якого увійшли кластерний та дискримінантний аналіз, аналіз часових рядів та аналіз середніх;

– запропоновано методичний підхід до дослідження капіталізації міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції, який складається з трьох основних блоків, що реалізують перші три функції управління;

– побудовано п'ять кластерів розвитку міжнародних агрохолдингів, аналіз середніх значень показників дозволив дати їх економічну інтерпретацію, що у свою чергу дозволило визначити сильні та слабкі сторони кожного з кластерів;

– розраховано дискримінантні функції, які показали високу якість кластеризації і дозволили визначити класифікаційні рівняння, що надає можливість відносити нові об'єкти до існуючих кластерів (здійснювати їх прогнозування);

– побудовано моделі аналізу часових рядів, що в подальшому формують множину прогнозних значень показників функціонування міжнародних агрохолдингів.

Таким чином, запропонований методичний підхід дозволяє підвищити якість щодо оцінювання, аналізу та прогнозування розвитку міжнародних агрохолдингів в умовах посилення конкурентного середовища на глобальному ринку сільськогосподарської продукції.

Висновки до другого розділу

1. На основі теоретико-логічного аналізу досліджено чинники виникнення міжнародних агрохолдингів і встановлення взаємозв'язку

розвитку сільських територій та процесу агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств. Наведено основні відомості, характеристики, закономірності та тенденції функціонування міжнародних агрохолдингів у світі. Визначено, що процес створення і розвитку міжнародних агрохолдингів слід розглядати також крізь призму їх впливу на соціальний розвиток сільських територій, майнові права селян, збереження і підвищення родючості землі, екологічну безпеку. Визначено функціонування агрохолдингу та управління ним як складної системи, яка функціонує в умовах системного підходу, що дозволило визначити функції управління, такі як оцінювання, аналіз, прогнозування та регулювання. Дослідження літературних джерел дозволило визначити математичний інструментарій реалізації кожної з функцій, до якого увійшли кластерний та дискримінантний аналіз, аналіз часових рядів та аналіз середніх.

2. На підставі проведеного теоретико-логічного і статистичного аналізу обґрунтовано основні чинники, що впливають на діяльність міжнародних агрохолдингів, а саме: вплив на виробництво готової продукції, ресурсної складової, яка використовується для виробництва продукції, і на фінансові кошти, спрямовані на розвиток міжнародних агрохолдингів. На підставі проведеного дослідження визначено показники, що характеризують діяльність міжнародних агрохолдингів за основними видами продукції, використовуваної сировини, цінами, макроекономічними показниками (зміна облікових банківських ставок, інфляції) та іншими факторами виробництва.

3. З метою розробки стратегічних рішень щодо збільшення конкурентоспроможності міжнародних агрохолдингів, вибору стратегічних перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів та ефективного використання ПІІ проведено групування міжнародних агрохолдингів за результатами їх фінансово-економічної діяльності. Отримано 5 груп міжнародних агрохолдингів: кластер з високим рівнем левериджу та зростання (GL) (4 агрохолдинги). Кластер з низьким рівнем розвитку (LL) (20 підприємств). Кластер ефективного розвитку (26 підприємств). Кластер

стабільного розвитку (SS) (25 підприємств). Кластер 5 (19 підприємств) – високий рівень ризику та прибутковості (RP). Для кожної кластерої групи агрохолдингів надано характеристики та рекомендації стосовно стратегії поведінки на глобальному ринку сільськогосподарської продукції.

4. З метою покращення якості управління здійснено прогнозування поведінки міжнародних агрохолдингів у майбутньому на основі формування прогностичних моделей для визначення поведінки підприємств та можливих переходів між кластерами з використанням дискримінантного аналізу. Розраховані дискримінантні функції показали високу якість кластеризації і дозволили визначити класифікаційні рівняння, що надає можливість відносити нові об'єкти до існуючих кластерів (здійснювати їх прогнозування). Побудовані моделі аналізу часових рядів, що в подальшому формують множину прогнозних значень показників функціонування міжнародних агрохолдингів, що дозволяє підвищити якість щодо оцінювання, аналізу та прогнозування розвитку міжнародних агрохолдингів в умовах посилення конкурентного середовища у світі.

5. За допомогою імітаційного моделювання здійснено прогнозування основних показників діяльності міжнародних агрохолдингів за допомогою розроблених моделей та знайдені граничні оцінки прогнозу, що дозволяє запропонувати три сценарії розвитку міжнародних агрохолдингів: стандартний, оптимістичний та песимістичний. Таким чином, визначено функціонування агрохолдингу та управління ним як складною системою, яка функціонує в умовах системного підходу, що дозволило визначити функції управління, такі як оцінювання, аналіз, прогнозування та регулювання. Таким чином, запропонований методичний підхід дозволяє підвищити якість щодо оцінювання, аналізу та прогнозування розвитку міжнародних агрохолдингів в умовах посилення конкурентного середовища на глобальному ринку сільськогосподарської продукції.

Основні результати розділу висвітлено в наукових працях автора: [12, 184, 185, 251, 301].

РОЗДІЛ 3

ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ АГРОХОЛДИНГІВ НА РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Сучасний стан та особливості розвитку українського агропромислового комплексу в умовах світових інтеграційних процесів

Згідно з офіційними джерелами у 2018 р. в Україні функціонували 35 агрохолдингів. Доцільно зазначити, що в нашій державі окрема статистика щодо діяльності агрохолдингів не ведеться. Інформація, яка використовується в цьому дослідженні, збиралася з відкритих джерел (засобів масової інформації, опитувань керівників і менеджерів міжнародних агрохолдингів, даних Держкомстату України), а тому є скоріше фрагментарною, ніж повною, і дозволяє виявити лише основні тенденції існуючих змін у структурі організаційно-правових форм ведення агробізнесу в Україні [1]. Слід також мати на увазі, що інформація про діяльність міжнародних агрохолдингів постійно змінюється, а наведені в роботі статистичні дані вже є ретроспективними і можуть не відповідати сучасному стану справ.

Дослідження діяльності міжнародних агрохолдингів як форми організації агропромислового виробництва підтверджує: основним шляхом їх створення є інвестування капіталу вітчизняного або іноземного походження спочатку в переробну промисловість, що забезпечує значно більш швидкі його звернення і окупність (зокрема, це стосується масложирової, борошномельної, хлібопекарської, цукрової та м'ясо-молочної промисловості). Наступним етапом капіталовкладень є сфера збуту продукції через розбудову логістики і власної торговельної мережі. З накопиченням необхідних фінансових ресурсів, уже на третій стадії, створювалося власне сільськогосподарське виробництво - за допомогою оренди земельних і

частково майнових паїв, а також закупівлі необхідних ресурсів (перш за все, сучасної техніки).

Інший шлях створення міжнародних агрохолдингів - це розвиток агробізнесу компаніями, основний напрямок діяльності яких не пов'язаний з аграрною сферою. Прикладами таких міжнародних агрохолдингів були "Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча" (агробізнес виконує соціальну функцію) або дочірнє підприємство шахти імені О.Ф. Засядька - агрофірма "Шахтар". До складу цієї агрофірми входять 26 сільськогосподарських підприємств різного юридичного статусу, із загальною площею сільськогосподарських угідь близько 100 тис. га (у тому числі понад 90 тис. га ріллі). У філіях міститься 6 тис. корів, 25 тис. свиней, 500 тис. бройлерів, 1 млн. дорослих курей [72]. Переробні потужності фірми представлені Краматорським м'ясокомбінатом і консервним заводом, а також Слов'янським молокозаводом. Агрофірма веде велику інноваційну діяльність, співпрацюючи з шістьма вітчизняними НДІ. На її власному племре-Продукторія вирощуються корови голштинської і симентальської порід. У птахівництві використовуються найсучасніші кроси: крос курей Хайн-лайн і бованде-голдпайн, кроси бройлерів Кобб-500 та Гібро. Сільськогосподарське виробництво здійснюється з застосуванням сучасних технологій і широким використанням сортів фірми "Піонер" [182].

За критерієм кількості землі в обробці і доступної інформації, найбільшими агрохолдингами є такі, які використовують від 100 тис. До 350 тис. га ріллі. Однак не можна стверджувати, що в Україні немає міжнародних агрохолдингів, значно більших за земельною площею. Деякі дослідники, базуючись на неофіційною інформацією, кажуть про максимальні розміри окремих міжнародних агрохолдингів в 700-800 тис. га (точніше сказати, це землі, які контролюються однією юридичною або фізичною особою і не оформлені в одну організаційно-правову структуру), хоча, у силу того, що в Україні середній розмір сільськогосподарського району становить приблизно 123 тис. га загальної площі, 85 тис. га сільськогосподарських угідь і 66 тис. га ріллі,

розміри міжнародних агрохолдингів в 100-350 тис. га - це також досить багато. За нашою інформацією, у 2007 році середній розмір агрохолдингу в Україні досягав близько 80 тис. га ріллі, а у 2011 році він зросте до 110 тис. га. При цьому у 2007 р частка ріллі, що обробляється агрохолдингами, становила 17,6% загальної площі ріллі, що обробляється аграрними підприємствами, а у 2011 р вона буде на рівні близько 25% [92]. Однак в умовах сучасної фінансової кризи намітилася тенденція до скорочення земельних площ, що орендуються агрохолдингами.

Хоча у 2007 р кількість аграрних підприємств, що виникли на базі реформованих КСП, збільшилася (проти 2000 р) на тисячу сімсот п'ятьдесят дві (або на 13,3%), усе ж їх середній розмір істотно зменшився - з 1884 га до 1093 га (тобто майже у 2 рази) (див. табл. 3.1). При цьому в організаційно-правових формах аграрних підприємств відбулися наступні структурні зміни: значно зросла кількість приватних підприємств (на 42,5%) і площа їх земель (на 18,7%), зменшилися чисельність виробничих кооперативів (на 41,7%) і площа їх земель (в 4,3 рази). Помітно зросла також кількість аграрних підприємств інших організаційно-правових форм (на 88,3%) - головним чином, за рахунок виділених підсобних господарств промислових підприємств і підприємств з інших галузей економіки. Взагалі практика підтвердила наш прогноз щодо змін в організаційно-правових формах аграрних підприємств за рахунок скорочення кількості виробничих кооперативів і зростання кількості приватних підприємств (табл. 3.1).

Маючи значно ширші технічні і фінансові можливості, агрохолдинги, по суті, витісняють з ринку оренди землі приватних фермерів, які не можуть конкурувати з ними. Тим часом концентрація землі агрохолдингами шляхом витіснення з ринку оренди землі певної кількості аграрних підприємств і фермерів створює загрозливу соціально-економічну ситуацію на селі, основними характеристиками якої є:

- припинення існування сільськогосподарських підприємств як юридичних осіб;

- втрата місця роботи для певної кількості сільських жителів;

Таблиця 3.1

Динаміка зміни організаційно-правових форм аграрних формувань і площі їх сільськогосподарських угідь в Україні за 2000-2017 рр.*

Показники	Роки 2007 р. в % до 2000 р.					
	2000		2007		2017	
	Кількість підприємств	Площа (тис. га)	Кількість підприємств	Площа (тис. га)	Кількість підприємств	Площа (тис. га)
Господарські товариства	6970	13912,1	7428	9370	106,6	67,4
Їх питома вага (%)	53,0	56,1	49,8	57,5	-3,2	1,4
Приватні підприємства	2967	2963	4229	3518	142,5	118,7
Їх питома вага (%)	22,5	11,9	28,3	21,6	5,8	9,7
Виробничі кооперативи	2165	6074,8	1262	1415	58,3	23,3
Їх питома вага (%)	16,5	7,4	8,5	8,7	-8,0	1,3
Інші підприємства	1058	1847,1	1993	1997	188,3	108,1
Їх питома вага (%)	8,0	7,4	13,4	12,3	5,4	4,9
Аграрні підприємства (усього)	13160	24797	14912	16300	113,3	65,7
у тому числі агрохолдинги	X	X	33	2862	X	X
Їх питома вага (%)	X	X	0,2	17,6	X	X
Середній розмір підприємства (га)	X	1884	X	1093	X	58,0
Кількість аграрних підприємств, що обробляють більше ніж 3 тис. га	X	X	1252	5947	X	X
Їх питома вага (%)	X	X	8,0	36,5	X	X
Із них мають більше 3 тис. га зернових	X	X	376	1791	X	X
Їх питома вага (%)	X	X	2,5	11,0	X	X

*Складено і розраховано за [20].

- ненадходження до місцевих сільських рад податкових та інших платежів від підприємств, які припинили своє існування;

- відсутність фінансування на створення і підтримку сільської інфраструктури (доріг, дитячих садків і шкіл, будинків культури,

фельдшерсько-акушерських пунктів тощо), яке здійснювали сільськогосподарські підприємства.

Слід зазначити, що окремі агрохолдинги несуть витрати, пов'язані з підтриманням соціальної інфраструктури села. Проблема полягає в тому, що агрохолдинги не платять податків до місцевих бюджетів. Як правило, вони зареєстровані в містах (більшість - у Києві), а тому і податки платять за місцем реєстрації. Колишні КСП втратили статус юридичної особи, перетворилися на філії або підрозділи агрохолдингів (Держкомстат України враховує їх до категорії "підприємства інших форм власності") [85]. Тому доцільно впровадити механізм, який би забезпечував сплату податків підприємствами та організаціями, провідними агробізнесу не за місцем реєстрації їх головної компанії, а за місцем діяльності їх аграрних підрозділів, тобто в сільській місцевості [64]. Це дозволить сільським радам акумулювати кошти місцевих бюджетів для розвитку соціальної інфраструктури села.

Крім того, абсолютна більшість аграрних підприємств і фермерських господарств не відчують державної підтримки, оскільки державні кошти розпорошуються по багатьом напрямкам і не забезпечують належної віддачі. Крім того, існує система хабарництва при отриманні бюджетних коштів. У силу всього цього, можна зробити однозначний висновок про неефективність діючої системи витрачання державних коштів на підтримку сільськогосподарської галузі.

Іншим аспектом, важливим для сільської місцевості, є необхідність розвитку малого несільськогосподарського бізнесу на селі ("зелений" туризм, майстерні з ремонту одягу, взуття, теле- і радіоапаратури, автомобілів тощо) [75]. У сільській місцевості важливо створювати для цього сприятливі умови. Малий несільськогосподарський бізнес на селі може сприяти працевлаштуванню місцевого населення, вивільнених з аграрної сфери, він привабливий для молоді, а також забезпечить додаткові надходження до місцевих бюджетів [79]. Малий несільськогосподарський бізнес - це можливість диверсифікувати сільську економіку, що досить важливо для

сільської громади (позитивні приклади розвитку малого несільськогосподарського бізнесу в сільській місцевості можна спостерігати у наших західних сусідів - Польщі, Угорщини, Словаччини та ін.). Тому потрібна відповідна урядова програма, яка б надавала певні регуляторні і податкові преференції, а також фінансову підтримку становленню і розвитку сільського малого бізнесу.

Інтеграційні процеси в агрохолдинги. Слід зазначити, що специфіка аграрної реформи в Україні, як і в більшості колишніх республік СРСР, пов'язана з подіями 20-х років минулого століття, коли в результаті більшовицької революції стався штучний стрибок від дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва до великотоварного колективного. Такий розвиток подій був абсолютно не підготовлений ні з історичної, ні з економічної точок зору. Призупинився еволюційний розвиток сільськогосподарського виробництва. Цю еволюцію можна спостерігати на прикладі, зокрема, у європейських країнах. Її суть полягає в розвитку вертикальної концентрації виробництва, коли фермерські господарства все більше втягуються в кооперацію з метою відчуження функцій, бо членам кооперативу вигідніше виконувати роботу спільно, а не кожному з них окремо. До таких функцій відносять збут продукції і її переробку, матеріально-технічне постачання, страхування, кредитування та ін. Відомий економіст-аграрник О. Чайанов стверджував, що лише кооперація є логічним завершенням еволюції сільського господарства. Створення колгоспів і госпхозів означало зовсім протилежний вектор розвитку сільського господарства - його горизонтальну концентрацію. Така концентрація, але в значно більш широких масштабах, властива і для міжнародних агрохолдингів. Однак, поряд з горизонтальною, в цих структурах відбуваються також вертикальні концентрація та інтеграція. Тому в сучасних умовах агрохолдинги мають ряд принципово важливих переваг перед іншими формами господарювання на селі.

Одна з найбільш істотних таких переваг полягає у тому, що в агрохолдингах досягається реальна інтеграція сільськогосподарського і агропереробного виробництва й торгівлі. У них, зокрема, відбувається внутрішня реалізація сільськогосподарської продукції, і нерідко - ресурсів. Сільськогосподарська сировина з філій спрямовується на власні переробні підприємства, а звідти, але вже у формі кінцевого продукту споживання, - до торгових мереж. Так наприклад, за словами керівників двох найбільших вітчизняних агрохолдингів Героя України Ю. Косяка (АТЗТ "Миронівський хлібопродукт") і В. Іванчика (ТОВ "Астара-Київ"), 90% сировини й інших ресурсів, що використовуються цими холдингами для виготовлення кінцевої продукції, є власного виробництва. При таких внутрішньофірмовій збутовій політиці і маркетингу зникають багато посередників, а отже - збільшуються доходи міжнародних агрохолдингів.

Таким чином, в агрохолдинга здійснюється великомасштабне сільськогосподарське і промислово-переробне виробництво, а тому вони можуть скористатися його перевагами й отримати економічну вигоду від ефекту масштабу.

Важливим аспектом діяльності міжнародних агрохолдингів є забезпечення необхідної якості сільськогосподарської і харчової продукції. Вступ України до СОТ і вихід нашої держави на зовнішні ринки вимагають дотримання певних стандартів якості продукції [130-135]. Завдяки застосуванню новітніх технологій у виробництві та переробці сільськогосподарської продукції, контролю за дотриманням технології на всіх її етапах, запровадженню необхідних стандартів якості, агрохолдинги на своїх великих сучасних переробних підприємствах досягають необхідної глибини переробки цієї продукції, а також відповідних асортименту, якості і, як результат, економічної ефективності виробництва [72]. Сьогодні агрохолдинги є основними вітчизняними експортерами сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на міжнародні ринки. Одночасно з діяльністю міжнародних агрохолдингів у сільське господарство активно

просуваються генетично модифіковані організми, що викликає тривогу і вимагає дослідження. Це ж стосується і монокультурного виробництва, що характерне для міжнародних агрохолдингів.

Таким чином, як правило, агрохолдинги займаються трьома видами діяльності: сільськогосподарським виробництвом; переробкою сільськогосподарської сировини і виробництвом кінцевих продуктів харчування; торгівлею цими продуктами. Для зазначених видів діяльності характерні відповідні фінансові потоки, які в інтересах гармонійного розвитку міжнародних агрохолдингів можуть бути сконцентровані й спрямовані у сфери діяльності, що вимагають прискореного розвитку в коротко- або довгостроковому періодах. Інакше кажучи, мова йде про реальну можливість міжнародних агрохолдингів оптимізувати фінансові потоки між названими видами діяльності, чого набагато важче досягти в умовах відокремленого функціонування аграрного та переробного виробництв і торгівлі [73]. Отже, агрохолдингам набагато простіше акумулювати фінансові ресурси і вкладати їх у виробництво (зокрема, і сільськогосподарське), ніж іншим формам ведення агробізнесу. Відомо, що аграрне виробництво має сезонний характер, і обіг грошових коштів тут значно нижчий, ніж в інших галузях економік.

Тому для сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств проблема фінансових ресурсів є однією з головних, адже власних фінансових ресурсів у них недостатньо, банківські кредити дорогі, та й банки кредитують їх неохоче через високий ризик такого кредитування. У свою чергу, агрохолдинги, крім власних фінансових ресурсів, про які йшла мова, використовують кошти компаній-засновників, які в багатьох випадках мають власні банки, залучають іноземні інвестиції (зокрема, грошові кошти офшорних компаній) і дешеві кредити зарубіжних банків [182]. У силу цього, можна стверджувати: для міжнародних агрохолдингів не існує проблеми фінансових ресурсів, що дає їм можливість впроваджувати сучасні технології на всіх стадіях виробничого процесу - від сільського господарства до мереж з

торгівлі продуктами харчування. Цей фактор є їх безсумнівною конкурентною перевагою перед іншими формами ведення агробізнесу.

Як уже зазначалося, вузьким місцем у діяльності міжнародних агрохолдингів, як і в усьому вітчизняному аграрному виробництві, є кадрова проблема. Сьогоднішній стан сільськогосподарського виробництва характеризується впровадженням сучасних, наукомістких технологій (зокрема, біотехнологій), вдосконаленням та покращенням продуктивних і якісних характеристик рослин і тварин, гарантуванням якості і безпеки продовольчих товарів, забезпеченням екологічної рівноваги в розвитку сільського господарства і його вплив на навколишнє природне середовище [92]. Таким чином, розвиток сільського господарства, як і всього агробізнесу, визначатимуть не так традиційні фактори (земля, капітал), скільки реальні можливості швидкої й ефективної реалізації досягнень науково-технічного прогресу.

Аграрне виробництво стає наукомісткою галуззю, де використовуються високопродуктивні, дорогі і складні в обслуговуванні техніка і обладнання. Концентрація та інтеграція агробізнесу (тобто створення міжнародних агрохолдингів) вимагають застосування сучасного менеджменту на всіх рівнях управління - від найнижчого до найвищого [76]. Лише це дозволить реалізувати переваги великомасштабного агропромислового виробництва, тобто отримати ефект масштабу. А для цього, у свою чергу, потрібна зовсім інша структура людського капіталу. Нинішній потенціал сільського населення України зазначеним вимогам не відповідає, оскільки частка активного населення в ньому різко скорочується, а необхідні кваліфіковані фахівці відсутні. Тому агрохолдинги змушені займатися підготовкою таких фахівців [151].

Досягнення конкурентоспроможності української економіки, де особливу роль відіграє конкурентоспроможність продукції та послуг вітчизняних підприємств на внутрішніх і зовнішніх ринках, є одним з головних завдань економічної науки [82]. Важливим елементом

конкурентоспроможності є розвиток міжнародних агрохолдингів, які в останні роки набувають вирішального значення для розвитку аграрного виробництва в суспільній системі, що базується на умовах капіталізації на глобальному ринку сільськогосподарської продукції [34].

Першим фактором виникнення в Україні аграрних вертикально інтегрованих структур, - агрохолдингів, можна вважати те, що в 1991-1996 рр. була можливість для створення потужного тіньового сегмента (не лише в агросфері) з подальшим перерозподілом орендованих земель та інших матеріальних цінностей на користь середніх і великих агропромислових торгових компаній, які, поглинаючи одна одну, почали формувати агрохолдинги [36].

Відзначимо, що в Указі Президента України "Про холдингові компанії" вперше було дано визначення поняття "холдинг": господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій інших господарюючих суб'єктів. Важливо підкреслити, що в цьому документі містилися порядок і особливості створення холдингових компаній, і головне - встановлювалися обмеження на їх діяльність (зокрема, створення холдингових компаній у процесах корпоратизації і приватизації, не допускається в торгівлі товарами народного споживання, продукцією виробничо технічного призначення, у виробництві й переробці сільськогосподарської продукції). Цей Указ був скасований лише у 2007 році у зв'язку з прийняттям у 2006 р. Закону України "Про холдингові компанії в Україні", в якому норма щодо обмежень діяльності холдингових компаній з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції не передбачалася, тобто з 1994 по 2007 рр. створення і функціонування агрохолдингів було незаконним. Оскільки саме після 2003 р. в Україні активно відбувалися процеси агрохолдингізації частини державної діяльності, можна стверджувати, що відповідний державний контроль не виконав своїх прямих функціональних зобов'язаностей.

Важливим фактором розвитку міжнародних агрохолдингів в Україні стало формування ними власного "аграрного лобі" з метою захисту своїх

інтересів на законодавчому і виконавчому рівнях. До початку фінансово економічної кризи 2008-2009 рр. поширеним способом створення міжнародних агрохолдингів було проникнення капіталу великих підприємств, господарств з переробки сільської продукції, а також промислових підприємств, які не пов'язані із сільськогосподарською продукцією, до агробізнесу шляхом викупу боргів і активів сільськогосподарських підприємств з перетворенням їх у свої філії і дочірні підприємства.

Збільшений ступінь відкритості економіки України та посилення інтеграційних процесів у світовій економіці з метою подолання продовольчої безпеки вимагає адекватних відповідей від українських агропереробних підприємств.

Вирішення проблеми продовольчої безпеки в Україні є загальнодержавним завданням, що безпосередньо пов'язане з розвитком АПК [264, 266, 272]. Україна вже досить давно задекларувала обрання шляху свого розвитку на основі розвитку сільськогосподарського виробництва. Для виконання цієї програми ухвалено велику кількість законодавчих і нормативних документів, спеціалісти активно працюють над питанням реорганізації в органах влади, проводять конференції, форуми та громадські обговорення, розглядають проблеми глобалізації в численних публікаціях. Але головним є запуск реальних механізмів економічного розвитку, які працюватимуть у кожній галузі національної економіки, враховуючи загальнодержавні пріоритети й тенденції світового розвитку науково-технічного прогресу [265]. Згідно з останніми законодавчими актами, перед урядом України було поставлено завдання «перетворення АПК України на високоефективний конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави» [265].

Крім цього, у Стратегії-2020 зазначено, що глобалізація світової економіки, ратифікації Угоди про асоціацію України з Євросоюзом, відтермінування зони вільної торгівлі Україна-ЄС потребують «техніко-технологічного переоснащення вітчизняного аграрного виробництва,

переведення його на якісно новий рівень функціонування» [146, 356]. Цим документом проголошено загальні положення та задекларовано базову стратегію науково-технічного розвитку галузей агропромислового виробництва. Необхідність розробки Концепції обумовлена «проблемою чіткого визначення концептуальних засад державної науково-технічної політики щодо переведення галузей агропромислового виробництва на інноваційну модель розвитку, сталого конкурентоспроможного виробництва наукоємної агропромислової продукції». Правовою основою формування і реалізації задекларованих пріоритетних напрямів є Конституція України, закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про інвестиційну діяльність», «Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України» та інші законодавчі акти України [142, 220, 248, 253, 255, 257, 259, 260, 261, 263, 268, 275, 276].

На сьогодні в структурі експорту України на частку експорту металів, корисних копалин і продукції хімічної галузі припадає близько 60 % його обсягу, що свідчить про те, що валовий внутрішній продукт (ВВП) країни багато в чому залежить від коливання світових цін на метал, корисні копалини тощо. Для підвищення рівня ВВП необхідно диверсифікувати експортовану продукцію, що пов'язують здебільшого з АПК країни. Крім того, за прогнозованими оцінками FAO (Продовольчої та сільськогосподарської Організації Об'єднаних Націй) до 2050 р. очікують досягнення чисельності світового населення до 9,1 млрд осіб. Ріст населення припадає в основному на країни, які розвиваються з прискореною урбанізацією, що призведе до збільшеного попиту на продовольство [1]. Глобальним викликом для переробної сфери АПК в аспекті постійного росту населення є збільшення виробництва продукції мінімум на 70 %. Про це заявив радник правління ПАТ «Креді Аґріколь Банк» (Credit Agricole) Жан-

Жак Ерве під час засідання за круглим столом «Впровадження нових технологій: виклики для українських компаній» [122].

На відкритті Міжнародного інвестиційного форуму в м. Кіровограді, який відбувся в жовтні 2016 р., було зазначено, що в аграрному секторі формується значна частка ВВП держави, а унікальність ресурсної бази галузі створює фактично необмежений потенціал її економічного зростання. Також було зазначено, що аграрне виробництво є одним з пріоритетних у питаннях інвестування [2]. У той же час Україна має величезний «аграрний» потенціал: чорнозем, зручне географічне положення стосовно експортних ринків, глибоководні порти, розвинену інфраструктуру, що становить велику і потужну основу для розвитку конкурентоспроможного аграрного сектора, у т.ч. і його переробної підгалузі, яка є одними з джерел росту й розвитку економіки та підвищення рівня життя населення країни.

Маючи на меті дослідження питання фінансування, розглянемо структуру сфери виробництва сільськогосподарської продукції в Україні [87]. Як відомо, АПК містить три складники: крім безпосереднього виробництва сільськогосподарських ресурсів, сюди також входять галузі обробної промисловості, що випускають засоби виробництва та здійснюють виробничо-технічне обслуговування (продовольче, тракторне та сільськогосподарське машинобудування, виробництво мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин тощо), а також галузі переробки сільськогосподарської сировини на кінцеву споживчу продукцію (м'ясна, молочна, борошномельно-круп'яна, рибна, комбікормова, харчосмакова, також частково входить легка промисловість, що базується на переробці сільськогосподарської сировини тощо). Співвідношення цих сегментів в АПК розвинених країн становить 15, 35 і 50 % відповідно [10].

Сучасний АПК країни має більш 9000 агропідприємств. Борошномельно-круп'яною промисловістю є підгалузь переробної сфери АПК, що взаємозалежна як від забезпеченості сировиною, так і купівельної спроможності споживача. Найбільші центри зосереджені у Києві, Одесі,

Харкові, Миколаєві, Запоріжжі, Тернополі та Львові. Елеватори високої потужності сконцентровані у Миколаєві, Херсоні, Дніпропетровську, Одесі, Кременчуці, Запоріжжі. Цукрова промисловість має близько 189 цукрових заводів, 5 – цукрорафінадних. Крохмале-паточна промисловість розташована в основному у Чернігівській, Житомирській та Дніпропетровській областях. Промисловість з м'ясопереробки представлена м'ясокомбінатами, які розміщені в основному у великих містах та районних центрах. Найбільші розташовані у Києві, Дніпропетровську, Харкові, Полтаві, Запоріжжі, Одесі, Черкасах, Вінниці, Прилуках.

До молокопереробної промисловості відноситься маслопереробна, сироварна та молококонсервна. В Україні функціонує понад 500 агропідприємств. Оліє-жирова промисловість містить переробку насіння соняшника, ріпаку, сої, льону для виробництва олії, маргарину, мильних засобів, оліфи тощо. Підприємства в основному розміщені неподалік сировинних зон. Плодоовочеконсервна промисловість здебільш зосереджена біля районів з наявністю сировини. Найбільші центри промисловості розташовані в Одесі, Херсоні, Сімферополі, Черкасах, Ізмаїлі, Ніжині та Кам'янець-Подільську.

Виноробна промисловість містить первинне виноробство, яке розташоване в основному у сировинних районах, та вторинне (а також розлив), яке розміщені як у забезпечених сировиною районах, так і в місцях споживання. Найбільшими виробниками вин є Одеська обл., Херсонська, Миколаївська, Закарпатська обл. Пиво-безалкогольна промисловість нараховує майже 300 виробництв, що виготовляють пиво, плодово-ягідні напої та мінеральні води. Спиртова та лікєро-горілчана промисловість містить понад 40 підприємств з лікєро-горілчаної промисловості та зосереджена переважно у великих містах, а також багато спиртових заводів розташовано в межах сировинних районів. Тютюново-ферментаційна промисловість нараховує 11 тютюнових фабрик, 7 ферментаційних заводів та завод ацетатних фільтрів.

Згідно з статистичними даними відсоток агропідприємств, які отримали чистий прибуток, зменшився з 67,2 до 57,5 % за останні п'ять років [228]. Хоча прибуткових міжнародних агрохолдингів залишається більше половини, виявлена тенденція свідчить про зниження рентабельності галузі. За січень – серпень 2017 р. частка експорту аграрного сектора становила 24 %, що нижче торішнього показника на 2 %. Однак за переробними галузями АПК, навпаки, спостерігається незначний ріст – на 1 % (рис. 3.1) [155]. Що стосується структури експорту в сегменті переробки сільськогосподарської продукції, – провідне місце займає виробництво жирів і олій рослинного і тваринного походження (рис. 3.2). У 2017 р. за цим сектором експорт становив 4 211 457,2 тис дол., або 50 % від усього обсягу експортованої продукції переробних галузей АПК [154].

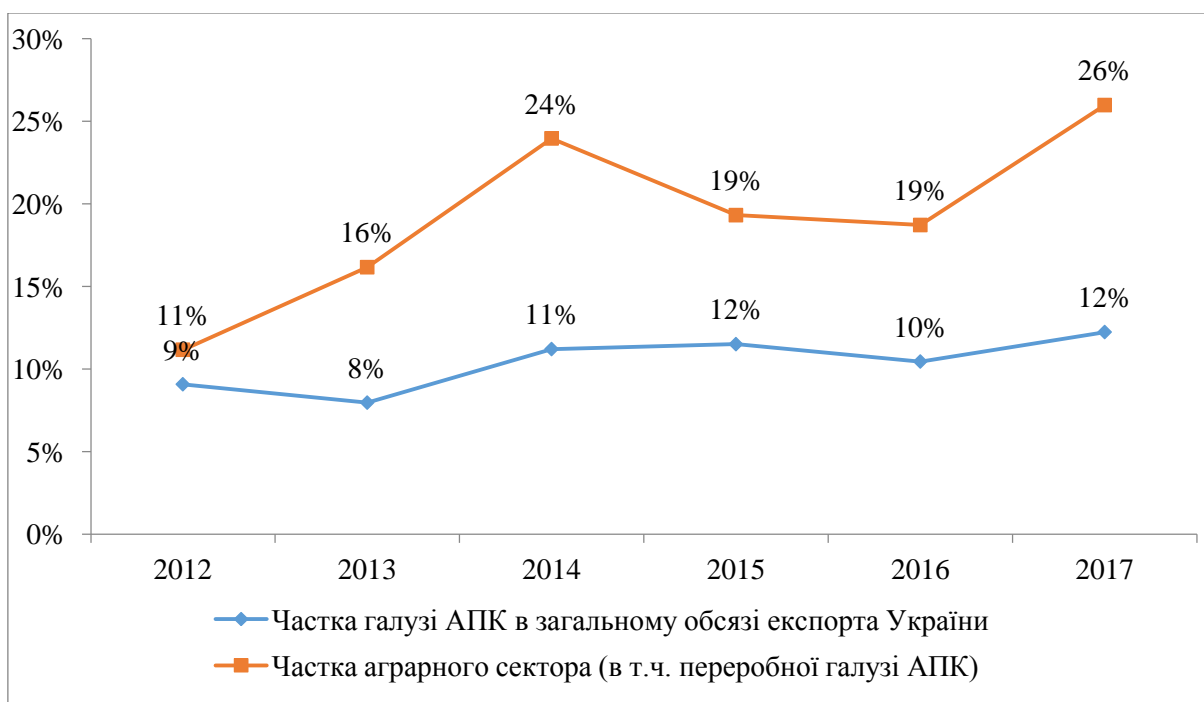


Рис. 3.1. Частка аграрного сектора в загальному обсязі українського експорту, %*

*Складено автором за даними [20]

Аграрна біржа України визначила 10 міжнародних агрохолдингів, які є найбільшими експортерами соняшникової олії у 2017 р. (рис. 3.3). Згідно з біржовими даними [290], лідером продажів жирів і олій рослинного та

тваринного походження є компанія Кернел-Трейд, яка у 2017 р. експортувала 534 тис. т. Друге місце займає молочна продукція і яйця птиці. Її експорт становив 612 398,00 тис. дол. (7,3 %). Виробники цукру і кондитерських виробів у 2017 р. експортували 341 218,3 тис. т, або 4,1 % від загального обсягу експорту переробної сфери АПК. Слід зазначити, що цей показник виріс стосовно минулого періоду на 41 %, або на 99 339 тис. дол.

Також слід звернути увагу на експорт борошномельної продукції, частка якої в його загальній структурі є незначною і становить 1,8 %.

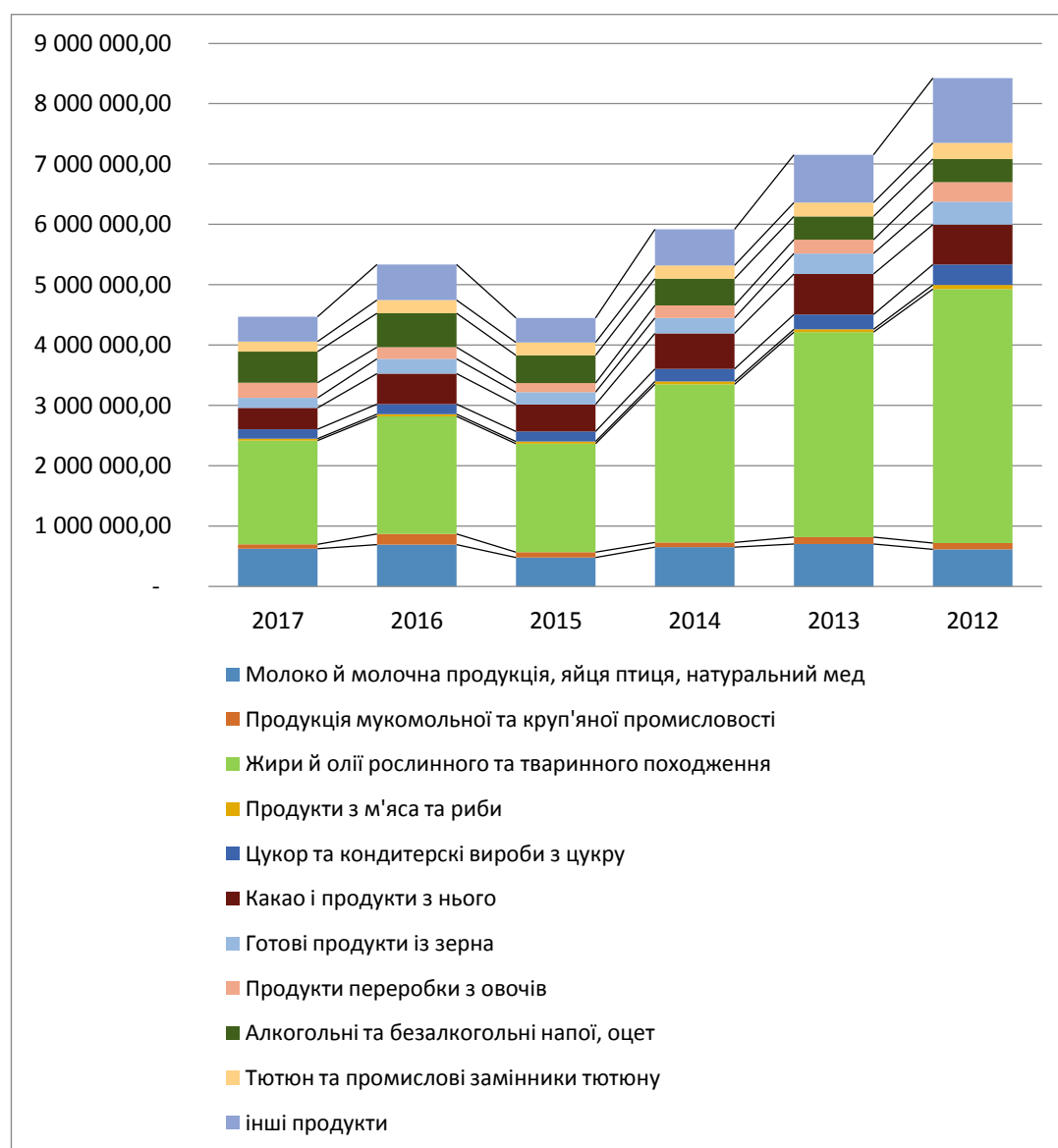


Рис. 3.2. Структура експорту продукції АПК України, дол.США *

*Складено автором за даними [30].

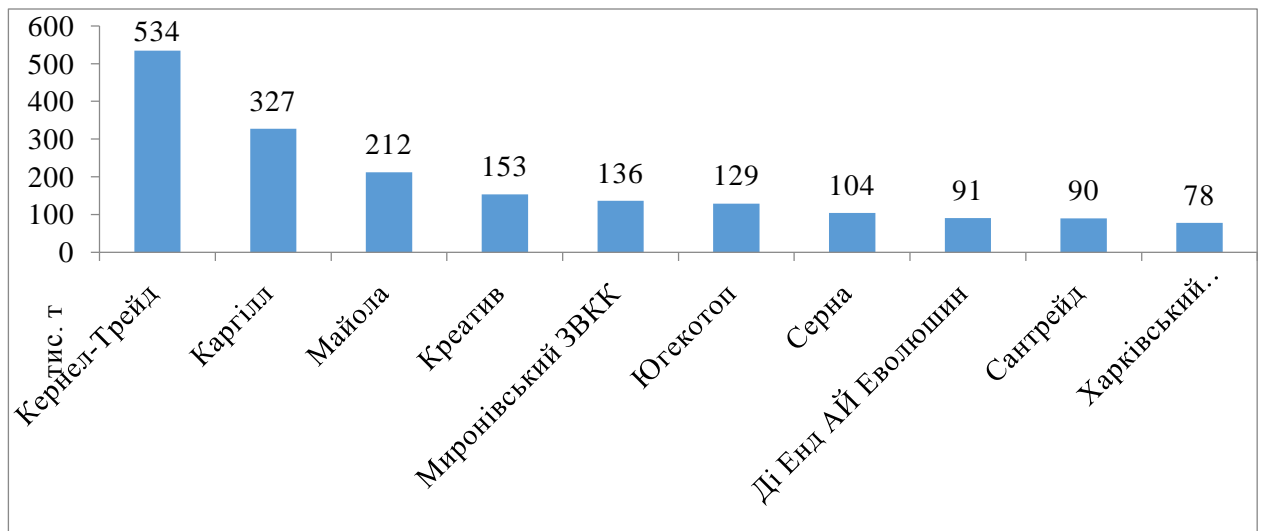


Рис. 3.3. Агрохолдинги найбільші українські експортери соняшникової олії у 2017 р., тис. т*

*Складено автором за даними [20].

Однак слід урахувати, що до 2007 р. ця галузь взагалі не була експортоорієнтованою. На думку експертів, для реалізації борошномельної продукції на зовнішніх ринках виробники повинні прикласти максимум зусиль, бо на відповідному ринку оперують такі великі експортери, як Туреччина, Аргентина та країни ЄС. Але навіть в умовах чималої конкуренції Україна має потенційну можливість розширити ринки збуту. Так керівник проекту «Борошно» холдингу «Урожай» С. Сакірін на XII Міжнародній конференції «Зернова індустрія: переробка, нові ринки, інновації» запропонував звернути увагу на ринок Африки, обсяг споживання якої без урахування північних країн континенту становить від 1,8 до 2,3 млн т на рік. В іншому випадку на збільшення обсягу експорту, що становить понад 150 тис. т, не варто сподіватися, бо сьогодні збільшення експорту борошномельної продукції має одиничний і хаотичний характер [297]. Що стосується виробництва продуктів харчування (рис. 3.4), то тут також спостерігаємо лідерство галузі з виробництва жирів і олій рослинного та тваринного походження. За даними Державної служби статистики України, з 2003 р. виробництво цієї продукції зросло фактично в три рази [312].

На думку директора профільної асоціації «Укроліяпром» С. Капшука, «олійно-жирова галузь України є однією з переробних галузей вітчизняної економіки, яка навіть в умовах світової фінансової нестабільності й економічної кризи демонструє зростання виробництва». Підтвердження цього можна побачити на графіку (див. рис. 3.4). Друге місце належить виробництву борошна та цукру. У 2017 р. виробництво цих видів продуктів становило 2 603 і 2 143 тис. т відповідно. У 2012 р. обсяг виробництва борошна становив 2 595 тис. т, цукру – 2 586 тис. т. Таким чином, по виготовленню борошна спостерігаємо незначну, але все-таки тенденцію зростання виробництва, по цукру, навпаки, зниження. Найбільшим виробником цукру в Україні є «Астара-Київ» (табл. 3.2), частка ринку якої становить 19,31 % [288]. За 2017 р. заводи компанії переробили 3 109 тис. т цукрових буряків та випустили 429,9 тис. т цукру.

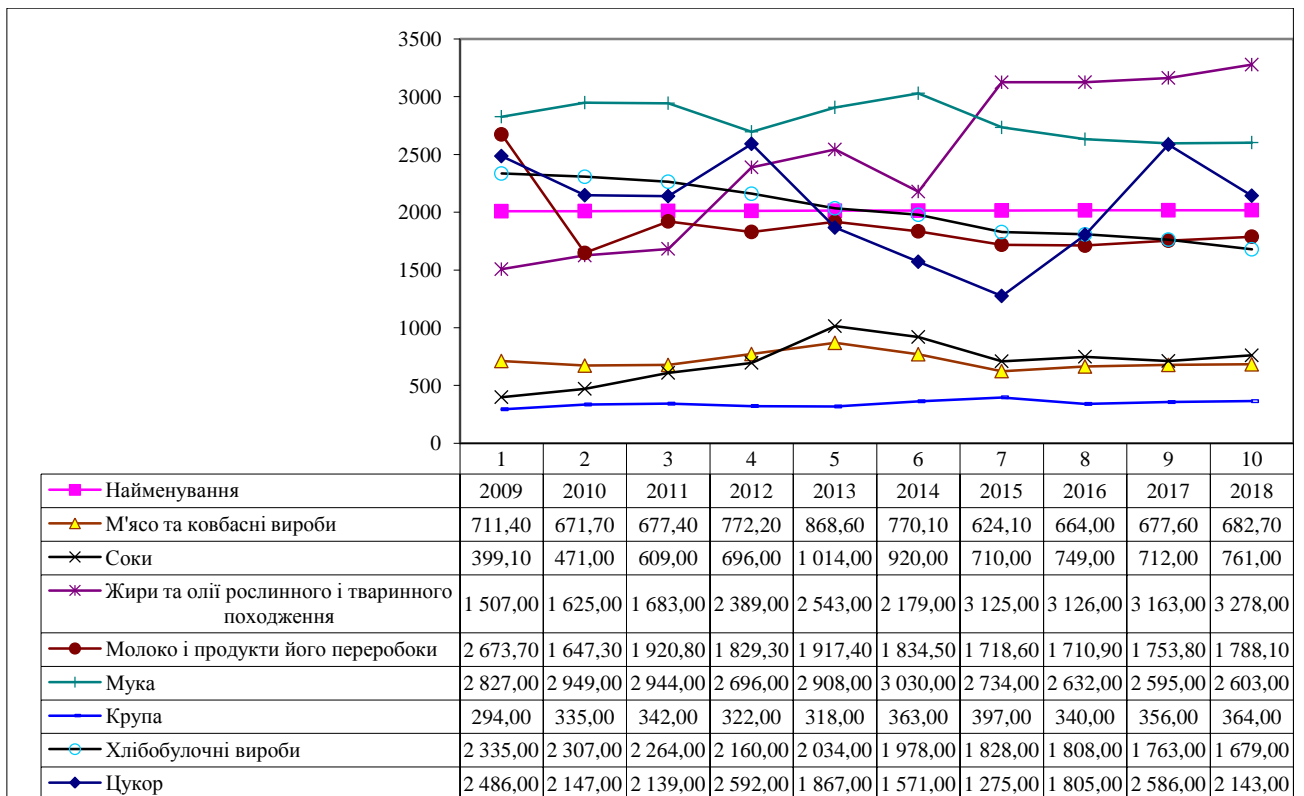


Рис. 3.4. Динаміка виробництва сектора АПК України, тис. т*

*Складено автором за даними [20].

Таблиця 3.2

Найбільші виробники цукру в Україні у 2017 р.*

Пор. №	Найменування міжнародних агрохолдингів	Кількість заводів	Частка ринку, %	Виробництво цукру, тис. т	Перероблено цукрових буряків, тис. т
1	«Астара-Київ»	7	19,31	429,9	3109
2	«UkrLandFarming»	2	9,33	207,7	1532
3	«Т-Цукор»	6	7,52	167,4	1455
4	«Укрпромінвест»	2	7,29	162,3	1089
5	«Радехоський цукор»	1	6,06	134,9	1083
6	«Кернел-Трейд»	3	5,36	119,4	918,8
7	«Панда»	3	4,53	100,9	789
8	«Подільські цукроварні»	3	3,12	69,4	513,4
9	Арофірма «Світанок»	2	3,07	68,4	486,1
10	Теофіпольський цукровий завод	1	2,99	66,5	538,4

*Розроблено автором за даними [37].

Стабільність спостерігаємо щодо виробництва молочної продукції і яєць птиці. Протягом 10 років на території України в середньому за рік виробляють 1 879,44 тис. т молока, молочної продукції і яєць птиці. За даними національного агропорталу «Latifundist» [289], лідером у випуску молочної продукції в Україні є компанія «Данон-Юнімілк», виробництво якої у 2017 р. становило 133 тис. т (рис. 3.5).

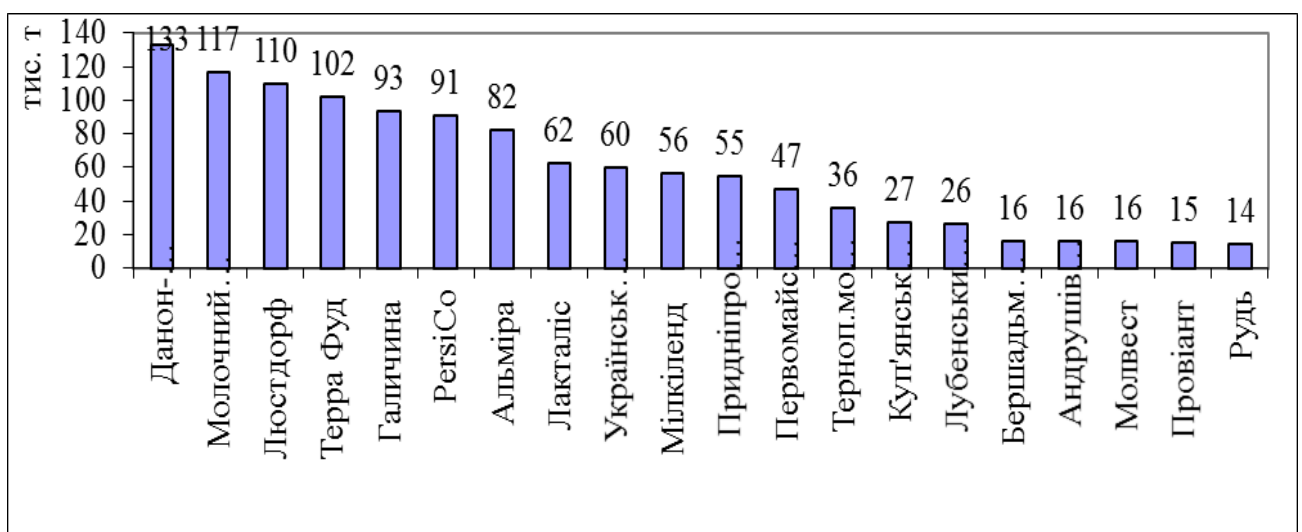


Рис. 3.5. Агрохолдинги-лідери з випуску молочної продукції в Україні*

Розроблено автором за [234].

Починаючи з 2005 р., в аграрному секторі України спостерігаємо тенденцію до появи «великих гравців» (агрохолдингів), які присутні у всіх секторах аграрного бізнесу: сільськогосподарському виробництві, зберіганні, переробці, експорті через власні термінали [149]

Так наприклад, у структурі галузі зберігання понад 30 % потужностей належить великим агрохолдингам, які, у першу чергу, призначені для зберігання «свого» врожаю.

Згідно з даними, розміщеними на сайтах агрохолдингу «Хармелія» і національного агропорталу «Latifundist» [234], перше місце серед вертикально-інтегрованих компаній посідає агрохолдинг «UkrLandFarming», друге й третє – «Кернел» і «Миронівський хлібопродукт» (табл. 3.3).

За даними національного агропорталу «Latifundist» і журналу «Фокус», агрохолдинг «UkrLandFarming» у 2017 р. став найбільшим виробником зерна і яєць в Україні. Так у 2017 р. частка ринку групи займала близько 33 % українського виробництва яєць і близько 88 % сухих яєчних виробів, за зерновими культурами частка групи становила близько 4,2 % від загального виробництва по країні [285].

Агрохолдинг «Кернел» є лідером серед виробників і експортерів соняшникової олії. Таким чином, група «Кернел» випускає близько 7-8 % обсягу світового виробництва соняшникової олії. «Миронівський хлібопродукт» (МХП) поєднує виробничі потужності всього технологічного ланцюга м'ясного виробництва – від вирощування та виготовлення кормів, інкубаційних яєць, вирощування великої рогатої худоби і домашньої птиці до переробки та реалізації готової продукції. Сегмент м'ясопереробки в МХП є складовою частиною роботи компанії та випускає широкий асортимент продукції виготовлення від копченої курятини й інших продуктів харчування до таких, як фуа-гра і телятина. Основна частка асортиментного ряду продуктів припадає на курятину власного виробництва (50 % українського ринку промислового виробництва). МХП належить до одного з найбільш потужних продуктових брендів України «Наша Ряба».

Таблиця 3.3

Найбільші вертикально-інтегровані агрохолдинги України*

№	Назва	Вид діяльності	Інвестиції, млн.грн	Лідерство
1	«UkrLandFarming» (включаючи «Avangardo»)	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво (у тому числі насінництво) • Молочне та м'ясне тваринництво • Виробництво яєць і яєчних продуктів • Виробництво цукру • М'ясопереробка • Зберігання і торгівля зерновими і технічними культурами • Дистрибуція 	532	Лідер з виробництва зерна і яєць в Україні
2	«Кернел»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Експорт зернових • Виробництво соняшникової олії • Послуги зі зберігання зерна 	329	Лідер з виробництва й експорту соняшникової олії
3	«Миронівський хлібопродукт»	<ul style="list-style-type: none"> • Промислове виробництво курятини • Вирощування зернових і олійних культур • Виробництво м'ясо-ковбасних виробів 	288,5	Лідер з виробництва м'яса птиці
4	«Астарта»	<ul style="list-style-type: none"> • Виробництво цукру • Рослинництво • Тваринництво 	240	Лідер з випуску цукру-піску
5	«Харвіст»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Тваринництво 	220	
6	«Агротон»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Тваринництво • Виробництво продуктів харчування (круп, борошна, хлібобулочних виробів і т.д.) 	209	
7	«Індустріальна молочна компанія»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Молочне тваринництво • Зберігання й переробка сільськогосподарських культур • Переробка молока • Картоплярство 	122,69	Входить до десятки найбільших виробників молока
8	«Приват-Агро»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Тваринництво 	120	
9	«Дружба-Нова»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Тваринництво 	110	
10	«Укрпромінвест»	<ul style="list-style-type: none"> • Виробництво цукру • Рослинництво 	96	

Продовження таблиці 3.3

№	Назва	Вид діяльності	Інвести-ції, млн.грн	Лідерст во
11	«KSG Agro»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Тваринництво • Насінництво • Овочівництво • Садівництво • Переробка й виробництво продуктів харчування, енергетичних гранул і біопалива 	92	
12	«ВВ-Агро»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Тваринництво 	85	
13	«Гленкор»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Трейдинг 	80	
14	«Нібулон»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Зберігання і доведення продукції до товарної кондиції • Тваринництво • Кормовиробництво • Переробка (виробництво ковбасних виробів) • Трейдинг 	79	
15	«Сварог Вест Груп»	<ul style="list-style-type: none"> • Рослинництво • Тваринництво • Садівництво 	78,1	

*Розроблено автором за даними [33].

До структури агрохолдингу «UkrLandFarming» входить 6 цукрових заводів, 5 насінневих заводів, 111 зерносковищ, 19 м'ясокомбінатів, 10 ферм з вирощування курок-несучок, 3 селекційних господарства, 3 репродуктори, 6 комбікормових заводів, 3 склади для тривалого зберігання продукції, завод з виробництва ячної продукції «Імперово Фудз» і 25 дистриб'юторських центрів.

Як показує практика, інтеграція сільськогосподарського виробництва дозволяє аграріям не лише контролювати якість і собівартість виробленої продукції, що підвищує їхню конкурентоспроможність, але й ставати більш привабливими для інвесторів і банків проти інших «гравців» на аграрному ринку. Однак нині в Україні інвестиційний клімат є непривабливим, недостатньо прозорим, непослідовним і позбавленим відповідного державного регулювання [287]. Експерти у сфері сільського господарства (Міжнародний

фонд Блейзера) рекомендують ряд заходів, які можуть поліпшити інвестиційну привабливість аграрного бізнесу України [230], а саме: забезпечення прозорості та передбачуваності аграрної політики; захист інвестицій, що передбачає гарантії прав оренди землі, прав на продукцію, доходи та прибуток, отримані в результаті інвестування; установлення оптимальних строків оренди, достатніх для ефективності інвестицій, які гарантують їхню стабільність і тривалість ведення бізнесу; пільговий режим оподаткування; зниження втручання в оперативну діяльність; розвиток інфраструктури аграрних регіонів; активізація діяльності держави у сфері соціальних інвестицій і стратегічних досліджень в аграрному секторі.

Але, незважаючи на ризик, українським аграріям все-таки вдається залучати кредитні кошти. Так «аграрна» частка України в кредитному портфелі Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) коливається в межах 20-25 % щорічно, що в грошовому обчисленні становить близько 200 млн євро (табл. 3.4), у той час як середня сума кредиту у вітчизняному АПК становить близько 30 млн євро. За даними національного агропорталу «Latifundist», перше місце за залученням кредитних коштів ЄБРР займає агрохолдинг «Нібулон», якому вдалося залучити 200 млн дол. на фінансування мережі елеваторів [287].

Крім ЄБРР, у 2017 р. на банківському ринку кредитування аграрного сектора очікують появи нових «гравців». Так про свою готовність кредитувати агросектор України, у тому числі й переробну галузь, заявили 12 таких банків: «ВАВбанк», «АктаБанк», «Альфа-Банк», «Банк Креді Дніпро», «Київська Русь», «Креді Агріколь Банк», «Надра Банк», «ОТП Банк», «ПУМб» і «Райффайзен Банк Аваль» [286]. Проте аграрний сектор і інші відчують потребу в кредитних коштах. Так за даними Національного банку України, наприкінці серпня 2017 р. обсяг наданих кредитів в АПК становив 37 млрд грн. За оцінками експертів, загальна потреба галузі в кредитах становить від 90 до 250 млрд грн[1]. З них щорічна потреба в

обігових коштах становить 7-8 млрд грн, іншу частину коштів направляють на відновлення основних фондів.

Таблиця 3.4

Найбільші інвестиції ЄБРР в АПК України у 2017 р.*

Найменування компанії	Сума коштів, млн дол.	Мета фінансування
«Нібулон»	200	Фінансування обігового капіталу, створення мережі елеваторів
«Астарта»	72	Підтримка динамічного розвитку компанії в агрогосподарському, молочному і цукровому бізнесі. Частину кредиту спрямують на будівництво біогазової установки з утилізації продуктів переробки буряків
«Альфред С. Топфер Інтернешенел»	50	Поповнення обігового капіталу для агровиробництва
«Інтер-Запоріжжя»	25	Модернізація та розширення наявних виробничих потужностей, будівництво заводу з виробництва преміксів
«Агротрейд»	23	Поповнення обігового капіталу, реалізація заходів щодо енергоефективності і розширення потужностей з обробки та зберігання зернових
«Agrofusion»	20	Забезпечення середньострокового обігового капіталу
«John Deere»	20	Партнерський проект ЄБРР і Raiffeisen International в Україні. Інвестування в інноваційні технології на основі техніки «John Deere»
«ED&F Man Ukraine»	15,9	Інвестиційні кошти будуть використані для установки інноваційного встаткування та для переробки цукрових буряків у Миколаївській обл.

*Розроблено автором.

В Україні спостерігаємо гострий дефіцит потужностей зі зберігання, який протягом найближчих трьох років може значно зрости, тому не дивно, що чимало міжнародних агрохолдингів у своїх програмах розвитку заявили про інвестування коштів у збільшення потужностей зберігання [234]: компанія «Кернел» планує будівництво трьох елеваторів у Хмельницькій обл. потужністю 150-200 тис. т кожний; компанія «Украгроком» має намір побудувати два елеватори на території Кіровоградської обл. потужністю 60-70 тис. т; компанія «Креатив» планує запустити два елеваторних комплекси; компанія «Українські аграрні інвестиції» планує збільшити свої потужності зі зберігання зернових на 75 %. Крім будівництва елеваторів, компанії заявили

про плани з будівництва насінного заводу, збільшення виробництва цукру, молока, потужності переробки сої тощо (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

План розвитку бізнесу деяких міжнародних агрохолдингів в Україні
на найближчі три-сім років*

Компанія	Напрямок діяльності	План розвитку
«UkrLandFarming»	Птахівництво	Будівництво заводу з виробництва яєчного порошку в Хмельницькій обл.
	М'ясне й молочне тваринництво	Будівництво п'яти комплексів з відгодівлі великої рогатої худоби у Рівенській обл. і двох молочних комплексів у Полтавській обл.
	Виробництво біопалива	Будівництво 30 біогазових заводів у 18 областях України загальною продуктивністю понад 750 млн м ³ біометану за рік
«Кернел»	Свинарство	Будівництво комплексу з виробництва свинини в Полтавській обл.
«Агротрейд»	Рослинництво	Будівництво насінневого заводу в Харківській обл. (кукурудза, оліїсті культури)
«Астарта»	Виробництво цукру	Збільшення виробництва на 62 % – до 600 тис. т цукру за рік. Збільшення частки на українському ринку з 19 % у 2012 р. до 25-30 %
	Рослинництво	Збільшення потужності зі зберігання зернових до 800 тис. т. Збільшення збору оліїстих культур на 127 % – до 1,5 млн т на рік. Збільшення збору цукрових буряків на 91 % – до 4 млн т
	Молочне тваринництво	Зростання виробництва молока більш ніж на 100 % – до 150 тис. т на рік
«Нібулон»	Рослинництво, трейдинг	Реалізація комплексної програми з підтримки та поліпшення технічного стану елеваторів і перевантажувальних терміналів
		Збільшення елеваторних потужностей до 2,5 тис. т одноразового зберігання
«Креатив»	Рослинництво	Збільшення потужності з переробки сої в 3,1 рази – до 270 тис. т на рік
«Миронівський хлібопродукт»	Виробництво курятини	Будівництво Вінницького птахокомплексу.

*Розроблено автором.

В умовах енергетичної залежності від джерел енергопостачання особливого значення набуває альтернативна енергетика, більш ефективне використання ресурсів, мінімізація споживання енергетичних ресурсів, використання енергоощадних технологій і технологій енергозаощадження. Тому багато міжнародних агрохолдингів намагаються впровадити інноваційні проекти з установки біогазового встаткування або будівництва біогазових заводів [370]. Наприклад, компанія «Миронівський хлібопродукт» у грудні 2016 р. на птахофабриці «Орель-Лідер» у Дніпропетровській обл. у тестовому режимі ввела в експлуатацію першу біогазову станцію з потужністю 5 Мвт. Біогазова установка працює на курячому посліді та відходах птахофабрики. «Екопрод» уже дістала кошти від ЄБРР для реалізації будівництва й введення в експлуатацію біогазового заводу потужністю 1,5 Мвт.

Компанія «Кернел» на олійноекстракційних заводах використовує лузгу соняшнику як паливо для виробництва пари й електроенергії. Крім цього, «Кернел» почала установку на одному зі своїх елеваторів дослідно-експериментального встаткування для сушіння й очищення зерна, яке буде працювати на луззі соняшнику замість природного газу, який звичайно використовують у промисловості.

Таким чином, у результаті проведених досліджень можна зазначити [10]:

1. Завдяки капіталізації міжнародних агрохолдингів сфера аграрного сектора економіки України може стати одним з основних джерел підвищення економічного росту країни.

2. Частка продукції міжнародних агрохолдингів в Україні в загальному обсязі експорту має тенденцію росту. Основну частину з виробництва, реалізації й експорту в галузі аграрного сектора займає виготовлення жирів й олії рослинного та тваринного походження.

3. Великими «гравцями» агросектора стають такі агрохолдинги: «UkrLandFarming» – лідер з виробництва зерна і яєць в Україні; «Кернел» – лідер з виробництва й експорту соняшникової олії в Україні; «Миронівський

хлібопродукт» – лідер з виробництва м'яса птиці в Україні; «Астарта» – лідер з випуску цукру-піску в Україні.

4. Існуюча тенденція об'єднання підприємств в агрохолдинги дозволяє компаніям не лише контролювати якість і собівартість продукції, що випускається, але й підвищує ймовірність одержання кредитних ресурсів.

5. Аграрний бізнес України, зокрема агрохолдинги, відчуває дефіцит інвестиційних ресурсів, але, незважаючи на наявні ризики, АПК України є інвестиційно привабливим бізнесом.

3.2. Стратегічні напрями розвитку міжнародних агропромислових формувань України: фінансові умови забезпечення

Щодо фінансових умов забезпечення, на жаль, у структурі прямих іноземних інвестицій в економіку України інвестиції в сільське господарство з кожним роком зменшуються. Зокрема з 2012 по 2018 рік відбулося зниження їх частки відповідно від 1,7 до 1,3% [17]. Разом з тим, присутність іноземців на ринку оренди землі в Україні збільшується. За результатами досліджень вчених Оклендського університету (Нова Зеландія) встановлено, що на даний час під контролем іноземних компаній перебуває понад 2,2 млн га, або близько 5,3%, сільськогосподарських угідь України.

Серед основних гравців ринку - компанії Данії (Trigon Agri), Саудівської Аравії, Франції й США (при цьому американською компанією NCH Capital укладені орендні договори з правом викупу земельних ділянок після скасування мораторію на загальну площу 450 тис. га), а також змішані вітчизняно-іноземні компанії з участю Кіпру, Австрії, Люксембургу. Наприклад, найбільший земельний банк зараз володіє UkrLandFarming (654 тис. га), а 5% її акцій належать іноземній компанії Cargill. У свою чергу, 65% боргових зобов'язань агрохолдингу «Мрія» (300 тис. га) належать інвестиційним групам США і Великобританії. У серпні 2014 «Мрія

Агрохолдинг» мав заборгованість перед кредиторами і контрагентами на суму 1,3 млрд дол. Це був найбільший дефолт серед українських аграрних компаній. На сьогодні ряд міжнародних агрохолдингів (у тому числі Trigon Agri, UkrLandFarming, «Мрія Агрохолдинг») проводять реструктуризацію боргів, а той самий «Мрія Агрохолдинг» отримав від міжнародних інвесторів пропозицію з фінансування оборотного капіталу сезону 2016 року в розмірі 50 млн дол. [18].

Сьогодні в сільському господарстві присутній лише незначний відсоток інвестицій, тоді як промисловість отримує переважну частину цих інвестицій (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Прямі іноземні інвестиції в Україну з 2002 по 2017 роки
(сумарно за роками, млн. дол. США)*

Роки	ППІ в Україну		ППІ з України		Сальдо	
2002	693		-5		+698	
2003	1424	+731	13	+18	+1411	+102.1%
2004	1715	+291	4	-9	+1711	+21.3%
2005	7808	+6093	275	+271	+7533	+340.3%
2006	5604	-2204	-133	-408	+5737	-23.8%
2007	9891	+4287	673	+806	+9218	+60.7%
2008	10913	+1022	1010	+337	+9903	+7.4%
2009	4816	-6097	162	-848	+4654	-53.0%
2010	6495	+1679	736	+574	+5759	+23.7%
2011	7207	+712	192	-544	+7015	+21.8%
2012	8401	+1194	1206	+1014	+7195	+2.6%
2013	4499	-3902	420	-786	+4079	-43.3%
2014	410	-4089	111	-309	+299	-92.7%
2015	2961	+2551	-51	-162	+3012	+907.4%
2016	3284	+323	16	+67	+3268	+8.5%
2017	2202	-1082	8	-8	+2194	-32.9%

*Складено автором за даними [20].

Протягом 2001-2005 рр. обсяг інвестицій в основний капітал у сільське господарство зріс на 3399 млн грн, а в промисловість - на 21380 млн грн, тобто промисловість отримала на 17981 млн грн більше [3]. З погляду незалежного

інвестора вкладення капіталу лише в сільське господарство є дуже ризикованим. Набагато вигідніше вкладати кошти в процес переробки й реалізації сільськогосподарської продукції [4]. Тому важливим фактором залучення інвестицій в аграрний сектор економіки є аграрно-промислова інтеграція.

Згідно з В.Г. Андрійчуком, аграрно-промислова інтеграція - це організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції з сільськогосподарської сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати його функціонування [5]. Саме в аграрно-промислових підприємствах забезпечується повний завершений цикл виробництва продукції.

Спільними зусиллями долаються кризові явища за рахунок фінансування перспективних інвестиційних програм, ведеться будівництво нових об'єктів за спільно затвердженими планами, здійснюється пріоритетне забезпечення сировиною і матеріально-технічними ресурсами виробничих потужностей та надається взаємна допомога у збуті продукції. Оскільки сільське господарство не входить до переліку інвестиційно-привабливих галузей, а інвестори віддають перевагу промисловості, на думку багатьох авторів, доцільним буде поєднання цих галузей за допомогою аграрно-промислової інтеграції, що допоможе залучити інвесторів [5; 6].

Таким чином, на думку авторів, що базується на попередньому аналізі проблеми, аграрно-промислова інтеграція є особливою формою організації виробництва й управління, яка прискорює доведення сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача, сприяє створенню стабільних зв'язків між підприємствами АПК та підвищенню ефективності їх функціонування.

Саме в інтегрованих формуваннях створюються сприятливі умови для задоволення інтересів різних господарських суб'єктів, посилюється зацікавленість партнерів до поліпшення якості кінцевих результатів роботи. Крім того, аграрно-промислові формування одержують додатковий ефект за

рахунок виробництва і реалізації кінцевої продукції, яка оцінюється вище, ніж сировина. В агропромисловому комплексі має створити таку систему стимулів і пільг, яка забезпечувала б привабливість інвестицій як безпосередньо в сільське господарство, так і в інші сфери АПК.

Інвестиційну кризу в АПК неможливо вирішити лише за допомогою специфічних механізмів аграрної політики, тому державне регулювання інвестиційної діяльності підприємств АПК необхідно здійснювати за такими напрямками:

1) стимулювання стійкого платоспроможного попиту підприємств переробної промисловості й населення на вітчизняну сільськогосподарську сировину і продовольство;

2) підвищення ефективності регулювання імпорту сільськогосподарської продукції, сировини, продовольства;

3) регулювання цінового паритету та контроль за діяльністю природних монополій;

4) регулювання сільськогосподарських підприємств й утворення корпоративних структур;

5) розгортання системи держпідтримки сільськогосподарських виробників.

Крім цього, агрохолдинги мають доступ до світових ринків капіталу. На початковому етапі вихід на зовнішні ринки капіталу відбувається шляхом розміщення певної частки акцій на міжнародних біржах. Наприклад, у 2017 році - 36% «Кернел Груп» на Варшавській фондовій біржі; у 2018-му - 19,4% МХП і у 2013 році - 20% «Авангард» - на Лондонській фондовій біржі. Після розміщення акцій перед холдингами фактично відкриваються зовнішні ринки кредитного фінансування сільськогосподарських підприємств, і компанії починають залучати кредити за низькими ставками, таким чином отримавши ще одну конкурентну перевагу на світових ринках сільськогосподарської продукції.

У результаті зріс ціновий паритет і погіршилися фінансово-вартісні пропорції міжгалузевого обміну, сформувався дисбаланс між прибутками і витратами, утворилась незавершеність процесів інституційних перетворень у сільському господарстві і в суміжних галузях. Під час реформ внутрішня структура управління і система організаційно-технологічної взаємодії не приведені у відповідність. Нинішнє становище сільськогосподарських підприємств на ринку інвестицій характеризується їх неготовністю до ефективного освоєння засобів, а також неготовністю потенційних інвесторів вкладати капітал в підприємства через високі ризики, пов'язані з незахищеністю права власності, з великою ймовірністю неповернення коштів через погане управління. Аграрна політика Уряду в середньостроковій перспективі має бути спрямована на стійкий розвиток агропромислового комплексу на інноваційній основі, забезпечення продовольчої безпеки країни, формування повноцінного ринку землі, розвиток ринкової інфраструктури, нарощування експортного потенціалу, застосування узгоджених з нормами СОТ механізмів захисту національного аграрного ринку, створення умов для повноцінного розвитку села.

Про сучасний стан інвестування аграрного сектора свідчать такі дані: за 2008 р. в АПК України у фактичних цінах було залучено близько 30,0 млрд грн інвестицій в основний капітал, з них - 13,1 млрд грн вкладено в харчову та переробну промисловість і 16,7 млрд грн - у сільське господарство. В останні два роки відбулася деяка зміна інвестиційних пріоритетів в АПК. Основний приріст інвестицій було спрямовано в сільське господарство, особливо у тваринництво. За останній час сільське господарство перетворилося на одну з найбільш пріоритетних галузей для інвестування. Про це свідчить те, що проти 2000 р. обсяги інвестицій у сільське господарство останнім часом збільшились у 7,5 раза, тоді як у харчову промисловість - лише у 2,6 раза. Загальні обсяги інвестицій в основний капітал сільського господарства у 2008 р. зросли на 43,2% проти цін 2007 р., а в тваринництво - на 62,3%. Водночас інвестиції у виробництво харчових

продуктів і напоїв у 2008 р. становили лише 90,4% від рівня попереднього року. Для порівняння: протягом 2008 р. у національну економіку України загалом було залучено інвестицій на 2,6% менше, ніж у 2007 р.

Слід зауважити, що у I кварталі 2009 р. загальні обсяги інвестицій по Україні становили 60,5% до відповідного періоду минулого року. Обсяги залучення інвестицій у сільське господарство порівняно з відповідним періодом минулого року становлять 58,7%, у галузі рослинництва - 50,4%, тваринництва - 91,6%, рибальство та рибацтво - 100,3%. Однак у I кварталі 2009 р. спостерігається зниження темпів залучення інвестицій і в харчову промисловість, обсяги освоєння яких становлять 48,3% до відповідного періоду минулого року. В умовах дефіциту власних капіталовкладень, необхідних для проведення структурної перебудови економіки, вирішення проблем її інтеграції у світову економіку, важливого значення набуває залучення зовнішніх джерел фінансування, зокрема іноземних інвестицій. Сьогодні сфера АПК набуває привабливості для іноземних інвесторів, оскільки:

- потенційно висока привабливість харчової і переробної промисловості;
- стабільний ринок збуту;
- швидка окупність вкладень;
- місцеві органи влади зацікавлені в розвитку галузей АПК.

За даними Державного комітету статистики України, станом на 01 січня 2009 р., починаючи з 1992 р., в агропромисловий комплекс України було залучено 2454,4 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (6,9% загального обсягу). З них 1655,5 млн дол. США (4,7%) вкладено у 812 підприємств харчової та переробної промисловості та 798,9 млн дол. США (2,2%) у 655 сільськогосподарських підприємств. Приріст іноземного капіталу за 2008 р. становив 340,4 млн дол. США, що на 104,5 млн дол. США менше, ніж за аналогічний період минулого року. При цьому інвестиційні вкладення у харчову промисловість досягли 94,3 млн дол. США. Обсяг

залучення іноземних інвестицій у сільське господарство з початку року збільшився на 246,1 млн дол. США.

Що стосується інвестування у I кварталі 2009 р., то станом на 01 квітня 2009 р., починаючи з 1992 р., в агропромисловий комплекс України було залучено 2524,6 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (6,9% загального обсягу в економіку). З них вкладено 1709,6 млн дол. США (4,6%) у 762 підприємства харчової та переробної промисловості та 815,0 млн дол. США (2,2%) у 652 сільськогосподарських підприємства [1]. Приріст іноземного капіталу за перший квартал 2009 р. становив 33,9 млн дол. США, що в 6,2 раза менший, ніж за аналогічний період минулого року. При цьому інвестиційні вкладення в харчову промисловість досягли 20,6 млн дол. США. Обсяг залучення іноземних інвестицій у сільське господарство з початку року збільшився на 13,3 млн дол. США. Основними інвесторами в агропромисловий комплекс України є такі країни:

- у сільське господарство:

Кіпр (305,8 млн дол. США), Великобританія (121,7 млн дол. США), Данія (50,9 млн дол. США), США (50,4 млн дол. США), Швеція (36,7 млн дол. США), Німеччина (35,4 млн дол. США), Австрія (28,4 млн дол. США), Польща (28,3 млн дол. США), Російська Федерація (17,7 млн дол. США);

- у харчову промисловість:

Нідерланди (512,8 млн дол. США), Швеція (210,1 млн дол. США), Кіпр (185,6 млн дол. США), США (140,1 млн дол. США), Великобританія (141,4 млн дол. США), Швейцарія (82,5 млн дол. США), Франція (69,3 млн дол. США), Німеччина (57,9 млн дол. США), Росія (41,3 млн дол. США) [1].

Слід зазначити, що через ряд причин іноземні інвестиції надходять в економіку нашої країни поки що в недостатньому обсязі. Тому створення привабливих умов для діяльності інвесторів має стати першочерговим завданням аграрної політики України. Діяльність інвесторів в аграрному секторі економіки представлена великою кількістю компаній, які, незважаючи

на фінансово-економічну кризу, сьогодні є найстабільнішою складовою економіки нашої держави.

Перспективним напрямом інвестиційної діяльності на підприємствах АПК є впровадження прогресивних енергоощадних технологій вирощування сільськогосподарських культур, спрямованих на економію ресурсів та зберігання і підвищення родючості ґрунтів при достатньому рівні врожайності. Відповідно до Закону України "Про підприємництво", для державних підприємств встановлено цільове директивне формування інвестиційного процесу. Для інших підприємств діють принципи ринкового інвестування, заснованого на отриманні прибутку [2].

Обов'язковими елементами інвестиційної діяльності в ринкових умовах є вибір конкурентоспроможних проектів на конкурсній основі, орієнтація на швидке повернення витрат; економічне обґрунтування інвестицій з урахуванням ринку збуту продукції та її якості й облік виробничих можливостей конкурентів.

Для кількісного дослідження факторів впливу на діяльність міжнародних агрохолдингів визначимо залежності показників їх продукції і складових сільськогосподарського виробництва (рис. 3.6-3.8), від яких залежить забезпеченість сировиною міжнародних агропідприємств, а саме показники ефективності виробництва продукції із сировини рослинництва (y_1), ефективності виробництва продукції із сировини тваринництва (y_2) й узагальнюючі показники ефективності виробництва продукції з змішаної сировини рослинництва і тваринництва (y_3) від складових, що характеризують забезпеченість сировиною агропідприємства (Додаток А).

Для побудови моделі оцінки виробництва продукції з сільськогосподарської сировини міжнародних агрохолдингів на основі трьох наведених результативних показників був виконаний поетапний регресійний аналіз (покрокова регресія) послідовного виключення факторів за допомогою модуля Stepwise Variable Selection статистичного пакету Statgraphics Centurion (Додаток А) на основі даних за період 1994-2017 рр.

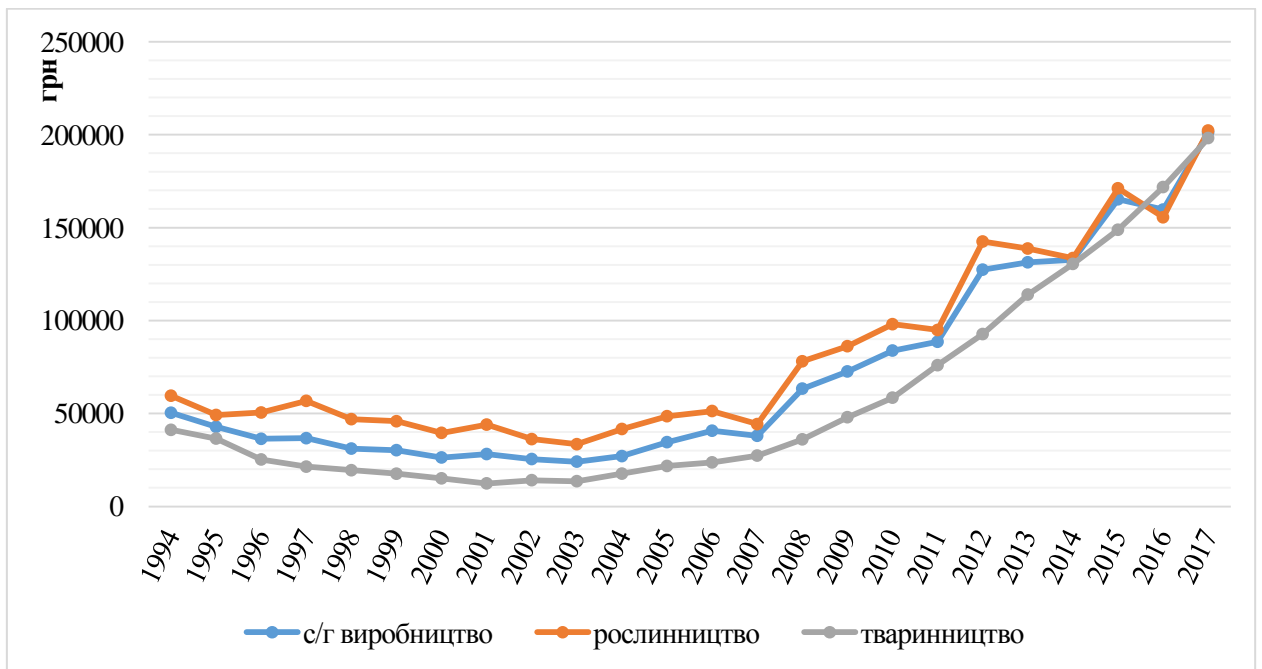


Рис. 3.6. Динаміка продуктивності праці міжнародних агрохолдингів, у постійних цінах 2010 р. (1994-2017 рр.)*

*Складено автором за даними [21].

Багатофакторна регресійна лінійна модель оцінки виробництва продукції із сільськогосподарської сировини, а саме залежності ефективності виробництва продукції з сировини рослинництва (y_1) тринадцяти складових сільськогосподарського виробництва має вигляд (Додаток Б):

$$y_1 = 69,7636 + 0,00139897 x_2 + 0,153473 x_5.$$

Таким чином, залежність ефективності виробництва продукції із сировини рослинництва (y_1) залежить лише від двох складових: середніх цін реалізації зернових і зернобобових культур (x_5), а також продуктивності праці в рослинництві (x_2) і не залежить від інших складових. Обчислена модель залежності узагальнюючого показника ефективності виробництва продукції рослинництва від складових сільськогосподарського виробництва є статистично якісною, про що свідчать розраховані значення критеріїв: Стьюдента ($t_{b_0} = 3,4166$, $t_{b_{012}} = 3,7912$, $t_{b_5} = 3,2674$), Фішера ($F = 7,21$) і

Дарбіна-Уотсона ($DW = 1,14$). Коефіцієнт детермінації показує, що мінливість ефективності виробництва продукції із сировини рослинництва пояснюється на 95,0% мінливістю двох значущих чинників: середніми цінами реалізації зернових і зернобобових культур (x_5) і продуктивністю праці в рослинництві (x_3).

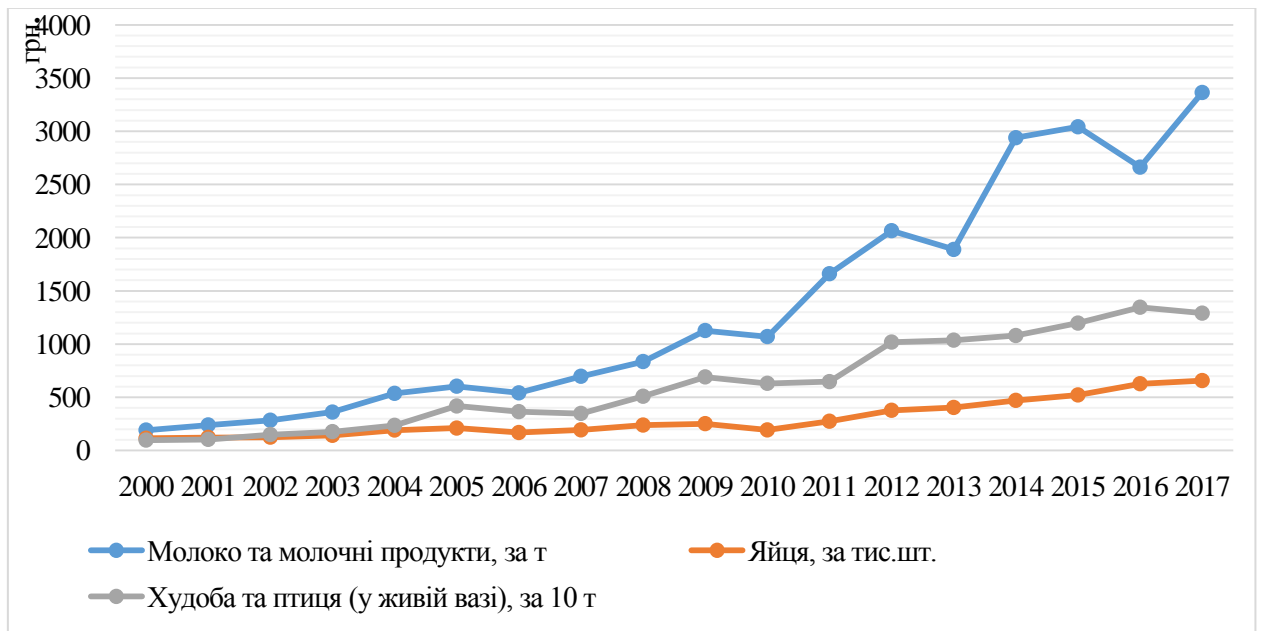


Рис. 3.7. Динаміка цін на продукцію тваринництва в Україні (2000-2017 рр.)*

*Складено автором за даними [21].

Багатофакторна регресійна лінійна модель залежності виробництва продукції агрохолдингами із сировини тваринництва (y_2) від основних складових має вигляд (Додаток В):

$$y_2 = -9188,7 + 0,2184x_1 + 0,0107x_{13}.$$

Відповідно до рівняння бачимо, що ефективність виробництва продукції агрохолдингами з сировини тваринництва (y_2) залежно від складових: обсягів сільськогосподарської сировини (x_1) і середніх цін реалізації сільськогосподарськими міжнародними підприємствами худоби та птиці (у живій вазі) (x_{13}). Обчислена модель є статистично адекватною, про що свідчать розраховані значення критеріїв Стьюдента

($t_{b_0} = -5,8394$, $t_{b_{012}} = 5,8199$, $t_{b_5} = 7,4457$), Фішера ($F=27,87$) і Дарбина-Уотсона ($DW=1,24$).

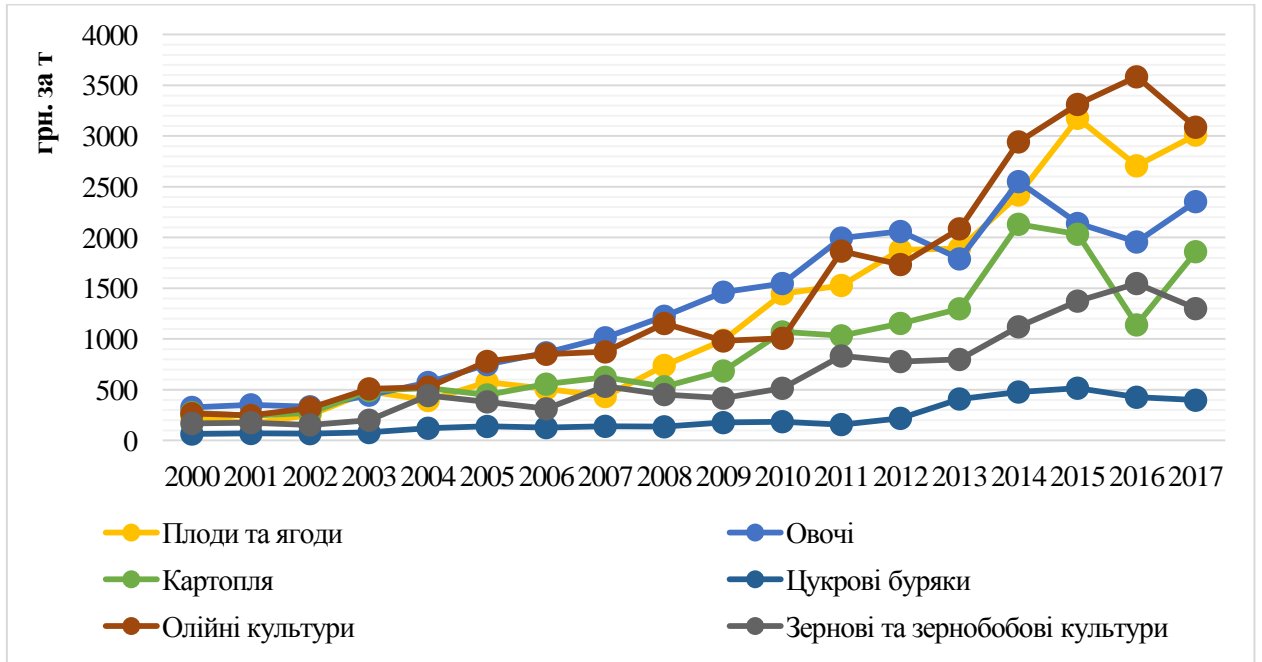


Рис. 3.8. Динаміка цін на продукцію рослинництва в Україні (2000-2017 рр.)*

*Розроблено автором за даними [73].

Коефіцієнт детермінації показує, що мінливість ефективності виробництва продукції з сировини тваринництва з урахуванням часу пояснюється на 95,0% мінливістю двох значущих для неї чинників: обсягів сільськогосподарської сировини і середніми цінами реалізації агрохолдингами худоби та птиці (у живій вазі).

Опрацьована багатофакторна регресійна лінійна модель залежності виробництва продукції агрохолдингами зі змішаної сировини рослинництва і тваринництва (y_3) від наведених складових сільськогосподарського виробництва має вигляд:

$$y_3 = -10042,7 + 0,2397x_1 + 0,0352x_8.$$

Отже, показник ефективності виробництва продукції сільського господарства (y) залежить від обсягів сільськогосподарської сировини (x_1) і середніх цін реалізації олійних культур (x_8) і не залежить від інших одинадцяти складових сільськогосподарського виробництва.

Обчислена модель є статистично якісною, про що свідчать розраховані значення критеріїв Стьюдента ($t_{b0}=-4,5524$, $t_{b1}=4,5545$, $t_{b2}=4,5191$), Фішера ($F=12,23$) і Дарбина-Уотсона ($DW=0,92$). Коефіцієнт детермінації показує, що мінливість показника ефективності виробництва продукції із сільськогосподарської сировини (y) пояснюється на 95,0% мінливістю обсягів сільськогосподарської сировини і на 87,3% мінливістю середніх цін реалізації олійних культур.

Отже, проведені дослідження показали сутність впливу деяких факторів сільськогосподарського виробництва, від яких залежить забезпеченість сировиною агрохолдингів, на діяльність цих підприємств. Міжнародні агрохолдинги, які у своєму виробництві використовують продукцію рослинництва, істотно залежать від середніх цін реалізації зернових і зернобобових культур та продуктивності праці в рослинництві. Агрохолдинги, які спеціалізуються на використанні продукції з сировини тваринництва істотно залежать від обсягів сільськогосподарського виробництва та середніх цін реалізації підприємствами худоби та птиці (y живій вазі). Змішані – обсягів сільськогосподарської сировини і середніх цін реалізації олійних культур.

Таким чином, на підставі проведеного теоретико-логічного й статистичного аналізу обґрунтовано основні чинники, що впливають на діяльність міжнародних агрохолдингів. Можна зробити висновок, що результатом впливу цих фактор є: вплив на виробництво готової продукції, ресурсну складову, яка використовується для виробництва продукції, і на фінансові кошти, спрямовані на розвиток міжнародних агрохолдингів. На підставі проведеного дослідження був зроблений статистичний аналіз і визначено статистичні показники, що мають вплив та опосередковано

визначають рівень фінансування за основними видами продукції, використаної сировини, цінами, макроекономічними показниками (зміна облікових банківських ставок, інфляції) та інших факторів виробництва міжнародних агрохолдингів в Україні.

Але виконане дослідження буде не повним, якщо не проаналізувати реалізацію функцій оцінювання, аналізу та прогнозування розвитку міжнародних агрохолдингів в Україні, які було розглянуто в попередньому розділі (п. 2.3). Метою цих дій було отримання інформації задля розробки стратегічних напрямків розвитку.

Задля побудови ефективних стратегій в роботі запропоновано послідовність етапів до формування стратегічних напрямків розвитку великих агропромислових формувань України, яка наведена на рис. 3.9.

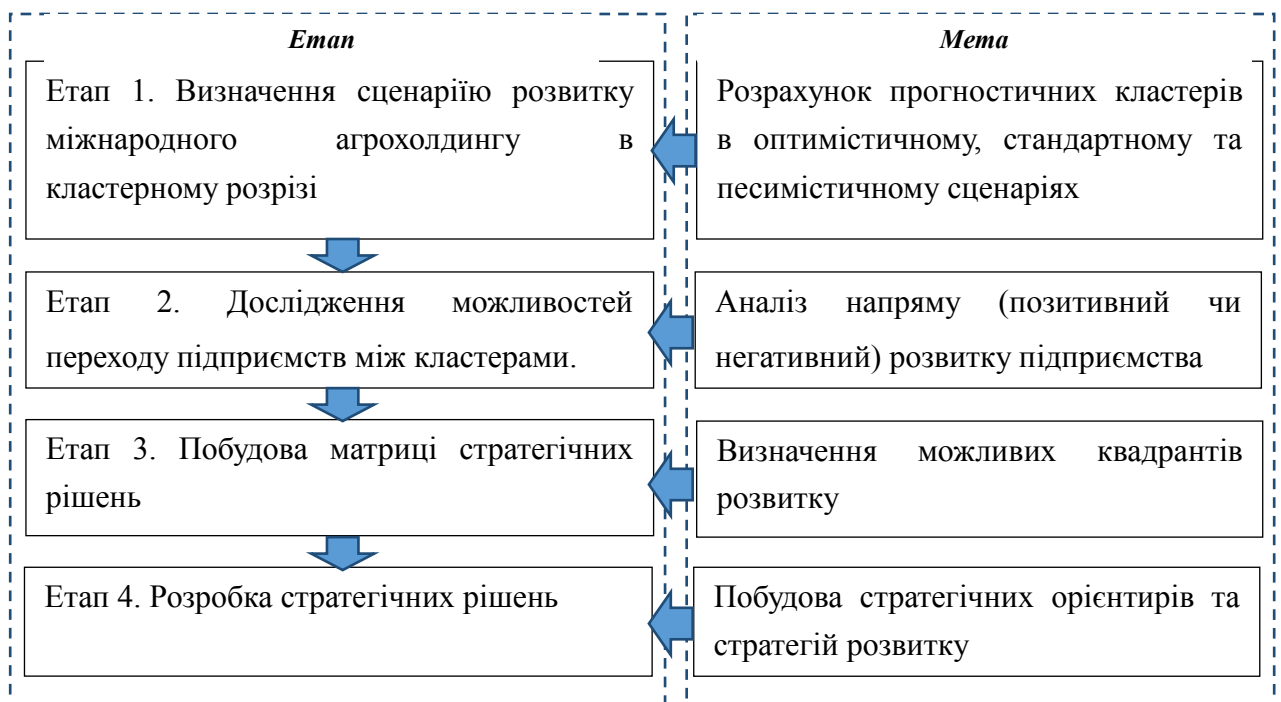


Рис. 3.9. Схема формування стратегічних напрямків розвитку міжнародних агрохолдингів в Україні *

*Розроблено автором.

Розглянемо більш детально кожен з етапів.

Етап 1. Визначення сценаріїв розвитку великих агропромислових формувань України в кластерному розрізі.

Для використання отриманих даних у класифікаційних функціях необхідно їх привести до запропонованої норми (див. етап 1.1). Розрахункові дані щодо класифікаційних функцій наведено для оптимістичного, песимістичного та стандартного сценаріїв у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Розрахунок класифікаційної функції для AgroGenerationSA

Сценарій	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4	Кластер 5
2018					
Стандартний	-47,6126	1,433202	7,744415	15,71992	9,580006
Песимістичний	-207,5	-115,082	-69,4193	-60,5155	-89,3667
Оптимістичний	130,4953	129,2179	92,95764	98,68295	117,1928
2019					
Стандартний	-33,9633	-3,12578	6,549679	13,60216	5,989304
Песимістичний	-116,12	-62,5644	-36,7147	-37,0056	-49,3924
Оптимістичний	51,87863	58,58672	51,44829	65,59732	63,15701

*Розроблено автором.

Для визначення прогнозного кластеру, до якого потрапить досліджуваний агрохолдинг, використовується критерій максимізації, тобто обирається той кластер, для якого значення класифікаційної функції якого є максимальним. Проведемо аналіз класифікаційних функцій для кожного агрохолдингу.

Агрохолдинг AgroGenerationSA знаходився у 2017 році в найгіршому кластері з низьким рівнем розвитку, однак динаміка показників за досліджуваний період показала, що на 2018-2019 роки спостерігається покращення положення цього агрохолдингу. Так уже у 2018 році за стандартним та песимістичним сценаріями цей холдинг потрапить до кластеру стабільного розвитку, а за оптимістичним сценарієм – до кластеру з високим рівнем зростання та левериджу. Однак у 2019 році при

песимістичному сценарію спостерігається зменшення стабільності розвитку в бік збільшення ефективності (табл. 3.8). У 2017 році агрохолдинг МНР SE знаходиться в кластері ефективного розвитку. При існуючій динаміці розвитку агрохолдингу в нього є всі можливості для переходу до більш якісного кластеру, а саме до кластеру з високим рівнем розвитку та левериджу за всіма сценаріями у 2018 році. Побудова прогнозних значень показників на 2019 рік продемонструвала, що хоча агрохолдинг продовжує знаходитися в першому кластері, однак він є дуже чутливим до зовнішніх флуктуацій, тому при песимістичному сценарію підприємство МНР SE може опинитися в кластері з низьким рівнем розвитку (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Розрахунок класифікаційної функції для МНР SE*

Сценарій	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4	Кластер 5
2018					
Стандартний	173,7944	138,567	106,6562	94,4019	119,2454
Песимістичний	100,6809	87,280605	71,315611	61,193812	77,308739
Оптимістичний	265,11941	201,08735	150,09678	134,455	169,78254
2019					
Стандартний	146,5473	145,796	127,5063	135,1409	135,661
Песимістичний	101,3567	104,8939	95,37778	100,1572	99,89041
Оптимістичний	195,7575	189,17	161,4109	171,612	173,3435

*Розроблено автором.

Підприємство KSGArgo знаходиться в кластері стабільного розвитку. Якщо зовнішні обставини незмінні на внутрішньому менеджменті, то прогнозується знаходження агрохолдингу в цьому кластері (табл. 3.9).

При наявності сприятливих умов (оптимістичному сценарію) можливий перехід підприємства до кластеру високого рівня розвитку та левериджу.

Агрохолдинг ASTARTA Holding N.V. є типовим представником п'ятого кластеру. Як визначалося в економічній інтерпретації цього кластеру, агрохолдинги, що відносяться до нього, у першу чергу, спрямовані на прибуток, незважаючи ні на що, й тому мають високий рівень ризику (табл. 3.10). Дослідження за двома роками та трьома сценаріями лише в

одному випадку з шести (оптимістичний сценарій 2018 року) виявило можливість переходу до більш стабільного кластеру, в інших випадках прогнозується перехід до найгіршого кластеру зі всієї досліджуваної сукупності (кластер 2 – кластер низького розвитку).

Таблиця 3.9

Розрахунок класифікаційної функції для KSGArgo*

Сценарій	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4	Кластер 5
2018					
Стандартний	-150,23921	-66,018451	-34,625675	<u>-7,1801418</u>	-26,766282
Песимістичний	-484,27734	-273,862	-187,748	<u>-148,9251</u>	-200,94898
Оптимістичний	<u>183,58884</u>	141,70398	118,4196	134,53812	147,3756
2019					
Стандартний	5,728849	25,66305	30,88286	<u>48,77223</u>	44,85499
Песимістичний	-126,044	-59,5573	-34,8789	<u>-22,3017</u>	-35,2276
Оптимістичний	<u>138,2858</u>	111,3647	97,07487	120,4374	125,4936

*Розроблено автором.

Таблиця 3.10

Розрахунок класифікаційної функції для ASTARTAHoldingN.V.

Сценарій	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4	Кластер 5
2018					
Стандартний	77,833419	89,31863	70,6876	66,467187	74,727862
Песимістичний	-16,734229	30,43877	27,944429	28,899949	29,392643
Оптимістичний	172,50273	148,30175	113,55172	104,25961	120,12775
2019					
Стандартний	387,1561	410,0692	354,5859	391,2133	361,6816
Песимістичний	364,1949	395,0563	343,9929	380,4635	351,0316
Оптимістичний	411,2113	426,1305	366,081	402,9783	373,2858

*Розроблено автором.

Етап 2. Дослідження можливостей переходу підприємств між кластерами.

Для дослідження можливостей переходу використаємо аналіз графів та апостеріорних імовірностей для кожного підприємства. Графи для міжнародних агрохолдингів наведені на рис. 3.10. Аналіз графу та ймовірностей для агрохолдингу в AgroGenerationSA свідчить, що загальна

ймовірність переходу найбільша для переходу до кластеру 4 (кластер стабільного розвитку) і вона становить 65%. Наступні найбільші ймовірності - це ймовірності переходів до першого кластеру та до третього кластеру (вони становлять 0,2 та 0,15 відповідно). Таким чином, для цього агрохолдингу прогнозується покращення економічного розвитку (+).

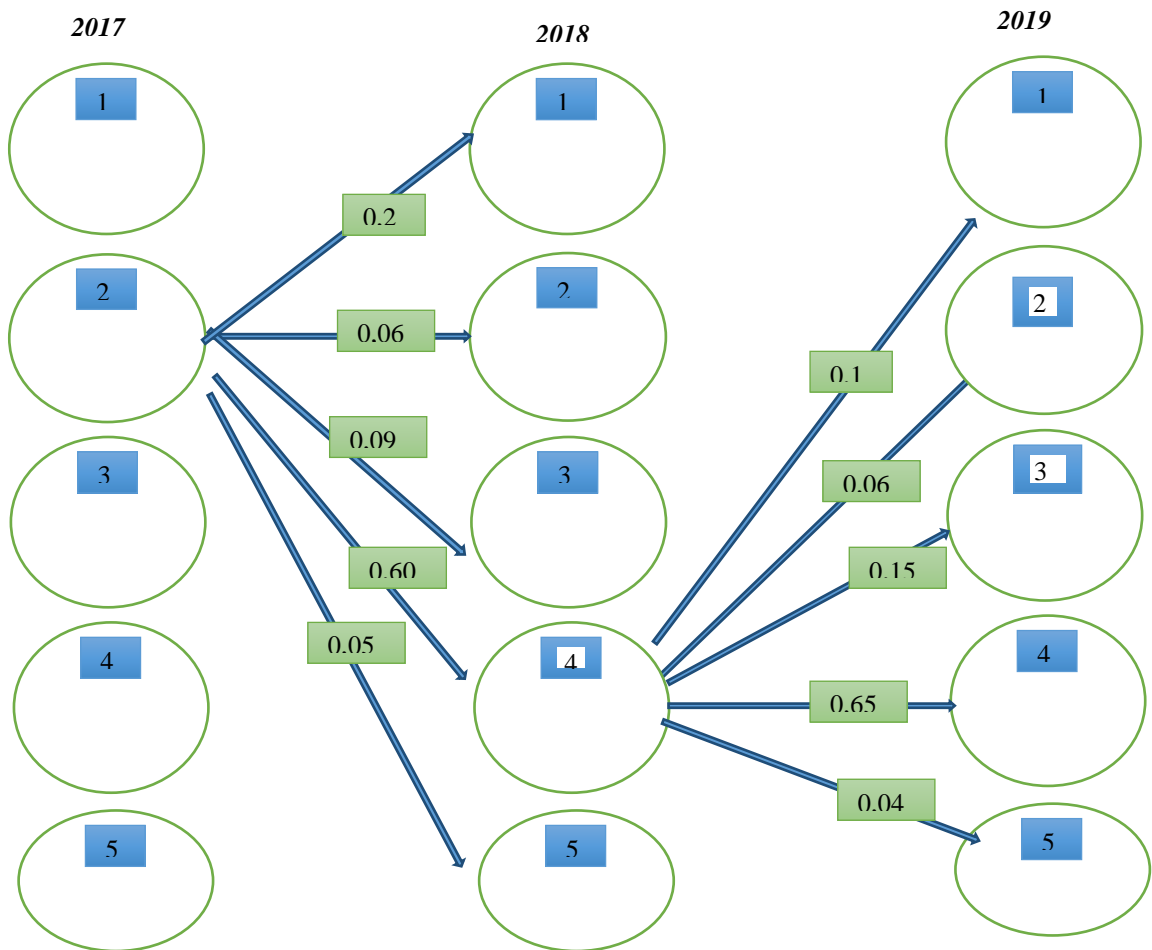


Рис. 3.10. Граф переходів для агрохолдингу AgroGenerationSA*

*Розроблено автором.

Згідно з рис. 3.11 для агрохолдингу МНРСЕ найбільшу ймовірність має перехід до першого кластеру (кластер високого рівня розвитку та левериджу), однак другий кластер також має високе значення ймовірності, тому менеджменту підприємства потрібно бути уважним до того, щоб підтримати позитивний напрямок розвитку та не увійти до другого кластеру з низьким рівнем розвитку (+).

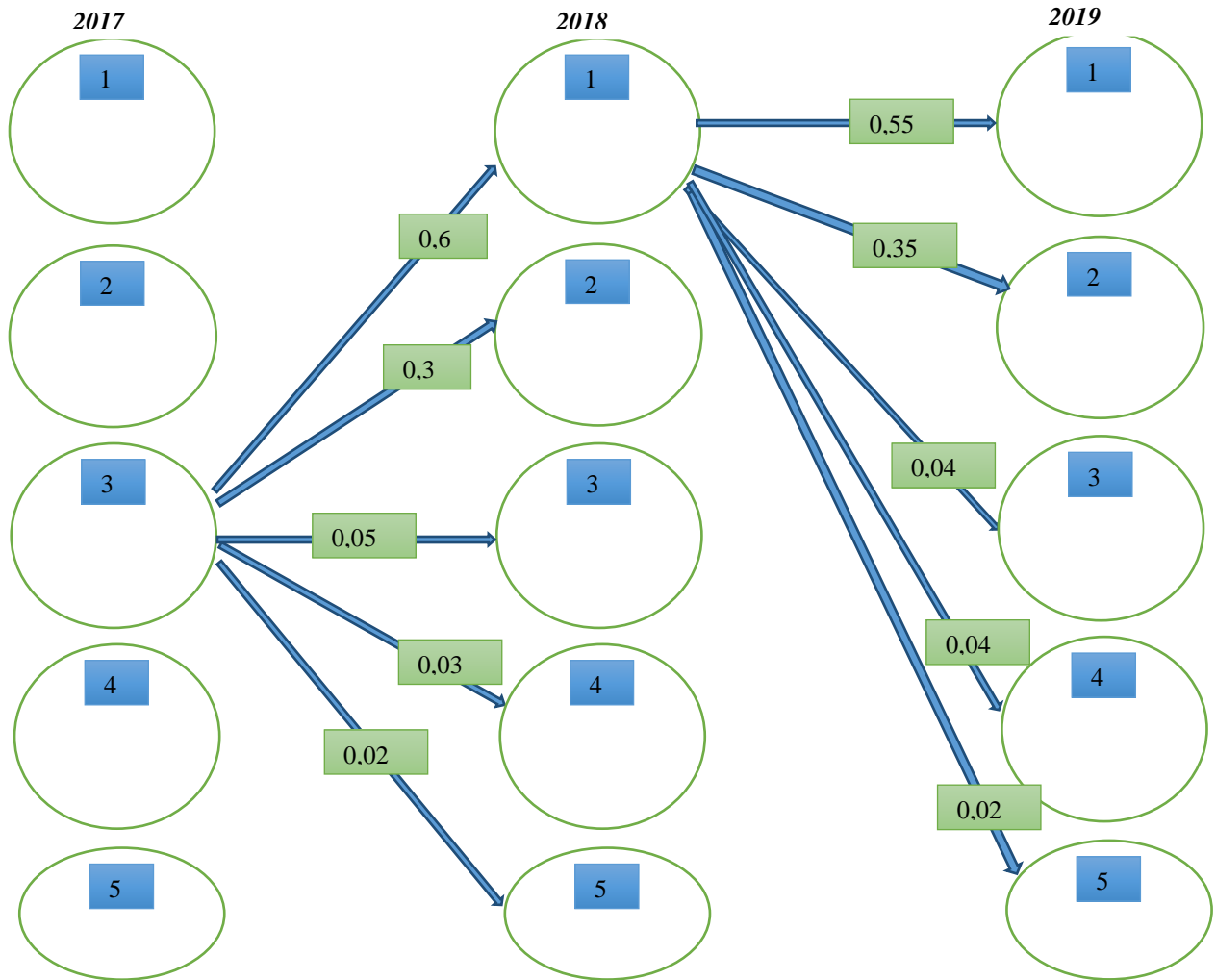


Рис. 3.11. Граф переходів для агрохолдингу МНРСЕ*

*Розроблено автором.

Граф переходів для KSGArgo (рис. 3.12) свідчить, що найбільш ймовірним є те, що цей агрохолдинг залишиться в четвертому кластері, тобто буде мати стабільні показники розвитку.

Аналіз переходів ASTARTA Holding N.V. (рис. 3.13) показав, що для цього агрохолдингу при умові незміни менеджменту найбільш важливим є перехід до кластеру з ніким рівнем розвитку, і лише в 2019 році при позитивному впливі обталим можливий перехід до кластеру з високим рівнем левериджу.

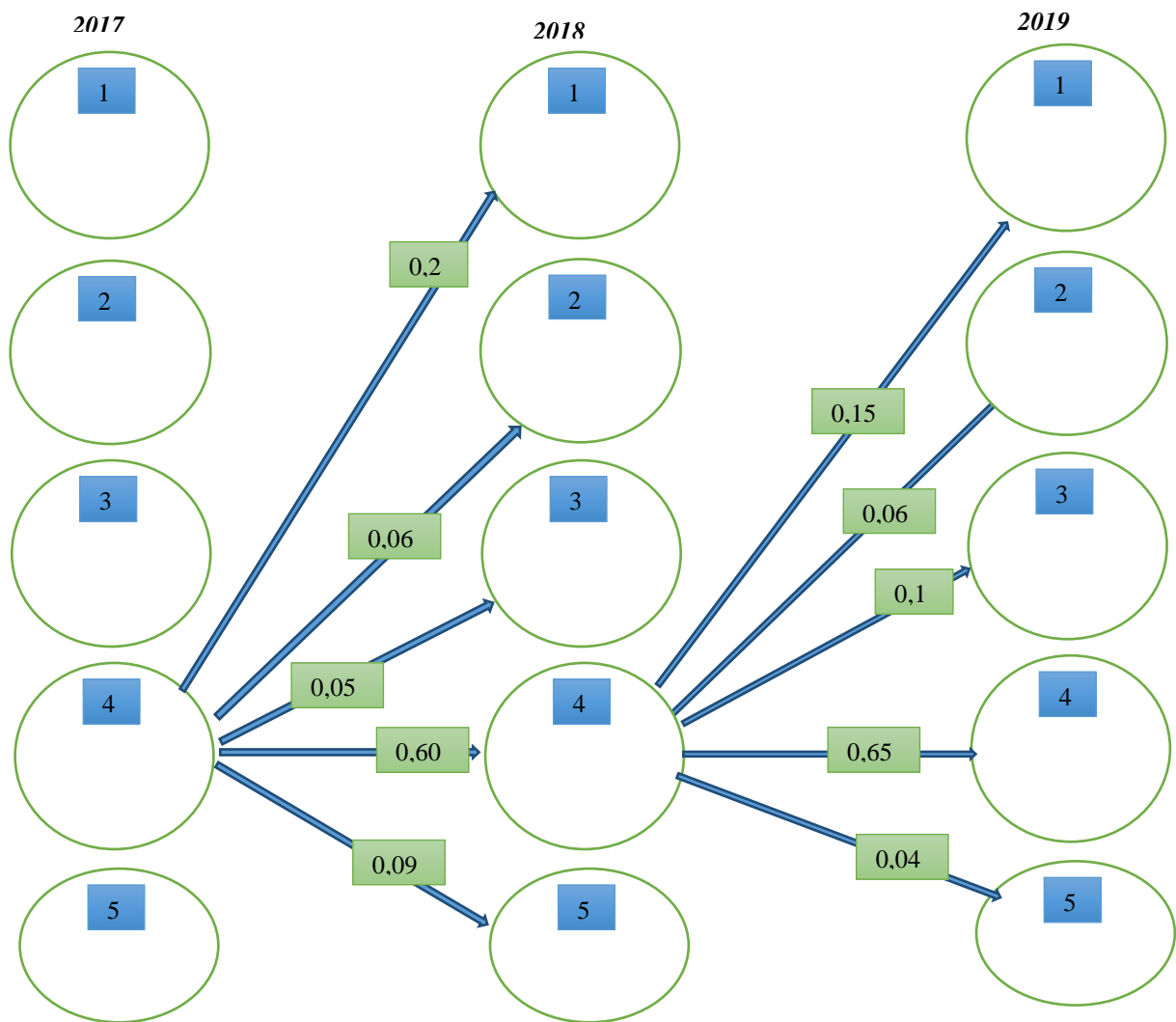


Рис. 3.12. Граф переходів для агрохолдингу KSGArgo*

*Розроблено автором.

Етап 3. Побудова матриці стратегічних рішень

Матриця стратегічних рішень будується шляхом композиції двох характеристик:

- кластеру до якого в поточному стані віднесено об'єкт дослідження. Аналіз цієї характеристики дозволяє сформулювати основні стратегічні орієнтири для агрохолдингу та запропонувати стратегічні напрямки щодо посилення конкурентоспроможності холдингу;

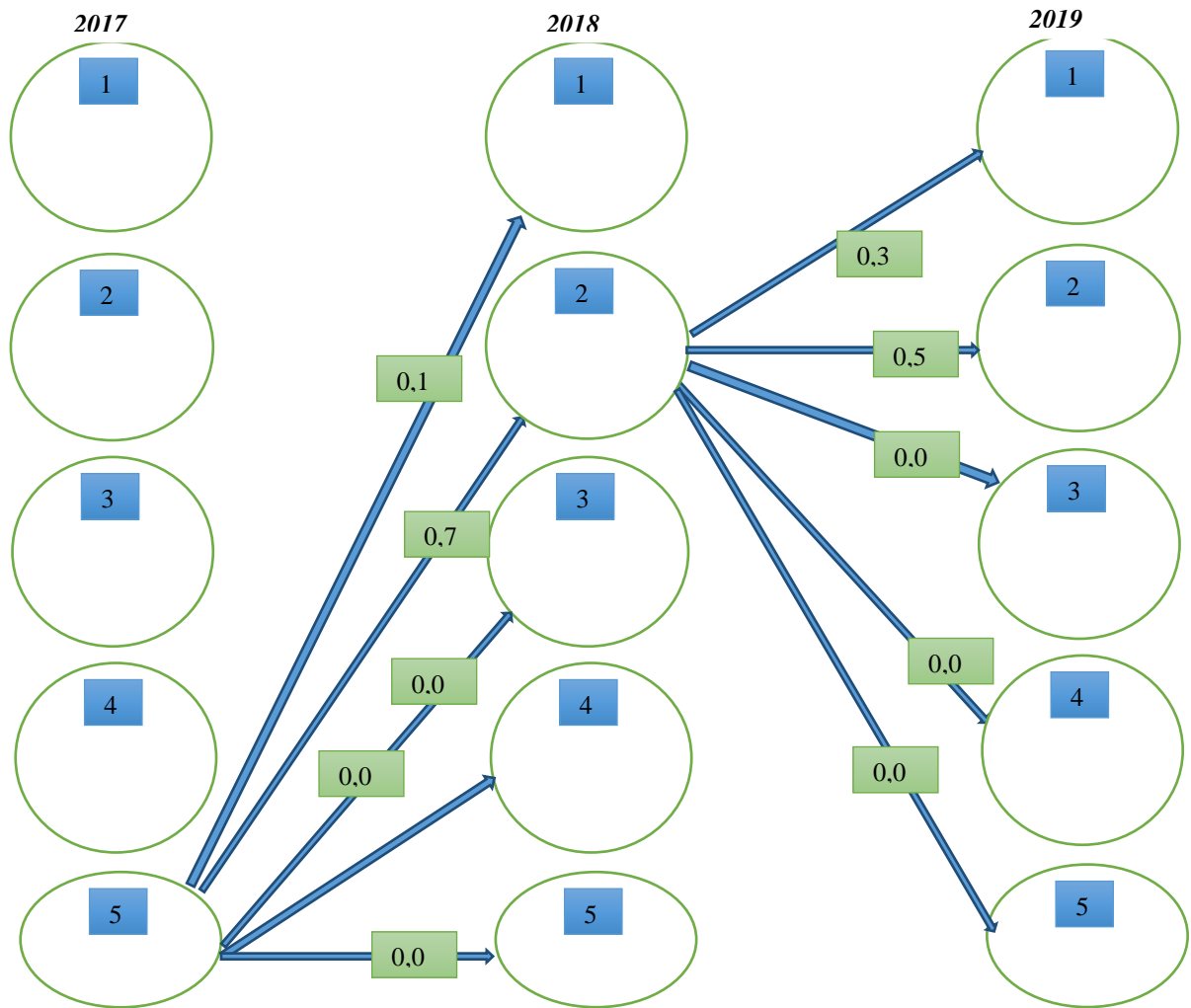


Рис. 3.13. Граф переходів для ASTARTAHoldingN.V.*

*Розроблено автором.

– можливих переходів між кластерами. У межах запропонованої стратегії при дослідженні можливих переходів важливим стає корегування стратегії в процесі функціонування агрохолдингу. Тому визначення таких переходів, дозволяє сформулювати тактичні рішення щодо управління функціонуванням холдингу.

Матриця стратегічних рішень має наступний вигляд (рис. 3.14).

Прогнозоване покращення чи
погіршення стану

+	1	3	5	7	9	
-	2	4	6	8	10	
	1	2	3	4	5	Кластер, в якому знаходиться агрохолдинг

Рис. 3.14. Матриця стратегічних рішень*

*Розроблено автором.

Розроблена матриця стратегічних рішень дозволяє визначити 10 основних квадрантів, залежно від яких здійснюється розробка стратегічних рішень. Розглянемо можливі варіанти прогнозування покращення чи погіршення стану.

Кластер 1. Так як даний кластер характеризується високим рівнем зростання та левериджу (найвищі показники), то для міжнародних агрохолдингів, що увійшли до цього квадранта погіршенням буде перехід до всіх інших квадратів, окрім 4 (кластер стабільності). Перехід до четвертого кластеру буде свідчити про зміну стратегії.

Кластер 2. Якщо порівнювати з першим кластером, цей кластер є повна протилежність, тому перехід до всіх кластерів, крім 2, будуть мати позитивні зміни, у той час, якщо агрохолдинг лишиться в другому, це буде свідчити про негативні тенденції.

Кластер 3. Перехід з цього кластеру до кластеру 1, 4 та відсутність переміщень буде свідчити про позитивні зрушення в стані агрохолдингу, і навпаки, перехід до 2 чи 5 кластеру буде говорити про негативні прогнозні значення.

Кластер 4. Якщо агрохолдинг перейде до одного з трьох високо розвинених кластерів (1, 3, 4), то це свідчить про позитивні зміни, якщо агрохолдинг потрапить до 2 чи 5 кластеру, то в цьому випадку можна казати про негативні зміни в розвитку холдингу.

Кластер 5. Агрохолдинги, які потрапили до цього кластеру, є досить прибутковими й досить ризикованими, тому такий стан має короткострокову стабільність, тому якщо холдинг лишається в цьому кластері, то це негативна зміна, якщо переходить до кластерів 1, 3, 4 - то це можна характеризувати позитивною зміною.

Таким чином, запропонована матриця дозволяє визначити стратегічні орієнтири, що дозволяє сформувані ефективні стратегію та тактику, з точки зору покращення управлінських рішень.

Етап 4. Розробка стратегічних рішень.

Визначення однорідних кластерів є одним з інструментів для розробки стратегічних орієнтирів у менеджменті розвитку агрохолдингу, тому доцільно на підставі економічного аналізу показників в кластері визначити слабкі та сильні сторони кожного з кластерів та побудувати стратегічні заходи щодо посилення конкурентоспроможності міжнародних агрохолдингів.

Аналіз таких сторін дозволив побудувати схему взаємозв'язку (рис. 3.15).

Проведемо аналіз запропонованих стратегій з урахуванням прогнозованого покращення чи погіршення стану.

Стратегія стабільності. Стратегічним орієнтиром є збільшення прибутковості агрохолдингів та інтенсивності капіталу. Стратегія повинна містити ряд заходів, спрямованих на покращення ефективності використання капіталу, дослідження собівартості, обґрунтованості ціни та ін. Слід зазначити, що реалізація цієї стратегії можлива у випадку, коли агрохолдинг не змінює свій кластер, у випадку, коли стан підприємств погіршується, тоді слід приймати тактичні рішення щодо повернення агрохолдингу до поточного стану та в подальшому забезпечення реалізації стратегії стабільності.

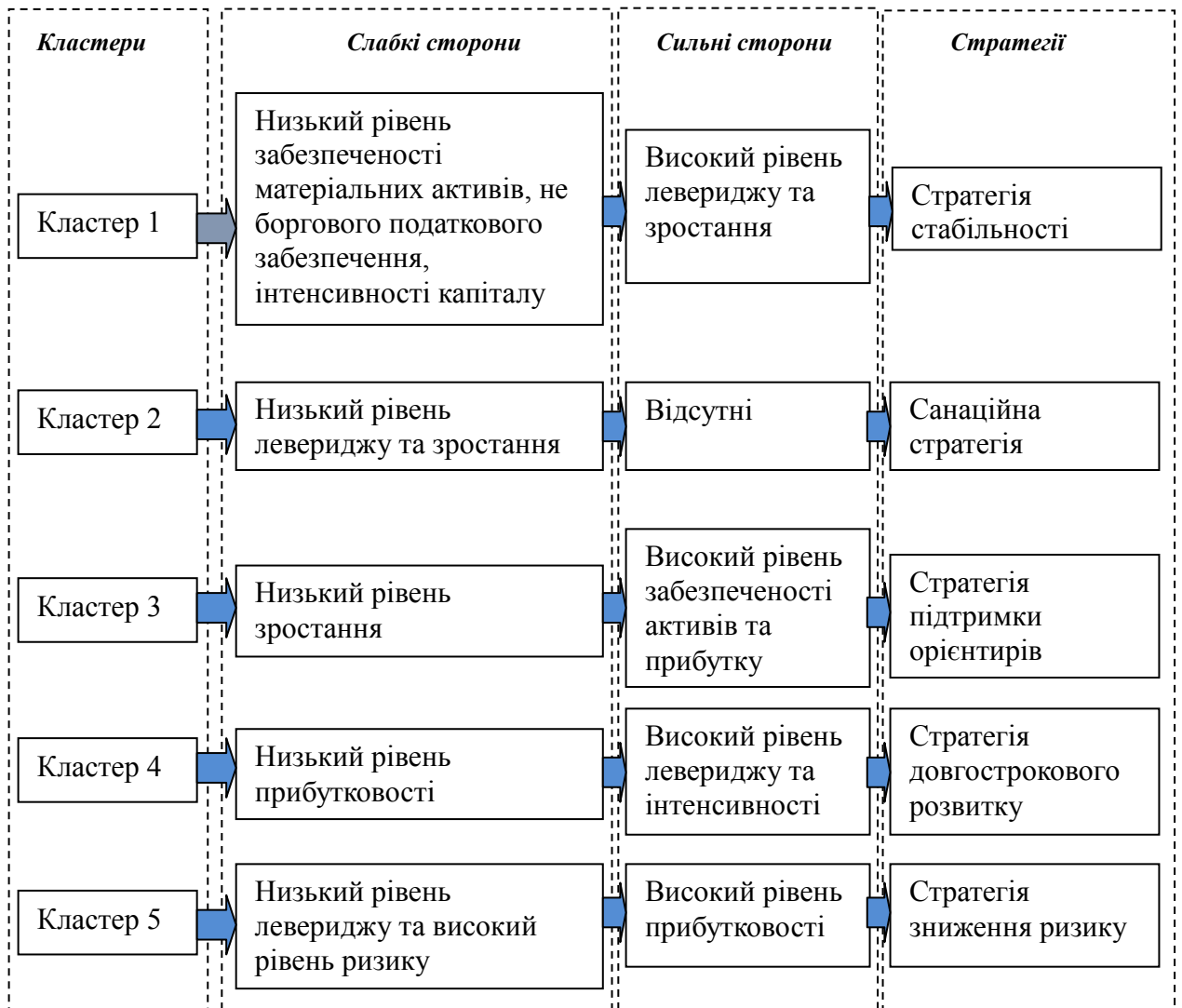


Рис. 3.15. Взаємозв'язок кластерів, сильних та слабких сторін та стратегічних орієнтирів*

*Розроблено автором.

Санаційна стратегія. Так як агрохолдинги мають низький рівень усіх показників, то для керівництва цих холдингів основним цільовим орієнтиром є формування заходів для покращення ситуації в короткостроковому періоді (збільшення прибутковості) задля отримання вільних коштів та покращення довгострокового стану (збільшення левериджу, матеріального забезпечення активів та зростання). Якщо прогнозується покращення стану, то доцільно забезпечити агрохолдинг можливостями задля збереження поточної тенденції (покращення використання капіталу, зниження ризику. Збільшення прибутковості, посилення ефективності управління тощо). У випадку

прогнозування такого ж самого стану агрохолдингу доцільно переформатувати свою роботу, провести реструктуризацію або реорганізацію задля зміни структури менеджменту та покращення управління.

Стратегія підтримки орієнтирів. Підприємства мають високу ефективність менеджменту, тому основним завданням керівництва є розробка заходів для забезпечення реалізації поточної політики розвитку. Важливим для цього є формування адекватних зовнішнім умовам господарювання орієнтирів і підтримка їх досягнення. Слід зазначити, що цей кластер є, з одного боку, таким, що свідчить про позитивний розвиток агрохолдингу, а з іншого боку, холдинги, що входять до цього кластеру, відносяться до середнього класу розвитку і, як наслідок, можуть переходити з кластеру до кластеру. Тому управлінському апарату при прогнозуванні погіршення стану агрохолдингу дуже важливим є зосередити свої зусилля на пошуку вузьких місць та впливу на діяльність підприємства в цих областях.

Стратегія довгострокового розвитку. Як визначалося раніше, ці агрохолдинги мають високу стабільність у короткостроковому періоді, однак для забезпечення комплексної стабільності доцільно формувати стратегічні заходи, спрямовані на досягнення стабільності в довгостроковому горизонті планування. Погіршення для міжнародних агрохолдингів четвертого кластеру буде означати втрату стабільності, тому дуже важливим при прогнозуванні такої ситуації є забезпечення зростання показників стабільності (забезпечення капіталу, левериджу, зростання).

Стратегія зниження ризику. Основною характеристикою міжнародних агрохолдингів, що входять до п'ятого кластеру, є високий рівень прибутковості й високий рівень ризику, тому за перше потрібно намагатися зменшити рівень ризику. Крім того, це пов'язано з тим, що при прогнозуванні негативної зміни агрохолдинг потрапить до другого кластеру (кластеру низького розвитку).

Таким чином, побудовані кластери дозволяють формувати ефективні стратегії управління агрохолдингу, що дозволяє покращити якість управлінських рішень та збільшити конкурентоспроможність агрохолдингу.

Розглянемо реалізацію цього етапу для досліджуваних міжнародних агрохолдингів. Так матриця переходів для провідних українських міжнародних агрохолдингів матиме наступний вигляд (рис. 3.16).

Як свідчать дані рис. 3.16 для міжнародних агрохолдингів AgroGenerationSA, МНРСЕ та KSGArgo прогноуються позитивні зміни відносно їх розвитку, тобто для них доцільно реалізовувати запропоновані стратегії з урахуванням їх зміни в прогнозному періоді. У той же час для ASTARTAHoldingN.V. прогноуються погіршення розвитку. І, як відзначалося, найбільш імовірним погіршенням для п'ятого кластеру є перехід до другого кластеру – кластеру низького розвитку, тому основною стратегією для цього агрохолдингу повинна стати стратегія реорганізації.

Прогнозоване покращення чи погіршення стану

+	1	3 1	5 2	7 3	9
-	2	4	6	8	10 4
	1	2	3	4	5

Кластер, в якому знаходиться агрохолдинг

Рис. 3.16. Матриця переходів для найбільших міжнародних агрохолдингів в Україні*

*Розроблено автором.

Таким чином, запропоновані для кожного агрохолдингу стратегії наведено в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Стратегічні напрями розвитку міжнародних агрохолдингів в Україні*

Підприємство	Стратегія
AgroGenerationSA	Санаційна стратегія з заходами підтримки стабільності та покращення показників зростання
MHPSE	Стратегія підтримки орієнтирів та вихід на стабільну траєкторію розвитку
KSGArgo	Стратегія довгострокового розвитку та забезпечення агрохолдинга довгостроковими фінансовими ресурсами
ASTARTAHoldingN.V.	Стратегія зниження ризику та часткового покращення локальних показників розвитку

*Розроблено автором.

Таким чином, на основі проведених досліджень та запропонованого методичного підходу до формування стратегічних напрямків розвитку великих агропромислових формувань України, який складається з чотирьох етапів та дозволяє спрогнозувати динаміку розвитку агрохолдингу, дослідити можливі зміни їх стану, визначити майбутнє становище та розробити відповідні стратегічні заходи, побудовано графи переходів та розраховано їх імовірності, що забезпечує менеджмент агрохолдингу можливими варіантами розвитку у майбутньому з урахуванням можливостей їх виникнення.

Запропоновано матрицю переходу, яка базується на поєднанні двох показників: поточного стану агрохолдингу (який характеризується відповідним кластером) та можливих його змін (позитивного чи негативного характеру) та розроблено стратегічні напрями залежно від приналежності агрохолдингу до кластеру та з урахуванням можливих змін їх розвитку. Такий комплексний та ґрунтовний аналіз дозволяє перейти до розробки організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції.

3.3. Організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції

Сьогодні Україна розглядає інтегрування з ринками Європейського Союзу в широкому аспекті. Це, перш за все, створення умов для активізації залучення в аграрний сектор інвестицій, забезпечення вільного руху капіталів, розвиток ринку фінансових послуг, запровадження сучасних технологій та європейських соціальних стандартів життя в сільських місцевостях. Держава має рухатися насамперед в напрямі відтворення нормальних умов для підприємця. Таких умов, які давали б змогу вести ефективний прибутковий бізнес. Тому сьогодні існує потреба у створенні сприятливого інвестиційного клімату для розвитку сільського господарства в Україні.

Аналіз еволюційного розвитку сільського господарства розвинених держав світу підтвердив перспективність такої форми інтеграції в агробізнесі як кооперація. Тим часом виникнення і розвиток міжнародних агрохолдингів в Україні та інших колишніх республіках СРСР є закономірним наслідком неефективного здійснення аграрної реформи, і зокрема - земельної. Діяльність цих структур і використання виробничих ресурсів у сільському господарстві та інших сферах агробізнесу чимало вчених оцінюють позитивно. Діяльність міжнародних агрохолдингів відповідає сучасним тенденціям розвитку аграрного виробництва, що характеризується впровадженням новітніх технологій виробництва та управління ним, а також глобалізаційних тенденцій.

Однак, поряд з агрохолдингами повинні розвиватися також інші організаційно-правові форми ведення агробізнесу - сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства, переробні та збутові кооперативи тощо. Взагалі потрібен баланс таких форм, завдяки якому досягається найкраще використання ресурсів - землі, капіталу, праці, підприємницьких здібностей людей.

Сільськогосподарське виробництво і весь агробізнес нерозривно пов'язані з ситуацією на селі, з розвитком сільських територій. У цьому контексті діяльність міжнародних агрохолдингів не однозначна. З одного боку, вони підвищують ефективність сільськогосподарського виробництва, чим сприяють розвитку сільських територій, а з іншого - витісняють з агробізнесу традиційні форми ведення сільськогосподарського виробництва (аграрні підприємства і фермерські господарства, органічно входять у сільську місцевість і її інфраструктуру, адже, як правило, їх власники і менеджери, а також члени їх сімей там проживають).

Необхідна цілеспрямована державна політика з розвитку агробізнесу та сільських територій. Аграрна політика держави повинна забезпечувати підвищення конкурентоспроможності вітчизняного АПК на внутрішніх і зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, а також гарантувати якість цієї продукції і її відповідність вимогам СОТ і ЄС. Тим часом заходами аграрної політики неможливо вирішити проблеми сільських територій. Ці проблеми носять комплексний характер і пов'язані не лише з агробізнесом, але й з багатьма іншими галузями економіки - медициною, освітою, культурою, будівництвом, комунікаціями тощо. Тому проблеми розвитку сільських територій повинні вирішуватися комплексно, при обов'язкових координації та сприянні з боку держави. Воно може стимулювати агробізнес, підтримувати розвиток тих сільських територій, де він розміщений, за допомогою відповідних податкових норм та інших заходів. Однак основним напрямком розвитку села має бути зміцнення місцевого самоврядування, сільських громад і місцевих бюджетів.

Роблячи загальний висновок про діяльність міжнародних агрохолдингів в Україні, можна стверджувати, що в найближчій перспективі в нашій державі триватиме процес концентрації сільськогосподарських земель у таких структурах за допомогою їх оренди і банкрутства неефективних аграрних холдингів. Цей фактор необхідно враховувати при розробці державної аграрної політики й програм підтримки розвитку сільських

територій. Втім, цілком можливо, що в довгостроковій перспективі агрохолдинги будуть зменшувати масштаби землекористування й реорганізовуватися на інші організаційно-правові форми агробізнесу. Це буде залежати від політики, яку буде здійснювати держава з розвитку агробізнесу, і від стану світової фінансової системи. На сьогодні держава повинна сприймати агрохолдинги як об'єктивну реальність і заходами аграрної політики направляти їх діяльність в русло існуючої державної стратегії (зокрема - і з розвитку сільських територій). У першу чергу, це стосується системи оподаткування, яка повинна вдосконалюватися в контексті загальної податкової реформи.

У цих та інших визначеннях присутня економічна та відсутня соціальна сутність. Перша з них проявляється, зокрема, у постійній тенденції до укрупнення міжнародних агрохолдингів, під контроль яких потрапляє все більше територій України. Так за станом на 2011 і 2012 рр., найбільшими агрохолдингами (за розміром земельного банку) є "Укрлендфармінг", який володів, відповідно, 430 тис. і 532 тис. га, "New Century Holding" - по 400 тис. га, "Кернел" - 180 тис. і 330 тис. га, "Мрія" - 240 тис. і 295 тис. га, ПАТ "Миронівський хлібопродукт" - по 280 тис. га, "Українські аграрні інвестиції" - 300 тис. і 260 тис. га, "Астарта Київ" - 225 тис. і 245 тис. га та ін. Відповідно до доступних статистичних даних, 10 найбільших міжнародних агрохолдингів розробляють близько 3 млн. га сільськогосподарських земель, стільки ж приходиться на інші 90. При цьому з року в рік простежується тенденція до укрупнення більшості міжнародних агрохолдингів. Так у 2011 р. за рахунок поглинання таких агрохолдингів, як "Авангард", "Райз", "Дакор Агро Холдинг" і "Робуста Агро Інвест" компанія "Укрлендфармінг" отримала можливість сформувати найбільший земельний банк не лише в Україні, а й у всій Євразії (у 2010 р. вона мала трохи більше 436 тис. га сільськогосподарських угідь). Ця тенденція характерна також для інших ахолдингів і викликає стурбованість.

До негативних наслідків діяльності міжнародних агрохолдингів можна віднести:

- гіперкапіталізацію земельних банків міжнародних агрохолдингів, яка може призвести до того, що сільські жителі втратять контроль над більшістю плодородних земель сільськогосподарського призначення;

- зростання рівня безробіття серед сільських жителів у зв'язку з витісненням трудомістких видів сільськогосподарської продукції, переходом на моновиробництво і використання вузькопрофільної сільськогосподарської техніки;

- збідніння сільського населення, розвиток міграційних процесів і занепад сільських територій;

- ущільнення ґрунтів і руйнування транспортної інфраструктури сільських територій через використання багатотонажної техніки, що призводить до окислення земель сільськогосподарського призначення;

- недотримання екологозберігаючого агротехнологій та вимог до відновлення лісосмуг, що викликає вітрову ерозію ґрунтів, погіршує структуру орних земель і знижує біологічний і економічний потенціали сільських територій, адже якісна земля - їх основний ресурс;

- відмова більшості міжнародних агрохолдингів від розвитку тваринницької галузі, що призводить до вимушеної заміни органічних добрив мінеральними, внаслідок чого в ґрунт потрапляють небезпечні речовини, що забруднюють водні ресурси сільських територій;

- використання отрутохімікатів і пестицидів, які впливають на екологію сільських територій;

- недотримання сівозміни, раціональної структури посівів і заходів з меліорації земель, що тягне за собою виснаження земельних ділянок, які з часом, як показує практика латиноамериканського "латифундизму", не зможуть використовуватися за прямим призначенням, і загрожує продовольчій безпеці країни;

- безконтрольне використання ГМО у виробництві сільськогосподарської продукції, що викликає тривогу і вимагає додаткових досліджень у сфері їх прояву і можливого впливу на навколишнє середовище і людину;

- монополізацію сільськогосподарської галузі, що дозволяє декільком корпоративним власникам диктувати ціни на основні продукти харчування, що також загрожує продовольчій безпеці країни.

Крім того, після скасування мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення великі площі українських земель можуть опинитися у власності іноземних компаній, оскільки майже всі агрохолдинги, що функціонують на території України, розмістили значну кількість своїх акцій на основних міжнародних фондових біржах, а самі компанії зареєстровані за кордоном, зокрема в офшорних зонах. Тому українські села разом з їх жителями ризикують залишитися без сільських територій, які знаходяться за межами населених пунктів, один на один з проблемами екології, недосконалою інфраструктурою, безробіттям і т. ін.

Таким чином, більшість позитивних аспектів стосуються економічної вигоди діяльності міжнародних агрохолдингів як бізнес-структур, а негативні - соціально економічного розвитку сільських територій, рівня життя сільського населення і продовольчої безпеки суспільства.

Але, незважаючи на очевидні загрози агрохолдингізації, зазначені форми користуються державною підтримкою. Так за даними звітів, узятих на офіційних сайтах таких компаній, як "Авангард", "Астарта Київ", ПАТ "Миронівський хлібопродукт" і "Мрія", у 2009-2010 рр. вони отримали державну підтримку в розмірі 2,198 млрд грн. При цьому чистий дохід останніх двох міжнародних агрохолдингів у 2011 р. становив понад 6 млрд грн.

Агрохолдинги, як правило, є платниками фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), замість того, щоб сплачувати податок на прибуток і за користування землею. Щорічно вони отримують додатковий дохід від сплати ФСП, який вимірюється мільярдами (наприклад, протягом

2008-2010 рр. ПАТ "Миронівський хлібопродукт" мав такий дохід на рівні 1304,4 млн. грн).

Оскільки материнські компанії агрохолдингів зареєстровані в містах країни і за її межами, місцеві бюджети не мають від них необхідних надходжень. Реальна підтримка агрохолдингами соціального сектора сільських територій України носить виключно фрагментарний, вибірковий характер і в основному пов'язана з косметичним ремонтом об'єктів соціальної інфраструктури.

Для того, щоб змінити ситуацію, що склалася, необхідно:

- ввести законодавчі обмеження розмірів землекористування, у тому числі на принципах оренди, у межах території повноважень сільської ради;
- виключити агрохолдинги з усіх програм державної підтримки сільського господарства;
- припинити дію податкових пільг для міжнародних агрохолдингів та перевести їх на загальні умови оподаткування;
- забезпечити надходження здебільшого всіх видів податків і зборів, що одержують від сільськогосподарських підприємств, до бюджетів сільських рад;
- увести спеціальний податок для міжнародних агрохолдингів у розмірі 1% від вартості землі, що знаходиться в їх користуванні як соціальний податок для розвитку сільських територій;
- зобов'язати агрохолдинги впровадити науково обґрунтовані сівозміни з виробництвом трудомістких видів культур і відродити тваринницькі галузі з метою створення нових робочих місць;
- увести контроль за дотриманням екологічних систем обробки ґрунту й виробництва сільськогосподарської продукції.

Крім соціально- та екологічноорієнтованих обмежень розвитку міжнародних агрохолдингів, необхідна також комплексна програма підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації. Малий і середній агробізнес зможе стати альтернативою агрохолдингам, лише об'єднавши свої

зусилля, тобто розвиваючи кооперативний рух у сфері збуту, переробки продукції, спільного придбання і використання засобів виробництва, здійснення меліоративних заходів тощо. Особливо важлива підтримка розвитку сільської кредитної кооперації як однієї з найбільш старих галузей кооперативного руху, наприклад, через локальне кредитування сектора самозайнятості сільських жителів у сільськогосподарській і несільськогосподарській діяльності, у сфері розвитку сільських видів туризму, переробки місцевої сировини, відроджуючи національні ремесла і т. д.

Таким чином, ми прийшли до висновку, що діяльність міжнародних агрохолдингів не сприяє соціально-економічному розвитку сільських територій. Вони не беруть участі в розвитку транспортної, комунальної та інших видів інфраструктури сільських територій, хоча при цьому активно користуються земельними ділянками, сільськими дорогами, електромережами тощо. Скорочують робочі місця для сільського населення, не підтримують соціально-культурні цінності й традиції українського села.

Якщо не вжити запобіжних заходів, то (враховуючи, що для створення і забезпечення повноцінного функціонування агрохолдингу потрібно від 6 до 10 років) можна говорити про настання завершального етапу агрохолдингізації сільськогосподарського виробництва у 2018-2020 рр. Цей процес може значно прискоритися, якщо скасувати мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. Передбачається, що найближчим часом у формуванні міжнародних агрохолдингів буде закладений пріоритет (оптимізація їх розмірів за площею земельного банку від 250 тис. до 450 тис. га), і вони будуть обробляти значну частину родючих українських земель, що призведе до вимирання сільських територій і буде становити загрозу для продовольчої незалежності країни.

Лише за умови тісної співпраці з місцевими органами влади, розробки правових принципів впровадження економічних механізмів соціальної відповідальності міжнародних агрохолдингів за розвиток сільських територій

і державної підтримки соціально-орієнтованих організаційно-правових форм господарювання на основі кооперування можна ефективно реалізувати аграрний потенціал України в інтересах селян і суспільства.

Щодо організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні, необхідно відзначити, що воно повинно бути підпорядковане дуалістичному принципу. З одного боку, агрохолдинг є окремим елементом економіки, функціонування якого повинно додавати стійкості всій загальноекономічній системи держави та забезпечувати населення агропромисловою продукцією. З іншого боку, в умовах посилення конкурентного середовища, агрохолдинг повинен забезпечувати себе надійними та дешевими джерелами фінансування, що призведе до збільшення його фінансової стабільності та стійкості. Для вирішення завдання узгодження інтересів в умовах наявності такого дуалістичного принципу. Важливим є розробка організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції, який поєднає в собі організаційну складову (що забезпечує вирішення першої частини дуалізму) та економічну складову (збільшення конкурентоспроможності підприємства).

Для побудови такого механізму автором проведено дослідження та визначено загальне поняття механізму.

Аналіз літературних джерел [1-11] дозволив виділити технократичний і економічний підходи до розуміння сутності дефініції «механізм». Основою технократичного підходу становлять дослідження, пов'язані з використанням механізмів у техніці, їх трансформаційними особливостями. Базовим тілом цих тлумачень є визначення категорії «механізм» як елемента або пристрою, що дозволяє здійснювати певні дії.

У межах даного підходу під механізмом визначаються:

1) система елементів або дій, що перетворює рух одних елементів на необхідний рух інших [1]. Основою даного тлумачення є поняття механізму як перетворювача, за допомогою якого здійснюється функціонування

елементів системи на підставі здійснення дій на інші елементи системи. Тобто місце механізму може бути визначено наступним чином: «функціонування елементів групи А» - «механізм – «функціонування елементів групи Б»;

2) внутрішній устрій машини, агрегату, приладу або послідовність дій, станів, що визначають процес або явище [2]. Тут тілом тлумачення є поняття устрою чи послідовності дій, за допомогою чого здійснюється опис явища чи процесу. Це тлумачення певним чином спрямоване на статичний опис об'єкту з врахуванням необхідних дій;

3) система тіл, призначена для перетворення руху одного або декількох тіл на необхідні рухи інших тіл [3]. Порівняно з попередніми визначеннями, це визначення має більш широкий сенс і містить не лише дії, а й систему, що складається з окремих підсистем – тіл. З іншого боку, ця система тіл також має ефект перетворювача.

4) система рухів або подій, а також пристрій або прилад, в якому і за допомогою якого здійснюються ці рухи, що визначаються законами природи [4]. У цьому тлумаченні категорії «механізм» уже вказується на зовнішній його характер («події»), що говорить про відкритість механізму та його взаємодію із зовнішнім середовищем.

Таким чином, в технократичному підході механізм – це перетворювач функціонування одних елементів на функціонування інших елементів, який може бути наданий у вигляді системи та враховує внутрішні та зовнішні флуктуації.

Економічний підхід орієнтується при визначенні категорії «механізм» з позиції економічних категорій і містить такі елементи, як планування, господарське стимулювання, організацію управління і мотиви діяльності людей [5].

Механізм з позицій даного підходу - це:

1) внутрішній устрій або система функціонування чого-небудь [1]. На погляд автора, таке тлумачення є не зовсім коректним, бо в ньому немає

відзнаки між системою та механізмом. Зрозуміло, що механізм – це також система, але така, що має свої специфічні особливості, які й потрібно відзначати.

2) Сукупність будь-яких складових частин цілого або процесів [4]. Таке тлумачення категорії «механізм» також дуже близьке до тлумачення системи, тому в ньому доцільно додавати також специфічні умови щодо механізму.

3) Складова частина системи управління народним господарством, за допомогою якої державними органами управління виробляються рішення про конкретну мету, шляхи та засоби розвитку країни, галузі, регіону, підприємства трансформуються в систему інтересів людей і їх дії [5]. Це визначення механізму з економічної точки зору цілком відтворює його специфічні особливості. Тобто, по-перше, механізм – це складова частина системи управління. Завдяки цьому механізм вступає у взаємодію з іншими елементами системи управління. По-друге, механізм дозволяє виробляти рішення про мету, шляхи та засоби. Це дозволяє визначати та перетворювати вхідні сигнали у вихідні. На думку автора, основним недоліком даного тлумачення є констатація того, що механізм розробляється державними органами управління. З точки зору комплексності економічної системи, механізм може розроблятися як державними, так і недержавними системами управління.

4) Система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, розв'язання суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також узгодження економічних інтересів суспільства і всебічного розвитку людини [6]. У даному тлумаченні «механізм» – це система, яка поєднує в собі не лише елементи, а й важелі на підставі економічних законів, що дозволяє при їх використанні здійснювати перетворення економічних суперечностей у вирішені завдання, при чому в умовах координації інтересів. На наш погляд – це найбільш повне тлумачення поняття «механізм» з економічних позицій.

5) Сукупність підсистем таких як планування і прогнозування, організація суспільного виробництва, економічне стимулювання, ціноутворення, фінансово-кредитна підсистема забезпечують функціонування економічної системи [7]. Дане тлумачення описує складові механізму, які базуються на використанні його функцій та функцій економічних систем. Воно несе внутрішній зміст механізму.

6) Цілісна система у вигляді двох взаємодіючих підсистем - функціональної і підсистеми, що забезпечує [8]. До складу функціональних підсистем відносяться підсистеми планування, стимулювання і відповідальності. До складу підсистеми, що забезпечує, включено фінансування. Знов-таки, при аналізі цього тлумачення постає питання: чим відрізняється механізм від системи. Слід зазначити, що основною характеристикою механізму є можливість здійснювати перетворення, і для економічних систем можливість цього перетворення полягає в можливості регулювання економічними об'єктами або процесами.

7) Сукупність цільових, функціональних підсистем і підсистем забезпечення [9]. Таке тлумачення механізму дозволяє визначити основні його блоки, а саме блок побудови мети, визначення індикативного простору, результуючих чинників; блок функціонування, тобто проведення оцінювання, аналізу, прогнозування економічних процесів та блок забезпечення реалізації управлінських рішень, що дозволяє в умовах аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища та визначення результативних чинників будувати ефективні управлінські рішення.

8) Сукупність елементів: управління, нормування та обліку результатів і витрат, госпрозрахункової відповідальності і матеріального заохочення; організаційного, ресурсного та інформаційного забезпечення [10]. У цьому понятті механізму визначається, що механізм – це система елементів, які складають три основні класи. Клас елементів обліку, тобто отримання початкової інформації для побудов механізму. Клас елементів нормування, а саме визначення норм, планових нормативів тощо. Клас елементів

управління, тобто елементів, за допомогою яких здійснюється вплив на економічну систему для досягнення запланованих нормативів її функціонування.

9) Система формування цілей і стимулів, що дозволяє перетворити в процесі трудової діяльності рух матеріальних і духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів [21]. Дане тлумачення також дуже близьке до основної ідеї механізму як перетворювача. Однак увага приділяється більшою мірою на процес перетворення матеріальних і нематеріальних ресурсів на засоби виробництва за допомогою перетворювача – трудової діяльності.

Проведені дослідження двох підходів дозволили виділити загальні риси, а саме розуміння механізму як послідовності кроків, етапів, дій, що визначають внутрішній устрій досліджуваного процесу або об'єкта.

Для формування поняття механізму в дисертаційному дослідженні важливим є декомпозиція тлумачення та визначення інваріативного ядра механізму. Таким чином, поєднання проведеного вище наукометричного аналізу з цілями дисертаційного дослідження дозволив сформулювати поняття організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції.

Так організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції – це система, яка складається з двох підсистем економічного та організаційного характеру, яка дозволяє в процесі функціонування здійснювати перетворення розвитку зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на діяльність міжнародних агрохолдингів в Україні в межах євроінтеграції в процес фінансування їх діяльності.

Методологічними елементами побудови організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції є принципи, функції, структура механізму, а також

визначення місця механізму в системі управління діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні (рис. 3.17).

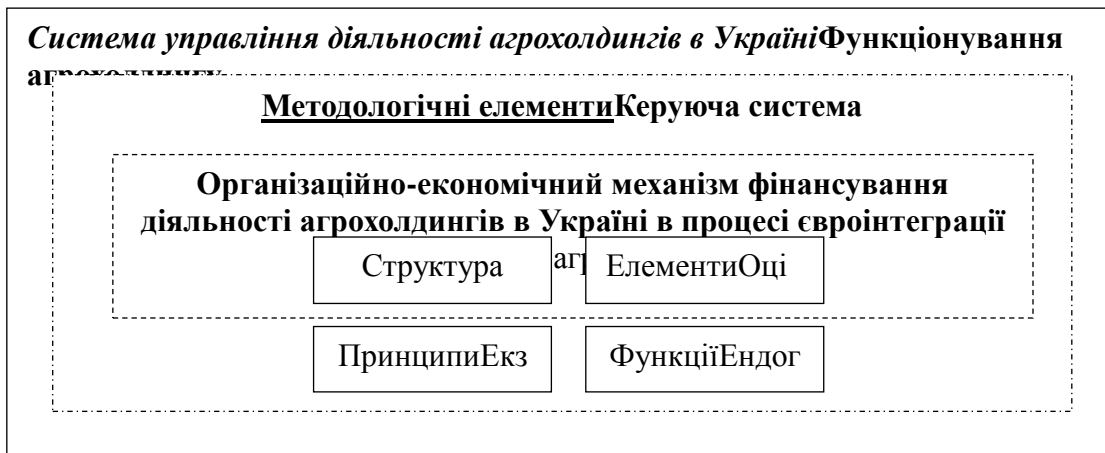


Рис. 3.17. Місце організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції в загальній системі управління діяльності агрохолдингів*

*Розроблено автором.

Розглянемо ці методологічні елементи.

В основі розробки даного механізму лежать наступні принципи (рис. 3.18).

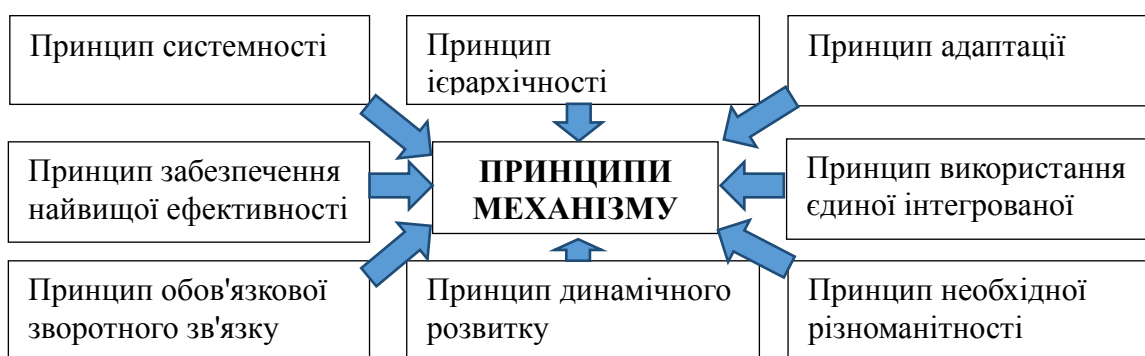


Рис. 3.18. Принципи організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції*

*Розроблено автором.

Принцип системності полягає в тому, що механізм складається з елементів, які пов'язані один з одним. Окрім того, механізм може містити в собі окремі підсистем (деякі з них розглядалися в тлумаченнях категорії механізм), спрямовані на реалізацію цілей механізму.

Принцип забезпечення найвищої ефективності механізму. Даний принцип полягає в тому, що фінансування міжнародних агрохолдингів повинно приносити найбільший ефект для їх діяльності, що може бути виражено в збільшенні обсягів реалізації, прибутковості, оборотності та покращення фінансових показників та посилення конкурентоспроможності підприємства.

Під принципом ієрархічності мається на увазі наявність у механізмі декількох підсистем, які знаходяться в ієрархічній підпорядкованості одна до одної, окрім того, механізм фінансування є також елементом загальної системи управління, тобто він підпорядковується загальним принципам функціонування даної системи.

Принцип обов'язкового зворотного зв'язку свідчить про те, що при реалізації механізму функціонування важливим є отримання зворотного зв'язку від фінансування, тобто наскільки ефективним є фінансування, які є слабкі чи сильні сторони прийнятих рішень. Даний принцип дозволяє оцінювати ефективність функціонування та здійснювати заходи спрямовані на визначення регуляторних дій задля досягнення найбільшого ефекту від фінансування.

Принцип впровадження нових завдань (адаптації). Слід зазначити, що агрохолдинг функціонує в динамічно розвиваючому зовнішньому просторі, тому завжди виникають нові задачі з позиції фінансування діяльності, такі як пошук нових контрагентів, визначення нових джерел фінансування, формування нових стратегій фінансування. Усе це потребує від механізму можливості адаптації до змін зовнішнього середовища. Існує декілька видів адаптації [13]: параметрична, структурна та структурно-параметрична. Так параметрична адаптація механізму фінансування полягає в зміні параметрів

фінансування (співвідношення власних та залучених коштів, вартість залучених коштів тощо). При структурній адаптації здійснюється зміна контрагентів фінансування та стратегій фінансування. Структурно-параметрична адаптація поєднує в собі всі ці два види адаптації.

Принцип необхідної різноманітності. У теорії систем [14] визначається, що чим більш різноманітною є система, тим більш стійкою є її функціонування. Це пов'язано з тим, що різноманіття надає системі можливості для змін та заміни одних елементів іншими без втрачання її ефективності. Тому в механізмі фінансування елементи повинні дублювати функції один одного, що дозволяє здійснювати більш якісне управління фінансуванням.

Принцип використання єдиної інтегрованої бази даних. Слід зазначити, що це одна з основних вимог у сучасну епоху комп'ютеризації. Так як наявність єдиної бази для дослідження дозволяє не лише приймати ефективні рішення, а знаходити вузькі місця при управлінні.

Принцип динамічності полягає в постійній зміні процесу фінансування, Він перетинається з принципом адаптації, однак свідчить про необхідність завжди включати фактор часу в дослідження.

Таким чином, запропоновані принципи дозволяють побудувати ефективний організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні, який має наступну функціональну спрямованість (рис. 3.19).

Розглянемо детальніше ці функції.

Функція контролю полягає в необхідності за допомогою механізму здійснювати контроль за плановими та нормативними показниками відносно фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів.

Функція оцінки та аналізу полягає в тому, щоб здійснити коректну оцінку отриманих показників, провести аналіз за допомогою сучасних статистичних та економіко-математичних методів та моделей та отримати

висновки щодо наявності вузьких місць на підприємстві та можливостей покращення їх діяльності.

Зовнішнє середовище

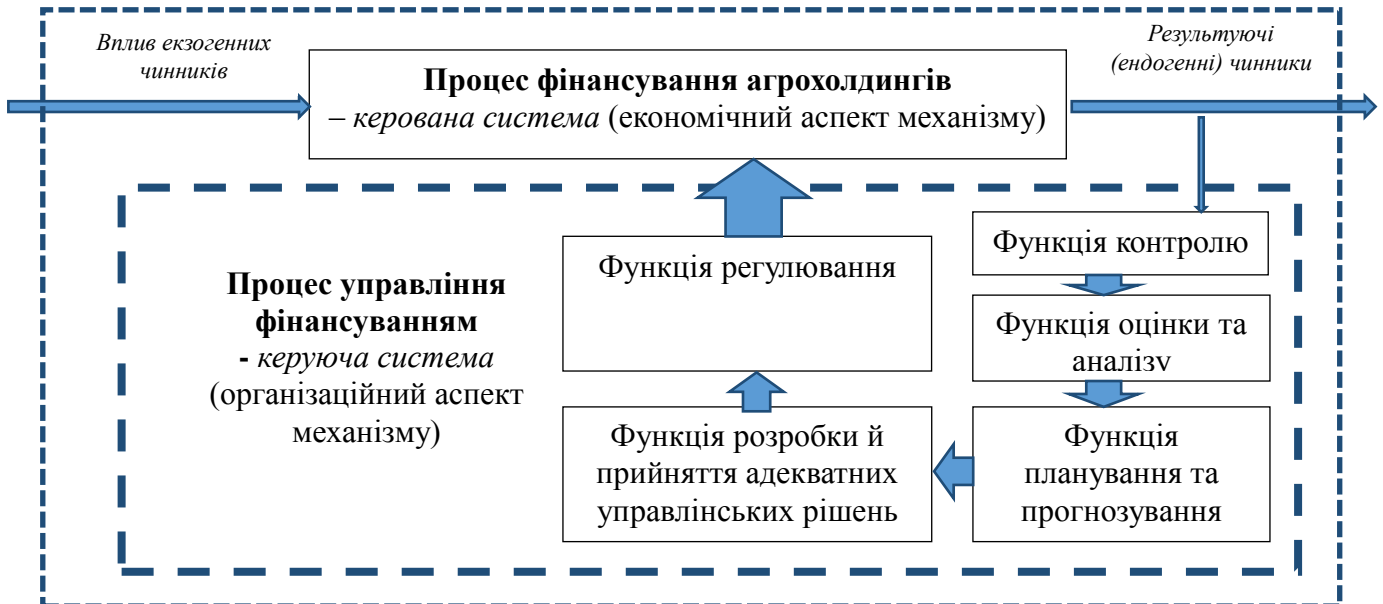


Рис. 3.19. Функції організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції*

*Розроблено автором.

Функція планування та прогнозування спрямована на розробку короткострокових і довгострокових планів, побудову точкових та інтервальних прогнозів, визначення сценаріїв фінансування, отримання точних та адекватних моделей для побудови зазначених вище прогнозів.

Функція розробки та прийняття адекватних управлінських рішень. На підставі поєднання сценаріїв фінансування підприємств, планових нормативів, даних відносно розвитку зовнішнього та внутрішнього середовища здійснюється розробка стратегічних та тактичних рішень відповідно на довгостроковому та короткостроковому горизонтах планування.

Функція регулювання полягає в реалізації розроблених стратегічних та тактичних рішень, оцінки їх економічного та соціального ефекту,

впровадження оперативного управління задля забезпечення реалізації стратегії та тактики.

Таким чином, запропонований методологічний апарат розробки організаційно-економічного механізму фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції дозволяє запропонувати наступну структуру механізму, яка містить елементи та зв'язки між ними (рис. 3.20).

Цей механізм складається з двох основних систем: керованої та керуючої. Керована система - це сукупність процесів фінансування в зовнішньому на внутрішньому контурах, які формують відповідні підсистеми. Так підсистема зовнішнього фінансування включає інструменти фінансування, контрагентів, посередників тощо. Підсистема внутрішнього фінансування має інструменти та важелі фінансування. Керована система завдяки своєму змісту має економічну спрямованість й формує економічний аспект організаційно-економічного механізму.

Керуюча підсистема містить в своєму складі три підсистеми. Підсистему моніторингу, підсистему прийняття рішень і підсистему регулювання. Розглянемо кожен з них.

Основним завданням підсистеми моніторингу є постійне спостереження за процесами фінансування задля збору інформації відносно змін показників внутрішнього та зовнішнього середовища, визначення значень результуючих чинників. Моніторинг вбирає в себе функції контролю, оцінки та аналізу. Так за його допомогою здійснюється дослідження відповідності планових та фактичних значень результуючого фактору, оцінка динаміки індикативного простору, проведення необхідного аналізу за допомогою сучасних методів, методик та моделей задля визначення вузьких місць у фінансуванні агрохолдингу в умовах євроінтеграції.

Проведення такого аналізу повинно дати відповідь на такі запитання: чи ефективно здійснюється фінансування діяльності підприємства і чи існують шляхи покращення ефективності.

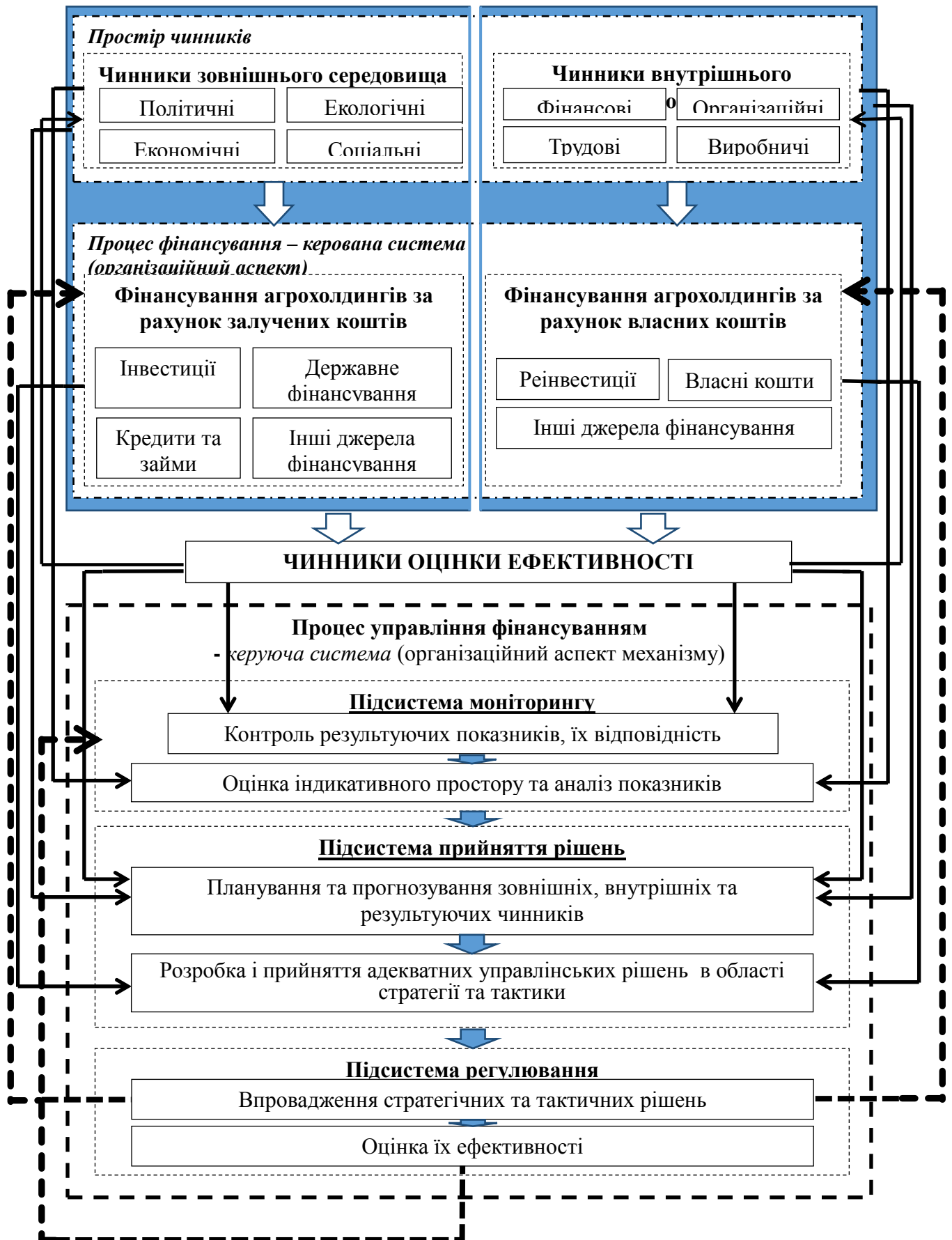


Рис. 3.20. Організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції*

*Розроблено автором.

Підсистема прийняття рішень поєднала в собі функції планування, прогнозування та розробки й прийняття адекватних управлінських рішень. Метою планування є формування планових орієнтирів відносно фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів.

Планові орієнтири повинні формуватися на декілька горизонтів управління: на довгостроковий горизонт, який корелює з розробкою стратегії фінансування діяльності та на короткостроковий горизонт, у рамках якого здійснюється тактичне управління фінансуванням. Для визначення можливості досягнення планових орієнтирів у даному контурі здійснюється прогнозування розвитку зовнішнього оточення агрохолдингу та внутрішнього його середовища, що дозволяє сформулювати передумови ефективного фінансування його діяльності. Окрім цього, важливим є побудова траєкторій розвитку результативних чинників та оцінки можливості досягнення цих траєкторій і перешкод з їх досягнення. Усе це дозволяє сформулювати сценарії розвитку результативних показників фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів. Ці сценарії можуть мати оптимістичний, песимістичний та стандартний характер. Так в оптимістичному сценарії всі показники, які здійснюють стримуючий вплив на результативний чинник фінансування, мають найбільші значення, а чинники – де стимулятори мають найменше значення. Протилежний випадок спостерігається для песимістичного сценарію, тобто найгіршого сценарію з позиції ефективності фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів. Стандартний сценарій – це сценарій, у якому всі показники мають найбільш імовірні значення.

Остання підсистема керуючої системи – це підсистема регулювання. Основним завданням цієї підсистеми є впровадження розроблених стратегічних та тактичних рішень, забезпечення їх виконання та контроль за якістю їх реалізації. Ця підсистема є, свого роду, забезпечувальною підсистемою. Важливою рисою підсистеми регулювання є використання необхідності наявності зворотного зв'язку. Окрім того, ця система має знаходитися в постійній координації з підсистемами моніторингу та

прийняття рішень, задля ефективного впровадження стратегічних та тактичних заходів.

Таким чином, дані підсистеми знаходяться в постійній взаємодії одна з одною, що забезпечує ефективну розробку та впровадження управлінських рішень задля посилення конкурентоспроможності міжнародних агрохолдингів шляхом ефективного фінансування їх діяльності.

Проведемо аналіз функціонування цього механізму.

На момент часу t здійснюється фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів. Так як процес фінансування має лагову структуру, то результат від фінансування та показники, що характеризують ефективність фінансування, можуть бути отримані в $t+1$ період часу. У керуючій системі, а саме в підсистемі моніторингу, здійснюється отримання даних щодо зовнішніх і внутрішніх чинників та порівняння фактичних значень результуючого чиннику з плановими орієнтирами. У другому блоці цієї підсистеми проведений аналіз дозволяє визначити теоретичні значення та динаміку екзогенних показників, що висвітлює вузькі місця в динаміці. Ці дані надходять до системи прийняття рішень. У межах даної підсистеми здійснюється побудова планових орієнтирів в довгостроковому періоді часу (у межах дисертаційного дослідження обрано період часу, що дорівнює трьом рокам) та короткостроковому (один рік). Окрім планових орієнтирів в першому блоці цієї підсистеми здійснюється побудова точкових та граничних прогнозів на задані періоди часу.

Точковий прогноз дозволяє побудувати стандартний сценарій розвитку процесу фінансування у той час, як межі граничного прогнозу визначають оптимістичний та песимістичний сценарії. На підставі отриманих прогнозних значень трьох груп чинників (зовнішніх, внутрішніх та результуючих), планових орієнтирів для результуючого фактору та існуючого стану фінансування в зовнішньому та внутрішньому контурі в другому блоці підсистеми прийняття рішень здійснюється розробка стратегічних та тактичних рішень щодо ефективного управління фінансуванням діяльності

міжнародних агрохолдингів. Комплекс стратегічних і тактичних заходів переходить в третю підсистему організаційної складової механізму – підсистему регулювання. Регулювання в цій підсистемі здійснюється за трьома напрямками: стратегічне регулювання (на період 3 роки), тактичне регулювання (на період 1 року) та оперативне регулювання (у межах одного року), яке спрямоване на забезпечення досягнення тактичних та стратегічних орієнтирів підприємства. Впровадження регуляторних впливів здійснюється на керовану систему в блоках зовнішнього та внутрішнього фінансування.

Регуляторний вплив потребує контролю, для здійснення якого в межах оперативного контуру існує другий блок цієї підсистеми – блок оцінки ефективності управлінських рішень. Результати реалізації цього блоку на перший блок підсистеми моніторингу, що забезпечує реалізацію принципу зворотного зв'язку і можливість дії цього механізму безперервно. Слід відзначити, що економічний та організаційний аспекти хоча й реалізуються окремо, але знаходяться в постійній взаємодії один з одним шлях трансферу інформації між керованою та керуючою системами механізму.

Таким чином, розроблений організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції забезпечує перетворення вхідної інформації щодо розвитку зовнішніх (політичні, соціальні, економічні та екологічні) та внутрішніх (трудові, фінансові, організаційні та виробничі) чинників у ефективну розробку стратегічних та тактичних рішень щодо фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів.

На підставі проведених досліджень отримано наступні результати:

- проведено монографічний та контент аналізи літературних джерел на визначення поняття механізму, що дозволило виділити два основні підходи до його тлумачення: технократичний та економічний, в яких виділено інваріантне ядро, а саме наявність перетворення одного сигналу на інший і розгляд механізму як системи.

- на підставі аналізу існуючих тлумачень та проведених досліджень сформовано поняття механізму для досягнення мети дослідження, під яким мається на увазі система, яка складається з двох підсистем економічного та організаційного характеру, яка дозволяє в процесі функціонування здійснювати перетворення розвитку зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на діяльність міжнародних агрохолдингів в Україні в межах євроінтеграції в процес фінансування їх діяльності. Відмінністю даного тлумачення є поєднання організаційного та економічного аспектів, які знайшли своє відтворення у функціях керованої та керуючої систем.

- досліджено методологічний базис побудови механізму, який включає принципи його побудови та функції його функціонування. Визначено наступні принципи: системності; забезпечення найвищої ефективності, ієрархічності, обов'язкового зворотного зв'язку, впровадження нових завдань (адаптації), необхідної різноманітності, використання єдиної інтегрованої бази даних, динамічності. Сформовано наступні функції: контролю, оцінки та аналізу, планування та прогнозування, розробки та прийняття адекватних управлінських рішень, регулювання.

- побудовано організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції, який складається з двох основних систем: керованої та керуючої; двох контурів фінансування: зовнішнього та внутрішнього (що складають економічний аспект механізму); та трьох підсистем: моніторингу, прийняття рішень та регулювання. Визначено особливості кожної з підсистем та їх функції.

Висновки до третього розділу

1. Проведене дослідження тенденцій розвитку підприємств АПК України, законодавчої бази та теоретико-методологічних засад управління агрохолдингами свідчить, що всебічний розвиток вітчизняного АПК –

пріоритетні напрямки розвитку економіки України. Останнім часом спостерігається тенденція до розвитку та територіально-організаційного укрупнення підприємств АПК шляхом формування холдингів, корпорацій. При цьому зростає роль інвестиційних процесів, розробка методики їх впровадження та ефективного управління фінансовими ресурсами. Встановлено, що аграрний бізнес України, зокрема агрохолдинги, відчуває дефіцит інвестиційних ресурсів, але, незважаючи на наявні ризики, АПК України є інвестиційно привабливим бізнесом.

2. Виконаний регресійний аналіз показав суттєвість впливу деяких чинників сільськогосподарського виробництва, від яких залежить забезпеченість сировиною міжнародних агрохолдингів, на діяльність цих підприємств. Агрохолдинги, які у своєму виробництві використовують продукцію рослинництва істотно залежать від її наявності та середніх цін реалізації зернових і зернобобових культур. Агроформування, що спеціалізуються на використанні продукції з сировини тваринництва суттєво залежать від продуктивності сільськогосподарського виробництва та середніх цін реалізації худоби та птиці (у живій вазі). Змішані – від продуктивності сільськогосподарської сировини та середніх цін реалізації олійних культур. Проведені дослідження обґрунтували необхідність потреби здійснення управлінського впливу стосовно фінансового забезпечення діяльності міжнародних агрохолдингів.

3. На основі виконаного кластерного та структурного аналізів можна зробити висновок, що більшість міжнародних агрохолдингів в Україні відносяться до кластеру з високим рівнем ризику та прибутковості. Це пов'язано зі специфікою ведення бізнесу в Україні. Так з одного боку, мінливість політичних обставин, динамічність ринків та деструктивний вплив конкурентного середовища призводять до того, що ризикованість міжнародних агрохолдингів збільшується. З іншого боку, в умовах високого рівня ризику підприємства функціонують таким чином, щоб отримувати високий рівень прибутку. Визначено, що завдяки капіталізації міжнародних

агрохолдингів сфера аграрного сектора економіки України може стати одним з основних джерел підвищення економічного росту країни. Існуюча тенденція об'єднання підприємств в агрохолдинги дозволяє компаніям не лише контролювати якість і собівартість продукції, що випускається, але й підвищує ймовірність одержання кредитних ресурсів.

4. На основі розробленого методичного підходу до формування стратегічних напрямків розвитку великих агропромислових формувань України, який складається з чотирьох етапів та дозволяє спрогнозувати динаміку розвитку підприємства, дослідити можливі зміни їх стану, визначити майбутнє становище та розробити відповідні стратегічні заходи, побудовано графі переходів та розраховано їх імовірності, що забезпечує менеджмент агрохолдингу можливими варіантами розвитку агроформування у майбутньому з урахуванням можливостей їх виникнення. Запропоновано матрицю-перехід, яка базується на поєднанні двох показників: поточного стану підприємства (який характеризується відповідним кластером) та можливих його змін (позитивного чи негативного характеру). Розроблено стратегічні напрямки залежно від приналежності підприємства до кластеру та з урахуванням можливих змін їх розвитку.

5. Розроблений організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні в процесі євроінтеграції забезпечує перетворення вхідної інформації щодо розвитку зовнішніх (політичні, соціальні, економічні та екологічні) та внутрішніх (трудова, фінансова, організаційна та виробнича) чинників у ефективну розробку стратегічних та тактичних рішень щодо фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів.

Основні результати розділу висвітлено в наукових працях автора: [153, 155, 157, 158].

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання – поглиблення теоретико-методичних засад дослідження фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції та обґрунтування організаційно-економічного механізму фінансування діяльності агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції.

Для досягнення заявленої мети були вирішені дослідні завдання та отримані такі висновки:

1. Дослідження теоретичних аспектів еволюції розвитку та специфіки діяльності агрохолдингів на ринку сільськогосподарської продукції дозволило класифікувати агрохолдинги за трьома основними моделями: 1) на основі горизонтальної інтеграції з метою завоювання нових секторів ринку; 2) за допомогою вертикальної інтеграції підприємств єдиного технологічного циклу з метою зниження витрат, досягнення цінової стабільності, підвищення вартості компанії та 3) створення диверсифікованих холдингів, що характеризується перерозподілом капіталу з однієї галузі економіки в іншу. Фінансові відносини міжнародних холдингових утворень на глобальному ринку сільськогосподарської продукції доцільно розглядати в двох площинах: зовнішні фінансові відносини, які виникають у агрохолдингу в процесі своєї діяльності в результаті зіткнення з зовнішніми суб'єктами економічних відносин; внутрішні фінансові відносини, які виникають в результаті діяльності дочірніх підприємств і / або структурних підрозділів у процесі виконання покладених на них функцій і завдань всередині агрохолдингу.

2. З огляду на існуючі методологічні підходи, розроблено методичний підхід до оцінювання рівня капіталізації діяльності агрохолдингів на основі економетричних методів, який дозволяє скласти рейтинг впливу відповідних показників на глобальні процеси діяльності агрохолдингів і виявити найважливіші з них, за допомогою яких формують стратегії їх розвитку. На

першому етапі здійснюється огляд проблематики, другий етап припускає формування базису системи показників оцінювання рівня капіталізації їх діяльності, на третьому етапі реалізується прогнозування показників оцінювання рівня капіталізації та побудова можливих варіантів розвитку діяльності агрохолдингів та їх трансформацій, на заключному етапі проводиться відбір здобутих сценаріїв розвитку агрохолдингів і підведення підсумків проведеного дослідження.

3. Аналіз існуючих економетричних методів дав змогу сформувати алгоритм оцінювання рівня діяльності міжнародних агрохолдингів на основі методичного підходу з використанням багатofакторних методів дослідження, що дозволив скласти рейтинг впливу фінансових показників на глобальні процеси діяльності міжнародних агрохолдингів, а також виявити найбільш важливі з них. Це дає можливість обґрунтованого формування стратегій розвитку згрупованих країн за критерієм ознак макроекономічних показників.

У ході дослідження визначено основні фактори впливу на рівень розвитку країни, що є підґрунтям виявлення майбутніх тенденцій розвитку міжнародних агрохолдингів у глобальній економічній системі.

4. З позицій системного аналізу, який враховує зворотній зв'язок, досліджено процес функціонування міжнародних агрохолдингів, що дозволяє розробку стратегічних рішень щодо збільшення їх конкурентоспроможності. Базуючись на цих засадах, запропоновано методичний підхід дослідження капіталізації міжнародних агрохолдингів та розробки стратегічних напрямків розвитку агрохолдингів, який містить в собі три основні блоки: 1) дослідження однорідних груп міжнародних агрохолдингів, 2) дослідження поведінки підприємств в кластерах, 3) прогнозування поведінки міжнародних агрохолдингів України. Цільовою спрямованістю даного підходу є побудова однорідних груп кластерів на підставі аналізу показників капіталізації, отримання їх економічної інтерпретації та структурно-регіональний аналіз кластерів.

5. З метою вибору стратегічних перспектив розвитку агрохолдингів проведено кластеризацію міжнародних агрохолдингів за результатами їх фінансово-економічної діяльності. Отримано 5 груп агрохолдингів, зокрема: кластер 1 з високим рівнем левериджу та зростання (GL) (4 агрохолдинги), однак низький рівень капіталу говорить про те, що ці підприємства дуже вразливі для деструктивного зовнішнього впливу та їм необхідно зосередити свою увагу на збільшенні стабільності; кластер 2 з низьким рівнем розвитку (LL) (20 підприємств) - для цих підприємств доцільно зосередитись на довгострокових показниках, таких як рівень левериджу, інтенсивності капіталу та за рахунок цього зменшити рівень ризикованості; кластер 3 ефективного розвитку (26 підприємств) з середнім рівнем показника левериджу в порівнянні з іншими підприємствами, що свідчить про їх довгострокову стабільність; кластер 4 стабільного розвитку (SS) (25 підприємств): аналіз показав, що важливим є не тільки підтримка короткострокової стабільності, а й забезпечення ефективного довгострокового розвитку; кластер 5 з високим рівнем ризику та прибутковості (RP) (19 підприємств). Однак доцільним є комплексний аналіз, так як високий рівень ризику може бути пов'язаний з неефективним ризик-менеджментом, у той час як прибутковість може характеризувати економічну вдачу підприємства. Це дозволило реалізувати завдання вибору стратегічних перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів у найближчій перспективі.

6. У ході дослідження здійснено прогнозування поведінки підприємств у майбутньому на основі формування прогностичних моделей для визначення поведінки підприємств та можливих переходів між кластерами з використанням дискримінантного аналізу. Побудовані моделі аналізу часових рядів на основі дискримінантних функцій надають аналітичний інструментарій для прогнозування значень показників функціонування міжнародних агрохолдингів, що дозволяє підвищити якість оцінювання, аналізу та прогнозування розвитку агрохолдингів в умовах посилення конкурентного середовища у світі.

7. Визначено, що розмір інвестицій агрохолдингу в АПК України виражається у сумі інвестицій, вкладених у реалізацію конкретних проектів в агропромисловій діяльності кожного підприємства, що входить в аграрний холдинг. Істотною перевагою великих корпоративних утворень перед дрібнотоварним сектором АПК, є наявність підвищених гарантій. У разі виникнення фінансових відносин між державою і агрохолдингами, виражених наданням державних субсидій на підтримку вітчизняного АПК, останні мають високу фінансової міцністю і ліквідною заставою. Крім цього, агрохолдинги гарантують ефективніше використання виділених коштів за рахунок оптимізації внутрішньогалузевого ланцюжка - від «поля до прилавка».

8. На основі розробленого методичного підходу до формування стратегічних напрямів розвитку міжнародних агрохолдингів і побудованих графів переходів запропоновано матрицю переходу, яка базується на поєднанні двох показників (поточного стану агрохолдингу, який характеризується відповідним кластером, і можливих його змін: позитивного або негативного характеру). Розроблено стратегічні напрямки в залежності від приналежності агрохолдинга до кластеру та з урахуванням можливих змін їх розвитку, що забезпечує ефективне управління діяльністю міжнародних агрохолдингів на основі вибору з можливих стратегічних перспектив у майбутньому з урахуванням можливостей їх фінансування.

9. З метою забезпечення найбільш ефективного функціонування міжнародних агропромислових формувань України на світових ринках сільськогосподарської продукції розроблено організаційно-економічний механізм фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів в Україні у процесі євроінтеграції, що забезпечує перетворення вхідної інформації щодо розвитку зовнішніх (політичні, соціальні, економічні та екологічні) та внутрішніх (трудові, фінансові, організаційні та виробничі) чинників у ефективну розробку стратегічних та тактичних рішень щодо фінансування діяльності міжнародних агрохолдингів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз соціально-економічних наслідків членства України в СОТ після трьох років членства : очікування і реалії. Ін-т екон. дослідж. та політ. консульт. К. : ІЕДПК, 2011. 58 с.
2. Аналітична доповідь Центра Розумкова «Україна і СОТ». Нацбезпека і оборона, 2002. №6.
3. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку : моногр. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. 216 с.
4. Андрійчук В. Г. Економіка аграрного підприємства : навч.-метод. посіб. для са-мост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2000. 356 с.
5. Антонюк Л. Л. Шляхи інтеграції України в глобальну інноваційну систему : моногр. Спільний європейський економічний простір: гармонізація межрегіональних суперечностей. К., 2007. 544 с.
6. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу : підруч. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». О. : Фенікс, 2012. 386 с.
7. Артёмов І. В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції. Ужгород: Ліра, 2008. 370 с.
8. Бабенко В. О. Дослідження механізму розвитку діяльності агрохолдингів в умовах економічної глобалізації. Информационная экономика: этапы развития, методы управления, модели: монография. Под ред. докт. экон. наук, проф. В.С. Пономаренко, докт. экон. наук, проф. Т.С. Клебановой. Харьков, ВШЭМ ХНЭУ им. С. Кузнеця, 2018. 668 с. С. 446-457.
9. Бабенко В. О. Управління інноваційними процесами переробних підприємств АПК (математичне моделювання та інформаційні технології): моногр. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Х. : ХНАУ, Мачулин, 2014. 380 с.

10. Бабенко В.О. Задача ідентифікації параметрів моделі управління інноваційними процесами переробних підприємств АПК. *Экономическая кибернетика*. Донецк: ДНУ, 2013. № 4- 6 (82 – 84) 95 с. С. 44 - 51.

11. Бабенко В.О. Проблемні аспекти інноваційної діяльності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». Вип. 6, ч.1. 2016. 177 с. С. 26– 29.

12. Бабенко В.О., Савін Р.С. Дослідження передумов, чинників та наслідків процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 2. С. 16-22.

13. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2013. URL: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx> (дата звернення 15.07.2017).

14. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2014. URL: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx> (дата звернення 15.07.2017).

15. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2015. URL: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx> (дата звернення 15.07.2017).

16. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2016. URL: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx> (дата звернення 27.04.2018).

17. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2017. URL: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx> (дата звернення 23.06.2017).

18. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2018. URL: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx> (дата звернення 23.12.2018).

19. Базаев Ю.І. Основні принципи і напрями підвищення ефективності діяльності агрохолдингів. *Фундаментальні дослідження*. 2006. № 11. С. 55-57.
20. Беренда С. В. Еволюція економічної інтеграції в країнах Європи : монографія. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 168 с.
21. Беренда С. В. Економічна інтеграція України в умовах реалізації біполярної концепції. *Бізнес Інформ*, 2014. № 3. С. 26–32.
22. Беренда С. В. Конкуренция интеграционных треков: биполярная концепция для Украины. Saarbrucken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 128 с.
23. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку: моногр. К. : КНЕУ, 2001. 733 с.
24. Бойко В. І. Про гарантування продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*, 2006. № 1. С. 60-67.
25. Бородіна О. Яка модель агросектора потрібна Україні? *Дзеркало тижня*. 18.05.2012. №18. С.8.
26. Бородіна О., Покопа І. На яку модель аграрного сектору має орієнтуватися Україна у стратегічній перспективі? *Дзеркало тижня*. 06.07.2013. №25. С.8.
27. Бородіна О.М., Геєць В.М., Гуторов А.О. та ін. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи.К. : Ін т екон. та прогнозув. НАН України, 2012. 56 с.
28. Бум на світовому ринку біопалива; як цим може скористатися Україна. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Німецько-Український аграрний діалог. Консультативна робота № 7. К., лютий 2007.
29. Бураковський І. В. Євро: інституційний механізм та перші результати функціонування ЄВРО. *Економічний вимір інтеграції*. Аналітичний щоквартальник. № 2, 2003.

30. Вареник Н. Не собі, а людям. *Дзеркало тижня*, 2014. № 48-49. С. 9.
31. Власов В. И. Проблемы глобальной продовольственной безопасности. *Никоновские чтения*. 2007. № 12. С. 524-527.
32. Власов В. І. Тенденції та проблеми глобалізованих процесів у світовій продовольчій сфері. *Економіка України*. 2006. № 3. С.75-80.
33. Власюк О. С. План Маршалла для України: економічні, реформаторські та зовнішньополітичні аспекти. *Стратегічні пріоритети*, 2014. № 3 (32). С. 5–13.
34. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 871 с.
35. Вступ України до СОТ: новий виклик економічній реформі / за ред. І. Бураковського, Д. Хандріха, Л. Хоффмана. К., 2004.
36. Вступление в силу Соглашения об ассоциации: когда, как и почему. *Дзеркало тижня*, 2014. №40. С. 4.
37. Гальчинський А. С. ЄС за межами тупої апологетики. *Дзеркало тижня*, 2015. № 33. С. 6.
38. Геєць В. М. Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність. *Економіка України*, 2011. № 1. С. 4-15.
39. Герасимов Б. И. Экономико-математические модели погрешностей оценки качества: эконометрика: монография. 8-е изд. Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. 80 с.
40. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: монографія Кер. авт. кол. і наук. / ред. Т. М. Циганкова. К.: КНЕУ, 2003. 660 с.
41. Силва Г., Карла М. Перспективы решения продовольственной проблемы в развивающихся странах в условиях глобализации мировой экономики: Дис.... канд. экон. наук : 08.00.14. М., 2004.191 с.
42. Голіков А. П. Економіко- математичне моделювання світогосподарських процесів : навч. посіб. Київ: Знання, 2009. 222 с.

43. Голиков А. П., Грицак Ю. П., Сидоров В. И. География мирового хозяйства: учеб. пособие. К.: Центр учебной литературы, 2008. 191 с.
44. Головачова О. С. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі продукцією АПК : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ, 2014. 20 с.
45. Гончаренко Н. І. Інтеграційний вектор України: гравітаційна модель зовнішньої торгівлі країн Європейського Союзу та України. *Актуальні проблеми економіки*. К., 2008. №1. С.78–84.
46. Горбулін В. Україна та стратегічні перспективи Європи: відповідь «євроскептикам». *Дзеркало тижня*, 2013. № 17. С. 3.
47. Гордеев А. В. Продовольственная безопасность России: состояние и меры обеспечения. *Концепция продовольственной безопасности Российской Федерации*. М.: ВНИИЭСХ, 1999. 31 с.
48. Горюнова Є. О. Євроінтеграція: навч. посіб. К. : Академвидав, 2013. 224 с.
49. Григорова-Беренда Л. І. Спряження торговельних режимів інтеграційних об'єднань ЄС та ЄврАзЕС/СНД. *Ефективна економіка*. 2014. №3 URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення: 17.03.2018).
50. Грущинська Н. М. Теоретичні основи європейської економічної інтеграції України : монографія. К. : Корбут, 2008. 232 с.
51. Губський Б. В. Євроатлантична інтеграція України. НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. К.: Логос, 2003. 328 с.
52. Медоуз Д. Л., Медоуз Д. Х., Рэндерс Й. и др. Пределы роста: 30 лет спустя. М.: Академкнига, 2008. 342 с.
53. Медоуз Д. Х., Медоуз Д. Л., Рэндерс Й. Пределы роста : Доклад по проекту Римского клуба «Сложность положения человечества» М.: Изд-во МГУ, 1991. 207 с.
54. Дем'яненко С.І., Кузнєцова А.В. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? *Серія консультативних робіт*. К. : Німецько Український Аграрний

Діалог ; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2008. С. 8.

55. Дементьев В. План Маршалла. Взгляд из сегодняшней. *Российский экономический журнал*, 1993. № 8. С.73-89.

56. Дем'яненко С., Зоря С. Система оподаткування у сільському господарстві України. В кн.: *Сільське господарство України: криза та відновлення*. К., КНЭУ, 2004, С. 26-43.

57. Дем'яненко С., Крамон-Таубадельфонш. Організаційно-правові форми реформованих сільськогосподарських підприємств в Україні: які висновки можуть бути зроблені? *Сільське господарство України: криза та відновлення*. С. 93-101.

58. Дем'яненко С. Агроходдинги в Україні: добре чи погано? *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Німецько-український аграрний діалог*, 2008. 22 с.

59. А. Д. Діброва, Т. О. Остащенко, В. Є. Андрієвський, Н. В. Сеперович, Г. В. Ленінова. Регулювання аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції : моногр. / ред. А. Д. Діброва, В. Є. Андрієвський; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К. : Інтердрук, 2014. 572 с.

60. Довгаль О. А. Протекціонізм і лібералізм у процесі глобалізації світової економіки : питання теорії і методології : моногр. Нар. укр. акад. Х., 2004. 319 с.

61. Дюмулен И. И. Всемирная торговая. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. 271 с.

62. Експорт. Європейський Союз. Зернові. URL: <http://www.agrochart.com/uk/usda/section/13/zernov /region/10/european-union/attribute/9/exports/> (дата звернення 12.04.2017).

63. Європейська інтеграція : навч. посіб. / за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 760 с.

64. Єранкін О.О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації: моногр. К. : КНЕУ, 2009. С. 104.
65. Єранкін О.О. Формування агропромислових формувань в Україні: глоба-лізаційний і маркетинговий аспект. *Вчені записки*. № 10, КНЭУ, 2008.
66. ЄС–Україна: економічні наслідки та перспективи Європейської Політики Сусідства (ЄПС) : аналітична доповідь URL: <http://ua.boell.org/uk/2009/01/15/ies-ukrayina-ekonomichni-naslidki-ta-perspektivi-ievropeyskoyi-politiki-susidstva-ieps>. (дата звернення 12.04.2017).
67. Закон України "Про підприємництво" Відомості Верховної Ради України. 1991. № 14. Ст. 168.
68. Звіт Робочої групи з питань вступу України до Світової організації торгівлі. WT/ACC/UKR152. 25.01.2008 (08–0399). С. 374. URL:<http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32172>. (дата звернення 12.04.2017).
69. Звіт USDA. URL: <http://www.agrochart.com/uk/usda/section/13/zernov/country/243/ukraine/attribute/9/exports/> (дата звернення 12.04.2017).
70. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки: моногр. НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. Житомир : ДНВЗ «Державний агроєкологічний ун-т», 2008. 384 с.
71. Зони вільної торгівлі на початку ХХІ століття: монографія / за ред. О.І. Шниркова, В.І. Муравйова. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 399 с.
72. Ильина З. М. Глобальная продовольственная проблема и угрозы. Вестник национальной академии наук Белоруссии. 2011. № 3. С. 62-71.
73. История США в документах. План Маршалла. URL: <http://www.grinchevskiy.ru/1945-1990/plan-marshalla.php>. (дата звернення 12.04.2017).
74. Ишханов А. В. Мировая продовольственная проблема: анализ и прогноз. Экономика: теория и практика. 2011. № 1. С. 3-8.

75. Клименко І. В., Федірко О. А. Три роки членства в СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період : аналіт. доповідь.; Нац. ін-т. стратег. дослідж. К. : НІСД, 2011. 72 с.

76. Клименко І. В., Харазішвілі Ю. М., Шаров О. М. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив. Ус. К.: НІСД, 2013. 68 с.

77. Інтеграція України в європейські правові, політичні та економічні системи : моногр. / за ред. Л. В. Губерського; Манжола В. А., Муравйов В. І., Філіпенко А. С., Сапсай А. П., Копійка В. В.; Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. 320 с.

78. Інтернет-сайт Міністерства доходів і зборів України бази даних митної статистики. URL:<http://minrd.gov.ua/mitna-statistika> (дата звернення 12.04.2017).

79. Інформація Міністерства аграрної політики та продовольства України про стан виконання плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році за березень 2015 року. URL:<http://minagro.gov.ua/apk?nid=16640>. (дата звернення 12.04.2017).

80. Кавецький І. Й. Україна і світові агропродовольчі ринки (суспільно-географічне дослідження) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 НАН України, Ін-т географії. К., 1999. 22 с.

81. Казакова Н. А. Глобальная продовольственная проблема и пути её решения. *Матеріали VII науково-практичної конференції молодих вчених*. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. С. 199-202.

82. Казімір Р. Історія Європейської Інтеграції : Від декларації Шумана до розширення на Схід Роберт Казімір; / пер. з англ. Ігор Андрейко, Андрій Максимук. Перемишль: Парламент Молоді, 2003. URL:<http://www.youth.crim-eastar.net/.../index5.html>. (дата звернення 12.04.2017).

83. Кваша К. С. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору в умовах формування зони вільної торгівлі Україна – ЄС:

автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 НААН України, ННЦ «Ін-т аграр. економіки». Київ, 2014. 22 с.

84. Кизим М. О. Можливості і загрози від членства в СОТ для України у зовнішній торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами ЄС і Митного союзу ЄВРАЗЕС. *Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2013. №2 (22). С. 185-204.

85. Кизим М. О. Можливості і загрози від членства в СОТ для України у зовнішній торгівлі м'ясо-молочною продукцією з країнами ЄС і Митного союзу ЄВРАЗЕС. *Бізнес Інформ*, 2014. №3. С. 8-21.

86. Кизим М. О. Можливості і загрози від членства в СОТ для України у виробництві і зовнішній торгівлі зерновими культурами з країнами ЄС і Митного союзу ЄВРАЗЕС. *Проблеми економіки*, 2014. №2. С. 7-24.

87. Клименко Н. А. Менеджмент експортного потенціалу галузей агропромислового комплексу України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.02. Нац. аграр. ун-т. К., 2001. 19 с.

88. Клинова-Дацюк Г. Д. Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі: навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2012. 189 с.

89. Коаліційна угода від 21 листопада 2014. URL: http://zaxid.net/news/howNews.do?blok_poroshenka_ta_samopomich_oprilyudnili_uzgodzheniy_tekst_koalitsiynoyi_ugodi&objectId=1330153. (дата звернення 12.04.2017).

90. Коаліційна Угода: що не виконано? URL: <http://www.corruption.net/statti/item/22169-koalitsiina-uhoda-shcho-ne-ukonano>(дата звернення 12.04.2017).

91. Кобута І. В. Аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Актуальні проблеми економіки*. 2010.С.31-38.

92. Ковалев Е. В. Глобальная продовольственная проблема. *Мировая экономика и международные отношения*, 2004. №10. с. 26-34.

93. Коденська М.Ю. Інтеграція як фактор активізації інвестиційної діяльності. *Економіка АПК*. 2006. № 6.С. 24-31. *Держава та регіони, Серія: Економіка та підприємництво 2009 р., № 6*, с. 175-180.

94. Конгрес "Агробізнес України", Adam Smith Conferences', перший міжнародний конгрес, готель "Прем'єр Палац". К., 31 марта 2009 г.
95. Кондратьев Н. Д. Основные проблемы экономической статики и динамики : Предварительный эскиз. М. : Наука, 1991. 570 с.
96. Кончин В. І. «Глибока і всеосяжна зона вільної торгівлі» між ЄС та Україною: якісна оцінка ефективності її положень та кількісний аналіз впливу митних тарифів на двосторонню торгівлю товарами. *Стратегії розвитку України (економіка, соціологія, право)*, 2011. №4. С. 15-34.
97. Копійка В. В. Європейський союз: заснування і етапи становлення : навч. посібн. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 448 с.
98. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб.; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. К. : Центр учб. л-ри, 2008. 172с.
99. Корнаи Я. Системная парадигма. *Вопросы экономики*, 2002. № 4. С. 10-17.
100. Корнійчук О. В. Регулювання продовольчого ринку України з використанням інструментів спільної аграрної політики Європейського Союзу : автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.03КМ України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2013. 21 с.
101. Лапа В., Лисситса А., Подиводский А., Федорченко М., Феофилов С., Янов А. Украина: Агрохолдинги и перспективы рынка земли. К., Украинская аграрная конфедерация, "Украгроконсалт", 2007. 169 с.
102. Литвинцев Н. Н. Международные экономические отношения. М. : МГИМО, «Российская политическая энциклопедия», 2001. 512 с.
103. Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція : моногр. КНЕУ. К. : Національний підручник, 2008. 219 с.
104. Лукінов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ ст) НАН України, Ін-т економіки. К. : Ін-т економіки НАН України, 1997. 456 с.

105. М. В. Присяжнюк. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку). ННЦ «Ін-т аграр. Економіки». К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 1008 с.

106. Макогон Ю. В. Некоторые проблемы вступления Украины во Всемирную торговую организацию. *Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов.* Донецк : ДонНУ, 2002. С. 19-26.

107. Малахова Л. В. Глобальна продовольча проблема в контексті пріоритетів економічного розвитку світового господарства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна. Харків, 2014. 22 с.

108. Малахова Л. В. Перспективні напрями продовольчої політики «нових агропродовольчих» країн. *Соціальна економіка.* 2013. № 4. С. 85-94.

109. Мартин Г. П. Западня глобалізації: атака на процвітання і демократію М. : Альпіна, 2001. 335 с. URL:<http://www.sandronic.ru/e/395759-g-p-martin-h-shuman-zapadnya-globalizatsii-a>. (дата звернення 12.04.2017).

110. Матюшенко І. Ю. Особенности применения Плана Маршалла для технологического обновления экономик стран мира. *Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин. Матеріали X науково-практичної конференції 03.04.2015 р. Х.:* ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. С.201-208. 362 с.

111. Матюшенко І. Ю. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навч. посібн. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 504 с.

112. Матюшенко І. Ю. Основні напрямки реалізації спільної політики ЄС в галузі досліджень і технологій при реалізації стратегії «Європа 2020». *Глобальні та національні проблеми економіки.* Миколаїв, 2014. Випуск 2. С.102-107 URL:<http://globalnational.in.ua/archive/22014/21.pdf>. (дата звернення 12.04.2017).

113. Матюшенко І. Ю. Українські реформи на європейському шляху. *Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до*

Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». К. : НІСД, 2015. С.145-402.

114. Маханьова Ю. М. Асиметрія умов угод України про членство у СОТ та асоціацію з ЄС у зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами. *Бізнес Інформ*, 2014. №9. С.26-34.

115. Маханьова Ю. М. Визначення компаративних переваг експорту продукції агропромислового сектору України в умовах членства в СОТ та асоціації з ЄС. *Науковий журнал УДУФМТ «Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право»*, 2014. №5-6. 21с.

116. Маханьова Ю. М. Вплив зони вільної торгівлі з ЄС на розвиток ринку сільськогосподарських товарів в Україні. *XV Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми устойчивости функционирования субъектов рыночной экономики Украины»*. Симферополь: ИТ «АРИАЛ» С. 167-170.

117. Маханьова Ю. М. Експорт зернових культур України, ЄС і країн світу в умовах сучасних інтеграційних процесів. *Проблеми економіки*. 2015. №1. С. 27-36.

118. Маханьова Ю. М. Зовнішньоекономічні аспекти розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації. *Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації : монографія*. / за ред. проф. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. С. 254-264.

119. Маханьова Ю. М. Можливості і загрози для розвитку цукрової галузі в умовах міжнародної інтеграції України. *Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 травня 2014 р.) Х.: ФОП Александрова К.М.; ВД «ІНЖЕК», 2014. С. 141-147.

120. Маханьова Ю. М. План Маршалла для України: перспективи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва. *Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин*. Матеріали X

науково-практичної конференції 03.04.15. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. С. 208–213.

121. Маханьова Ю. М. Проблеми конкурентоспроможності зернового ринку в контексті підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. *Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України 2013: проблеми науки та практики*. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (14–15 листопада 2013 р.) Х.: ФОП Александрова К.М.; ВД «ІНЖЕК», 2013. С. 415-419.

122. Маханьова Ю. М. Східний вектор інтеграції: можливості та загрози агропромислового комплексу України. *Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва. Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (15 листопада 2013 р.)*. Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. С. 118-122.

123. Меламед М. Валовий внутрішній продукт України та його податковий потенціал. *Вісник НБУ*. 2005. Трав. С. 54–58.

124. Мельник Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. URL: http://ierjournal.com/journals/8-9/2008_10_Melnuk1.pdf. (дата звернення 12.04.2017).

125. Микольська Н. Заходи торговельного захисту та вирішення спорів в рамках СОТ: нові можливості для українських компаній. *Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій*. / ред. Д. В. Ляпіна. К.: Ін-т власності і свободи, 2010. С.49–77.

126. Мирное хозяйство и международные экономические отношения : учебн. пособ. / ред. А. П. Голикова и др. Симферополь, СОНАТ, 2003. 432 с.

127. Міжнародні економічні відносини: підручн. / ред. А. П. Голикова, О. А. Довгаль. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 464 с.

128. Міністерство аграрної політики. URL:www.minagro.kiev.ua/page/78638. (дата звернення 12.04.2017).

129. Мовчан В. Кількісна оцінка варіантів регіональної інтеграції України: глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС чи митний союз з

Росією, Білоруссю та Казахстаном. URL:http://www.ier.com.ua/ua/publications/consultancy_work/?pid=3107. (дата звернення 12.04.2017).

130. Мовчан В. Україна і СОТ: структура, порядок прийняття рішень і процедури. *Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій*. За заг. ред. Д. В. Ляпіна. К.: Ін-т власності і свободи; 2010. С.16–41.

131. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу. Н. Мусис. / пер. з англ. К. : К. І.С., 2005. 466 с.

132. Наука, технології та інновації. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 12.04.2017).

133. Некоторые аспекты продовольственной проблемы мира. *Вопросы экономики, 2001. № 6. С. 50-59*

134. Новицький В. Є. Управління міжнародною економічною діяльністю : навч. посіб. К. : Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, 2010. 615 с.

135. Одосій О. В. Регулювання агропродовольчого ринку в умовах формування зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Львів. нац. аграр. ун-т. Львів, 2014. 20 с.

136. Осика С. Г. Світова організація торгівлі : підруч. Київський національний торговельно-економічний ун-т, Центр досліджень СОТ, розвитку торгового права і практики. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : К.І.С., 2004. 516 с.

137. Основні пріоритети Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС URL:<http://www.amdi.org.ua/uk/home/amdi-news/21-news/300-the-main-priorities-of-the-common-agricultural-policy-cap-of-the-eu.html>

138. Осташко Т. О. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів : моногр. НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. К., 2011. 224 с.

139. Офіційний сайт Державного комітету статистики URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 12.04.2017).

140. Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України бази даних митної статистики URL:<http://minrd.gov.ua/mitna-statistika> (дата звернення 12.04.2017).

141. Офіційний сайт Служби підтримки експорту URL:http://exporthelp.europa.eu/thdapp/index_ru.html. (дата звернення 12.04.2017).

142. Офіційний сайт Служби підтримки експорту Європейського Союзу URL:http://exporthelp.europa.eu/thdapp/index_ru.html. (дата звернення 12.04.2017).

143. Офіційний портал Верховної Ради України URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_main?id=&pid069=151&Ses=0&Sk1=8 (дата звернення 12.04.2017).

144. Офіційний сайт програми Health Check URL:<http://www.healthcheck.org/> (дата звернення 12.04.2017).

145. Оцінка витрат та вигод від укладання угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС К. : К.И.С., 2010. 96 с.

146. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора України : моногр. / ред. М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка; Ю. М. Маханьова та інш. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. 280 с.

147. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. за ред. О. Шумило ; Міжнар. центр перспектив. дослідж. К.: ПП «Март», 2007. 320 с.

148. Оцінка наслідків членства України у Світовій організації торгівлі: моногр. / ред. М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. 212 с.

149. П. І. Гайдуцький. Аграрна реформа в Україні. *Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*. К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. 424 с.

150. Пахомов Ю. Біфуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів. *Економіка України, 2008. № 4. С. 4-14.*

151. Перспективи укладання угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС : попередній аналіз URL:[http://www.ctaeconomic.com/Scoping%20Report\(final%20UKR\).pdf](http://www.ctaeconomic.com/Scoping%20Report(final%20UKR).pdf). (дата звернення 12.04.2017).

152. Підлуцький О. Джордж Маршалл. Реставратор Європи. *Дзеркало тижня, 2013. №2. С.14.*

153. Пістун М. Д. Розвиток суспільної географії в Україні у XX – на початку XXI ст. : моногр. Ін-т географії НАН України. К. : Київ. ун-т, 2009. 112 с.

154. План Маршалла: досвід та уроки для України. Матеріали круглого столу ДУ «Інституту економіки та прогнозування НАН України» та Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, 25 вересня 2014 року URL:<http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2014/09/Marshal.pdf>. (дата звернення 12.04.2017).

155. Повідомлення Європейської Комісії. «Європа 2020». Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання. URL: <http://www.minjust.gov.ua/file/31493> (дата звернення 12.04.2017).

156. Положення угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом щодо зони вільної торгівлі. URL:<http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/96610;jsessionid=A58FDC03C98A01243D86DA6627B64E54.app4:1> (дата звернення 12.04.2017).

157. Полякова О. Ю. Моделювання змін зовнішньоторговельних зв'язків у контексті розширення Європейського Союзу. *Проблеми економіки, 2014. №1. С.330-336.*

158. Портер М. Международная конкуренция / ред. В. Д. Щетинина. М. : Междунар. отношения, 1993. 896 с.

159. А. І. Грицяк, В. В. Говоруха, В. Ю. Стрельцов. Правова та інституційна основи Європейського Союзу : підруч. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. 620 с.

160. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR150213.html (дата звернення: 12.02.2018).

161. Про Митний тариф України / Закон України від 19 вересня 2013 року № 584-VII URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/584-18>. (дата звернення: 27.01.2018).

162. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19>. (дата звернення: 12.03.2018).

163. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. URL:<http://www.google.com.ua/url?url=http://www.minjust.gov.ua/file/41663&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=cxsYVZMGgu5SmOOAwAQ&ved=0CBMQFjAA&usg=AFQjCNHF2nJoIzh9Yr6XJkLK5dgl4-h50w>. (дата звернення: 12.09.2018).

164. Про холдингові компанії : Указ Президента України від 11.05.1994 № 224 (224/94). URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/224/94>. (дата звернення: 12.09.2018).

165. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15.03.2006 № 3528 IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 34. С. 291.

166. Про Стратегію сталого розвитку URL:<http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>. (дата звернення: 12.09.2018).

167. Пузакова Е. П. Международные экономические отношения. Ростов н/Д. : МарТ, 2000. 345 с.

168. Пузанов І. І. Методи агрегування тарифних ставок. *Збірник наукових праць «Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект»*. Донецьк: Донецький національний університет, 2010. Ч. II. С. 25-27.

169. Пузанов І. І. Методологічні підходи до аналізу впливу умов зовнішньої торгівлі на економічне зростання в Україні. *Збірник наукових праць «Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект»*. Донецьк: Донецький національний університет, 2006. Ч. І. С. 4-12.

170. Пузанов І. І. Реалізація стратегії стимулювання експорту у світовій практиці. *Збірник наукових праць «Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект»*. Донецьк: Донецький національний університет, 2014. Т. І. С. 319-323.

171. Пузанов І. І. Теоретико-методологічні підходи до зіставлень у зовнішній торгівлі. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності* : Зб. наук. пр. Маріуполь, 2009. С. 281-285.

172. Пузанов І. І. Теоретичні моделі формування умов сучасної зовнішньої торгівлі. *Вісник Київського Університету. Актуальні проблеми міжнародних відносин*. К. : «Київський університет», 2005. Випуск 55, Ч. 2. С. 137-145.

173. Пузанов І. І. Фактори впливу на зовнішньоторговельну політику країн в умовах лібералізації і глобалізації світової економіки. *Збірник наукових праць «Проблеми и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ»*. Донецьк: Донецький національний університет. 2011. Ч. II. С. 607-615.

174. Пузанова Т. М. Статистичне дослідження товарообороту зовнішньої торгівлі України : дисертація на здобуття наукового супеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.03.01. Статистика. Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. К., 2006.

175. Резніков В. В. Організаційні та структурні складові механізму державного регулювання процесів економічної інтеграції міст України : моногр. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 196 с.

176. Резніков В. В. Формування комплексного підходу щодо вдосконалення державного регулювання механізму міжнародної інтеграції України : монографія. Х. : Екограф, 2011. 168 с.

177. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ : кон'юнктура та інтеграція. / за ред. проф. В. О. Точиліна ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. К., 2012. 552 с.

178. Роджерс Э. Коммуникации в организации. М.: Экономика, 1980. 176с.

179. Романова О.С. Сучасні тенденції розвитку інтеграційних процесів в АПК Росії. *Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. 2007. № 5. С. 63-65.*

180. Рябова Т. Ф. Проблемы глобализации продовольственной безопасности для России. *Хранение и переработка сельхозсырья, 2005. №3. С.7-10.*

181. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 632 с.

182. Савін Р.С. Стратегічні напрями розвитку великий агропромислових формувань України: інвестиційні умови забезпечення. *Проблеми та перспективи фінансового забезпечення аграрного сектору: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13-14 вересня 2018 р.). Київ. 2018. С. 176-179.*

183. Савін Р.С. Сучасний стан ТНК АПК в умовах глобального економічного розвитку. *Сучасні перетворення міжнародного бізнесу : матеріали доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 квітня 2018 р.). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2018. С. 96-97.*

184. Савін Р.С. Фінансові інструменти забезпечення сучасних тенденцій капіталізації міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : Зб. наук. праць XXXVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 38. С. 45-48.*

185. Савін Р.С., Бабенко В.О. Дослідження передумов, чинників та наслідків процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 2. С. 16-22.

186. Савоно П. Геоэкономика. *Господство экономического пространства*. М. : Ad. Marginen, 1997. с. 22-23.

187. Світова економіка : підручн. / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 268 с.

188. Сиденко В. Р. Глобализация и экономическое развитие. Т. 1.К.: Феникс, 2008. 376 с.

189. Сідоров В.І., Савін Р.С. Діяльність агрохолдингів в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства* : матеріали XIV міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 квітня 2018 р., Хмельницький-Сатанів. Хмельницький: ХНУ, 2018. С. 11-12.

190. Сідоров В.І., Савін Р.С. Інвестиції в розвиток агрохолдингів з метою виходу України на світові ринки виробництва сільськогосподарської продукції. *Економічна система України в умовах глобалізаційних викликів XXI століття* : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 10 квітня 2018 р.). Чернівці: Буковинський центр економічної освіти та бізнесу. 2018. С. 30-32.

191. Сідоров В.І., Савін Р.С. Методичний підхід дослідження перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів на світовому фінансовому ринку. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Т. 29 (68), № 3. С. 10-15.

192. Сідорук Т. В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства: моногр. Нац. ун-т «Остроз. акад.». Л. : ПАІС, 2012. 441 с.

193. Сільське господарство України 2010 : стат. зб. К. : Держстат України, 2011. С. 51.

194. Сльозко О. О. Глобальні інноваційні стратегії ТНК – локомотив сучасної світової економіки : моногр. НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин 2014. 179 с.

195. Статистичний щорічник України 2005 р. К.: Державний комітет статистики України, 2006. 456 с.

196. Стратегічні напрямки розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка ; Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки». 2-е вид., переробл. і допов. К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. 214 с.

197. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.). Шляхи Європейської інтеграції. НІСД. К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.

198. Стрельцов В. Ю. Європейська економічна інтеграція : навч. посібн. Харків : ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009. 148 с.

199. Татаренко Г., Силивончик А., Денисенков В. Что пожнем: отечественный АПК ожидает структурных реформ. *Бизнес. №10*. 2014. С.40-43.

200. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка. / ред.: Рывкин А.А. М. : Прогресс, 1980. 416 с.

201. ТОП 20 крупнейших землевладельцев Украины по результатам 2017 г. URL:<http://www.rtp.com.ua/news/2012/06/15/4/2654.html>. (дата звернення: 12.09.2018).

202. Топ 100 латифундистов Украины 2017. URL: <http://latifundist.com/rating/top-100-latifundistov-ukrainy>. (дата звернення: 12.09.2018).

203. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації : колектив. моногр. / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 316 с.

204. Трухачев В. И. Сезонные и циклические закономерности зернового производства. *Научный журнал КубГАУ*. 2012. №75(01).С. 3-7.

205. Турьянский А. Анализ современного состояния и перспективы развития интеграционных процессов в АПК Белгородской области. *Международный сельскохозяйственный журнал*. 2005. № 5. С. 8-13.

206. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: особливі взаємини, засновані на цінностях URL:http://parlament.org.ua/upload/docs/EU-Ukraine%20Association_.pdf. (дата звернення: 12.09.2018).

207. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: перспективи підписання та можливості тимчасового застосування: аналітична записка URL:<http://www.niss.gov.ua/articles/911/> (дата звернення: 12.09.2018).

208. Угода про асоціацію Україна– ЄС : дороговказ. URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_320481522130.pdf?120912134959. (дата звернення: 12.09.2018).

209. Угода про асоціацію Україна ЄС : дороговказ URL:http://www.kas.de/wf/doc/kas_32048-15221330.pdf?120912134959.(дата звернення: 12.09.2018).

210. Украина XXI века – между Европой и Евразией : сб. аналит. докл./ ред. Я. А. Жалило; И. В. Клименко, Ю. М. Харaziшвили, Н. Шаров. И. В. Ус. К.: НISД, 2013. 117 с.

211. Файчук О. В. Економічні важелі регулювання аграрного ринку України в умовах міжнародної інтеграції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / О. М. Файчук ; Нац. аграр. ун-т. К., 2008. 20 с.

212. Філіпенко А. С. Інтеграційні перспективи України: бігравітаційна модель. *Економіка України : Політико-економічний журнал*. 2005. №6. С.11-22.

213. Філіпенко А. С. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності : моногр. К. : Знання України, 2004. 304 с.

214. Форма статистичної звітності 50 с/г за 2005 р. К., Госкомстат Украины, 2006.

215. Форрестер Дж. Мировая динамика. М. : Наука, 1976. 168 с.

216. Халатур С. М. Забезпечення продовольчої безпеки на основі глобальної інституалізації та розширення діяльності міжнародних

організацій: моногр. *Сучасні технології управління на підприємстві*. 2013. С. 164-178.

217. Халатур С. М. Механізм адаптації агропромислового комплексу України в умовах глобальної продовольчої проблеми. *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету*. 2015. № 1. С. 114–117.

218. Халатур С. М. Наукові дослідження сучасної територіальної організації АПК в умовах вступу до СОТ. *Економіка: проблеми теорії та практики*, 2010. Випуск 263, Т.9. С. 2345–2355.

219. Халатур С. М. Об'єктивні передумови інтернаціоналізації діяльності АПК в умовах вступу до СОТ. *Економіка: проблеми теорії та практики*, 2010. Випуск 264, Т.1. С. 256–263.

220. Халатур С. М. Основні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції. *Вісник Полтавської державної аграрної академії. Науково-виробничий, фаховий журнал*, 2009. Вип. № 4. С. 189–192.

221. Халатур С. М. Оценка эффективности функционирования сектора АПК Украины в контексте международной интеграции. *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету*. 2010. № 1. С. 165–168.

222. Халатур С. М. Розробка підходів до формування економічного розвитку сектора АПК у відповідності до їх статусу в СОТ. *Науково-практичний журнал Агросвіт*. 2011. № 11. С. 57–60.

223. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві в процесі його капіталізації. *"Економіка АПК"* № 10, 2005, с. 51-57

224. Хоффман С. Столкновение глобализаций. *Россия в глобальной политике*. Т.1. М., URL: http://www.globalaffairs.ru/number/n_489. (дата звернення: 12.09.2018). (дата звернення: 12.09.2018).

225. Чаянов А.В. Основные идеи и формы организации крестьянской кооперации. М., 1919, с. 302.

226. Ченаш А. Зовнішньоекономічна діяльність і пріоритетні напрямки економічної інтеграції України. *Дослідження ділової думки. Промисловість*. К. : Ін-т екон. дослід. та політ. консульт., 2013. № 1. 4 с.

227. Череп А. В. Теоретичні основи економічної інтеграції. *Економічний простір*, 2012. № 68. С. 16- 28. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/есрос_2012_68_4.pdf (дата звернення: 12.09.2018).

228. Чопенко В. Перекоаліціювання АПК: *Дзеркало тижня*, 2014. №44. С.8.

229. Чужиков В. І. Кластерна політика Європейського Союзу. *Економіка України*, 2013. № 2. С. 81-91.

230. Шапиро Н. А. Характеристика конкурентных преимуществ приграничных территорий в контексте маркетинга мест. *Научный журнал НИУ ИТМО*, 2015. URL:http://www.m-economy.ru/misc/new_ind_2014.pdf. (дата звернення: 12.09.2018).

231. Шишков Ю. В. Формирование европейского экономического пространства. *Заглядывая в 21-й век : ЕС и СНГ*. М, 1998. С. 79-83.

232. Шнирков О. Структурні бар'єри в торгівлі України з ЄС. *Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. Київ, 2006. С. 34-35.

233. Що таке Угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС URL: http://www.icps.com.ua/.../materials_for_round_table.pdf. (дата звернення: 12.09.2018).

234. Экономическая теория : учеб. пособие. Е. М. Воробьев ; М-во образования Украины, Харьк. гуманитар. инт «Нар. Укр. Акад.». Харьков : Фортуна –Пресс, 2000.412 с.

235. Юрченко С.А. Основы научных исследований : учебное пособие для вузов. Харків : Издательство ХНУ им. В.Н. Каразина, 2005. 134 с.

236. Яковюк І. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. №4. С. 22-30.

237. Яценко О. М. Економіко-правові засади конкуренції в умовах лібералізації світової торгівлі. *Конкурентоспроможність підприємств в умовах ринкової економіки: у 3-х томах*. Одеса, 2015. Т. 2. С. 45 – 65.

238. Яценко О. М. Отримання конкурентної переваги за рахунок створення глобальних продуктів (на прикладі меду натурального). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. № 15. С. 170-180.

239. Яценко О. М., Карасьова Н. А. Розвиток світового продовольчого ринку: проблеми та перспективи реалізації торговельно-економічного потенціалу України. *Соціальна відповідальність як форма забезпечення сталого розвитку господарюючих систем: суспільство, галузь, підприємство*: монографія за наук./ред. д.е.н., доцента В.С. Ніценка. Одеса : ТОВ «Лерадрук». 2017. С. 189-255.

240. Яценко О. М., Карасьова Н. А. Євро-підприємництво: перспективи та загрози реалізації потенціалу зони вільної торгівлі України з ЄС в аграрному секторі. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017 № 15. С. 36-47.

241. Яценко О. М., Невзгляд Н. Г. Глобальні тренди розвитку агропродовольчого ринку: перспективи для України. *Продуктивність агропромислового виробництва*. 2015. № 27. С. 54 – 62.

242. Яценко О., Завадська Ю., Яценко О., Білецька І. Модифікація товарно-структурної спеціалізації агровиробництва як фактор стимулювання залучення іноземних інвестицій. *Економіка і менеджмент культури*. 2016. №-2. С. 86-99.

243. Яценко О., Завадська Ю., Яценко О., Білецька І. Модифікація товарно-структурної спеціалізації агровиробництва як фактор стимулювання залучення іноземних інвестицій. *Економіка і менеджмент культури*, 2016. №-2. С. 86-99.

244. Яценко О.М., Невзгляд Н.Г., Невзгляд А.Г. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації.

Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки. 2015. № 3 (80). С. 39-48.

245. Яценко О. М. Імперативи глобалізації агропродовольчих ринків. *Наук. вісн. Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія. Економічні науки.* 2013. № 4 (253). С. 27 – 39.

246. Яценко О. М. Ринкові перетворення та стратегічні пріоритети розвитку аграрного сектора економіки. *Україна: аспекти праці.* 2013. № 2. С. 41 – 47.

247. Яценко О. М., Завадська Ю.С. Перспективи подальшого розвитку інфраструктури агропродовольчого сектора України в умовах посилення євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Випуск 18. Частина 2.* 2016. С. 20-26.

248. Amit R., Zott C. Value Through Business Model Innovation. R. Amit., MIT Sloan Management Review. 2012, 53 (3). P. 41 - 49.

249. Aron R. Problems of European integration. *Lyods Bank Review*, 1953. April. P. 1-17.

250. Babenko V.A. Modelling of factors affecting innovational agricultural activity of enterprises AIC in Ukraine. *Scientific bulletin of Polissia.* 2017. № 1 (9), p. 2. P. 115-121.

251. Babenko V.A., Sidorov V.I., Savin R.S. Activities of international agroholdings in the world market of foreign investment: investigation of trends and factors of impact in current financing conditions. *Technology audit and production reserves.* 2018. № 4/4(42). P. 18-24.

252. Baden-Fuller C. Business Models as Models. C. Baden-Fuller, M. S. Morgan. *Long Range Planning.* 2010, 43. P. 156 – 171.

253. Balassa B. Tariff Reductions and Trade in Manufactures among the Industrial Countries. *American Economic Review*, 1966, 56 (1), 466-473.

254. Balassa B. *Theory of Economic Integration.* Routledge Revivals Series. B. Balassa, Taylor & Francis, 2011. 304 p.

255. Bhagwati J. N. International Economic Policy: Theory and Evidence. J. N. Bhagwati, T. N. Srinivasan; eds. R. Dornbush, J. A. Frenkel. Baltimor: John Hopkins University Press, 1979. 788 p.

256. Cappelletti M. Integration through law: Europe and the American federal experience (3 vols.) M. Cappelletti, M. Seccombe, J. Weiler. New York : De Gruyter, 1986. Vol. 1. Book 1. P. 4.

257. Cassel G. An International Economy. G. Cassel. New York, 1956. Chap. VII. P. 89ff.

258. Cohen R. S. Dialectical Materialism and Carnap's Logical Empirialism. The Philosophy of Rudolf Carnap. R. S. Cohen. Library of Living Philosophers, ed. by Schilpp P.A.

259. Cooper R. N. Global Imbalances. R. N. Cooper. China-US Economists Symposium. Beijing, April 12-13, 2013. URL: <http://scholar.harvard.edu/files/cooper/files/imbalanceSPIIE.pdf?m=1407333783>. (Last accessed: 12.08.2018)

260. Demyanenko S. I. Globalization and Ukrainian Agriculture. In: Polish agriculture and food economy within the EU framework. Warsaw Agricultural University, 2006, p. 33-37.

261. Deutsch K. W. Political Community At The International Level: Problems of definition and measurement. K. W. Deutsch. ECKO House Publishing, 2006. 94 p.

262. Duru T. «On Amin's Concepts – Autocentric/Blocked Development in Historical Perspectives». *Economic Papers (Warsaw)*, 1987. № 15. P. 143-163.

263. Etzioni A. Political unification: a comparative study of leaders and forces. A. Etzioni. New York: Rinehart, 1965.

264. Etzioni A. Socio-Economics: Toward a New Synthesis. A. Etzioni. New York

265. Etzioni A. The epigenesis of political unification. Social change. Ed. by A. Etzioni and E. Etzioni. New York: Rinehart, 1964. P. 481.

266. European integration: theories and approaches. Ed. by H. Michelmann, P. Soldatos. MD: University Press of America, 1994. P. 8.

267. Eurostat, External Trade. URL: fd.comext.eurostat.ec.eu.int. (Last accessed: 12.08.2018)

268. Food and Agriculture Organization of the United.
URL:<http://faostat.fao.org/site/567/default.aspx#ancor>. (Last accessed: 12.08.2018)

269. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2014. URL: <http://apps.fas.usda.gov/gainfiles/200903/146347632.pdf>. (Last accessed: 30.01.2018)

270. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2015. URL: <http://apps.fas.usda.gov/gainfiles/200903/146347632.pdf>. (Last accessed: 23.09.2017)

271. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2016 URL:http://uga-port.org.ua/sites/default/files/grain_and_feed_annual_kiev_ukraine_4-13-2011.pdf. (Last accessed: 12.08.2018)

272. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2017. URL: <http://apps.fas.usda.gov/gainfiles/200903/146347632.pdf>. (Last accessed: 30.01.2018)

273. Grain and Feed Annual Kiev Ukraine 2018. URL: <http://apps.fas.usda.gov/gainfiles/200903/146347632.pdf>. (Last accessed: 30.09.2018)

274. Grubel, H. Intra-industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade with Differentiated Product. Grubel, H., Lloyd, P. London : Macmillan. 1975.

275. Haas E. B. The uniting of Europe: political, social and economic forces, 1950-1957. E. B. Haas. University of Notre Dame Press, 1958. 552 c.

276. Hasenclever A. Integrating Theories of International Regimes A. Hasenclever, P. Mayer, V. Rittberger. Oxford: Clarendon Press, 1993
URL:<http://maihold.org/mediapool/113/1132142/data/Hasenclever.pdf>. (Last accessed: 12.08.2018)

277. Intern. Monetary Fund. Washington: IMF. 2015, XVI. 216 p.

278. Johnson M. W. Seizing the white space. Business Model Innovation for growth and renewal M. W. Johnson. Harvard Business Press: Boston, Massachussetts, 2010.

279. Krugman P. R. International Economics: Theory and Policy P. R. Krugman, Maurice Obstfeld. New York: Harper Collins College Publishers, 1992. 795 p.

280. Krugman P. R. Is Free trade Pasese?.P. R. Krugman. The Journal of Economic Perspectives, 1987. Fall. P. 133-146.

281. Linder St. An Essay on Trade and Transformation. St. Linder. New York: John Wiley and Sons, 1961. 117 p.

282. Linder St. Trade and Trade Policy for Development St. Linder. New York, 1967. 346 p.

283. Makhanova Iu. Impact Assessment of Provisions of WTO Accession Agreement and EU Association Agreement on Trade Development of Agricultural and Food Products. Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. *Journal L'Association 1901 «SEPIKE»*, France; Los Angeles, USA, 2014. P. 109-113.

284. Makhanova Iu. Outlook of the conditions of trade in agricultural goods between Ukraine and the EU. International Journal of Economics, Commerce and Management, United Kingdom, Rochester. Vol. III, issue 4, April 2015 URL: <http://ijecm.co.uk/wpcontent/uploads/2015/04/3414.pdf>. (Last accessed: 12.08.2018)

285. Matyushenko I. Ukraine-European Union: perspectives of integration. I. Matyushenko. Cross-border cooperation in the framework of the European neighbourhood policy : The Eastern Partnership and Russia. Lodz : ACTA Innovations; RIC Pro-Akademia, Poland, 2014. P. 40-57.

286. Meyers W., Karasova N., Yatsenko O. (2018). Highly marginal goods as source of export efficiency rise in agrarian sector. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. Vol. 40. No. 4: 577–586.

287. Mitrany D. The functional theory of politics.D. Mitrany..London School of Economics & Political Science, 1975. 294 p.

288. Molle W. The economics of European integration: theory, practice, policy. Aldershot: Dartmouth, 1994. P. 28.

289. Monnet J. A ferment of change. *Journal of Common Market Studies*, 1963. Vol. 1. P. 204-211.

290. Mutimer D. Theories of political integration. *European integration: theories and approaches*. Ed. by H. Michelmann, P. Soldatos. MD : University Press of America, 1994.

291. Pelkmans J. *European integration : Methods and economic analysis* Pelkmans Jaques. Third edition. Edinburgh Gate : Pearson Education Limited, 2006. 480 p.

292. Pentland C. *International theory and European integration*. C. Pentland. London: Faber & Faber Ltd., 1973. P. 99.

293. Pistone S. Altiero Spinelli and the strategy for the United States of Europe. *The European Union: readings on the theory and practice of European integration*. Ed. by B. Nelsen and A. Stubb. Boulder: Reinner, 1994. P. 69-75.

294. Research And Markets. URL: <http://www.researchandmarkets.com>. (Last accessed: 12.08.2018)

295. Rittberger V. *Theories of International Regimes* V. Rittberger. Cambridge: Cambridge University Press, 1997
URL:http://disciplinas.stoa.usp.br/pluginfile.php/161147/mod_resource/content/1/Hasenclever%202000.pdf. (Last accessed: 12.08.2018)

296. Rosamond B. *Theories of European Integration*. B. Rosamond. London: Macmillan. – 2000.

297. Rylko D.N. *New agricultural operators, input markets and vertical sector coordination*. IMEMO RAN, Moscow, 2000, 28 p.

298. Rylko. "Operators farming": a new sector in the Russian agriculture. "The Russian economic barometer" Vfol. IX, № 2, 2000, p. 11-19.

299. Savin R. *Organizational and economic mechanism of financing activities of Ukraine`s agroindustrial holdings in European integration. The scientific heritage*. 2018. P. 2. № 26. P. 42-46.

300. Savin R., Sidorov V., Babenko V. *Activity of agroholdings in the world market of agricultural products in the context of globalization*. Вісник

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини, економіка, країнознавство, туризм. 2018. № 8. С. 101-106.

301. Savin R.S. Direct foreign investments: interrelation with the activity of international holding companies. Financial support for the development of the Ukrainian agricultural sector : Monograph. Pod. red. Davydenko N.M., Dimitrov I.T. and others. Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2018. 430 p. P. 260-271.

302. Schuman R. : the architect of the European integration project / The Founding Fathers of the EU URL:http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/pdf/robert_schuman_en.pdf. (Last accessed: 12.08.2018)

303. Schuman R. Pour L'Europe. Paris : Nagel, 196 URL: http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/schuman-declaration/index_fr.htm. (Last accessed: 12.08.2018)

304. Stiglitz J. E. Globalization and its Discontents. New York; London : W.W. Norton & Company, 2002.

305. Streeten P., Sythoff W. Economic integration: aspects and problems. 1964. 176 p.

306. Strunz Herbert. Tagebuch der Weltwirtschaft, 2000-2010: Kommentare, Kritik, Reflexionen. Herbert Strunz. Frankfurt-M.: Lang. 2011. 205 p.

307. Teece D. J. Business models, business strategy and innovation. *Long Rang Planning*. 2010, № 43. P. 172-194.

308. Tsyhankova T., Yatsenko O., Zavadzka Yu. (2014). Global transformation of international organic food markets. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. University and Lithuanian Institute of Agrarian Economics. Kaunas Vilnius, Vol. 36. – No.2, 3. – P. 425 – 434.

309. The State of Food Insecurity in the World Addressing food insecurity in protracted crises. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, Italy, 2010. 62 p.

310. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Life Cycle. R. Vernon. Quarterly Journal of Economics, 1996. № 5. P. 6-19.

311. Vollrath T. A. Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative advantage. Weltwirtschaftliches Archiv, 1991, 127, 85-99.

312. Wivel A. Explaining European Integration. A. Wivel. Copenhagen: Copenhagen Political Science Press, 1998. P. 15-55.

313. World economic outlook, April 2017: recovery strengthens, remains uneven.

314. World economic outlook, September 2016: slowing growth, rising risks. Intern. Monetary Fund. Washington: IMF. 2016, XVIII. 219 p.

315. WTO ITC UNCTAD World Tariff Profiles 2013 URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles13_e.pdf (Last accessed: 12.08.2018)

316. Yatsenko O. Diversification of foreign economic activities of the agrarian sector of the economy in the global instability. International scientific journal "Progress", Tbilisi, 2017. № 1-2. P. 45-50.

317. Yatsenko O. Globalization determinants of raw materials markets development. *International economic policy*. 2013. № 2 (19). P. 63-95. (ukr. C. 66 – 100.)

318. Yatsenko, O., Nitsenko, V., Karasova, N., James, H.S.Jr., & Parcell, J.L. Realization of the potential of the Ukraine–EU free trade area in agriculture. *Journal of International Studies*, 2017, 10(2), 258-277.

319. Yatsenko O., Zavadska Yu. Environmental Perspective of Ukrainian Trade Policy. Industrial Policy and Sustainable Growth. Sustainable Development.: Springer Singapore. Copyright Holder: Springer Nature Singapore Pte Ltd. – Singapore, 2017 (online version); 2018 (paperprinted version), pp 1-12.

320. Yatsenko O.M., Kuznetsova O.O. Problems, trends and prospects of the world food market development. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017, № 16. С. 92-97.

ДОДАТКИ

Регресійні аналіз оцінювання виробництва продукції з сільськогосподарського сировини

Multiple Regression - y1

Dependent variable: y1

Independent variables:

x2

x5

x6

x7

x8

x9

		<i>Standard</i>	<i>T</i>	
<i>Parameter</i>	<i>Estimate</i>	<i>Error</i>	<i>Statistic</i>	<i>P-Value</i>
CONSTANT	69,7636	20,4193	3,41656	0,0026
x3	0,00139897	0,000369008	3,79117	0,0011
x5	0,153473	0,0469701	3,26747	0,0037

Analysis of Variance

<i>Source</i>	<i>Sum of Squares</i>	<i>Df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F-Ratio</i>	<i>P-Value</i>
Model	32886,9	2	16443,4	7,21	0,0041
Residual	47882,8	21	2280,14		
Total (Corr.)	80769,7	23			

R-squared = 40,7168 percent

R-squared (adjusted for d.f.) = 35,0708 percent

Standard Error of Est. = 47,7508

Mean absolute error = 32,955

Durbin-Watson statistic = 1,13882 (P=0,0045)

Lag 1 residual autocorrelation = 0,422231

Stepwise regression

Method: backward selection

P-to-enter: 0,05

P-to-remove: 0,05

Step 0:

6 variables in the model. 17 d.f. for error.

R-squared = 46,45% Adjusted R-squared = 27,55% MSE = 2544,25

Step 1:

Removing variable x8 with P-to-remove =0,985428

5 variables in the model. 18 d.f. for error.

R-squared = 46,45% Adjusted R-squared = 31,57% MSE = 2402,95

Step 2:

Removing variable x7 with P-to-remove =0,381169

4 variables in the model. 19 d.f. for error.

R-squared = 44,05% Adjusted R-squared = 32,27% MSE = 2378,41

Step 3:

Removing variable x6 with P-to-remove =0,646277

3 variables in the model. 20 d.f. for error.

R-squared = 43,41% Adjusted R-squared = 34,92% MSE = 2285,35

Step 4:

Removing variable x9 with P-to-remove =0,340851

2 variables in the model. 21 d.f. for error.

R-squared = 40,72% Adjusted R-squared = 35,07% MSE = 2280,14

Final model selected.

The StatAdvisor

The output shows the results of fitting a multiple linear regression model to describe the relationship between y1 and 6 independent variables. The equation of the fitted model is

$$y1 = 69,7636 + 0,00139897 * x2 + 0,153473 * x5$$

Since the P-value in the ANOVA table is less than 0,05, there is a statistically significant relationship between the variables at the 95,0% confidence level.

The R-Squared statistic indicates that the model as fitted explains 40,7168% of the variability in y1. The adjusted R-squared statistic, which is more suitable for comparing models with different numbers of independent variables, is 35,0708%. The standard error of the estimate shows the standard deviation of the residuals to be 47,7508. This value can be used to construct prediction limits for new observations by selecting the Reports option from the text menu. The mean absolute error (MAE) of 32,955 is the average value of the residuals. The Durbin-Watson (DW) statistic tests the residuals to determine if there is any significant correlation based on the order in which they occur in your data file. Since the P-value is less than 0,05, there is an indication of possible serial correlation at the 95,0% confidence level. Plot the residuals versus row order to see if there is any pattern that can be seen.

Регресійні аналіз оцінювання виробництва продукції з сільськогосподарського сировини

Multiple Regression – y2

Dependent variable: y2

Independent variables:

x3
x6
x1
x13
x14
x15

		Standard	T	
Parameter	Estimate	Error	Statistic	P-Value
CONSTANT	-9188,7	1573,57	-5,83941	0,0000
x1	0,218364	0,0375206	5,81986	0,0000
x13	0,0106887	0,00143556	7,44567	0,0000

Analysis of Variance

Source	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-Ratio	P-Value
Model	16835,6	2	8417,82	27,87	0,0000
Residual	6343,92	21	302,091		
Total (Corr.)	23179,5	23			

R-squared = 72,6314 percent

R-squared (adjusted for d.f.) = 70,0249 percent

Standard Error of Est. = 17,3808

Mean absolute error = 11,2543

Durbin-Watson statistic = 1,23909 (P=0,0072)

Lag 1 residual autocorrelation = 0,306061

Stepwise regression

Method: backward selection

P-to-enter: 0,05

P-to-remove: 0,05

Step 0:

6 variables in the model. 17 d.f. for error.

R-squared = 75,64% Adjusted R-squared = 67,04% MSE = 332,166

Step 1:

Removing variable x14 with P-to-remove =0,969312

5 variables in the model. 18 d.f. for error.

R-squared = 75,64% Adjusted R-squared = 68,87% MSE = 313,74

Step 2:

Removing variable x6 with P-to-remove =0,922466

4 variables in the model. 19 d.f. for error.

R-squared = 75,62% Adjusted R-squared = 70,49% MSE = 297,388

Step 3:

Removing variable x3 with P-to-remove =0,246775

3 variables in the model. 20 d.f. for error.

R-squared = 73,79% Adjusted R-squared = 69,86% MSE = 303,754

Step 4:

Removing variable x15 with P-to-remove =0,358054

2 variables in the model. 21 d.f. for error.

R-squared = 72,63% Adjusted R-squared = 70,02% MSE = 302,091

Final model selected.

The StatAdvisor

The output shows the results of fitting a multiple linear regression model to describe the relationship between y2 and 6 independent variables. The equation of the fitted model is

$$y2 = -9188,7 + 0,218364*x1 + 0,0106887*x13$$

Since the P-value in the ANOVA table is less than 0,05, there is a statistically significant relationship between the variables at the 95,0% confidence level.

The R-Squared statistic indicates that the model as fitted explains 72,6314% of the variability in y_2 . The adjusted R-squared statistic, which is more suitable for comparing models with different numbers of independent variables, is 70,0249%. The standard error of the estimate shows the standard deviation of the residuals to be 17,3808. This value can be used to construct prediction limits for new observations by selecting the Reports option from the text menu. The mean absolute error (MAE) of 11,2543 is the average value of the residuals. The Durbin-Watson (DW) statistic tests the residuals to determine if there is any significant correlation based on the order in which they occur in your data file. Since the P-value is less than 0,05, there is an indication of possible serial correlation at the 95,0% confidence level. Plot the residuals versus row order to see if there is any pattern that can be seen.

Регресійні аналіз оцінювання виробництва продукції з сільськогосподарського сировини

Multiple Regression – y3

Dependent variable: y3

Independent variables:

x1
x10
x11
x12
x13
x14
x15
x2
x3
x4
x5
x6
x7
x8
x9

		Standard	T	
Parameter	Estimate	Error	Statistic	P-Value
CONSTANT	-10042,7	2206,04	-4,55239	0,0002
x1	0,239728	0,0526351	4,55453	0,0002
x8	0,0352195	0,00779353	4,51907	0,0002

Analysis of Variance

Source	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-Ratio	P-Value
Model	16711,1	2	8355,53	12,23	0,0003
Residual	14348,5	21	683,263		
Total (Corr.)	31059,6	23			

R-squared = 53,8033 percent

R-squared (adjusted for d.f.) = 49,4036 percent

Standard Error of Est. = 26,1393

Mean absolute error = 18,4464

Durbin-Watson statistic = 0,916484 (P=0,0003)

Lag 1 residual autocorrelation = 0,478073

Stepwise regression

Method: backward selection

P-to-enter: 0,05

P-to-remove: 0,05

Step 0:

15 variables in the model. 8 d.f. for error.

R-squared = 77,32% Adjusted R-squared = 34,81% MSE = 880,39

Step 1:

Removing variable x11 with P-to-remove =0,891936

14 variables in the model. 9 d.f. for error.

R-squared = 77,27% Adjusted R-squared = 41,91% MSE = 784,493

Step 2:

Removing variable x7 with P-to-remove =0,806021

13 variables in the model. 10 d.f. for error.

R-squared = 77,11% Adjusted R-squared = 47,35% MSE = 711,061

Step 3:

Removing variable x13 with P-to-remove =0,705716

12 variables in the model. 11 d.f. for error.

R-squared = 76,76% Adjusted R-squared = 51,41% MSE = 656,181

Step 4:

Removing variable x12 with P-to-remove =0,371063

11 variables in the model. 12 d.f. for error.

R-squared = 74,92% Adjusted R-squared = 51,94% MSE = 649,055

Step 5:

Removing variable x15 with P-to-remove =0,427814
10 variables in the model. 13 d.f. for error.

R-squared = 73,52% Adjusted R-squared = 53,14% MSE = 632,757

Step 6:

Removing variable x10 with P-to-remove =0,755673
9 variables in the model. 14 d.f. for error.

R-squared = 73,31% Adjusted R-squared = 56,15% MSE = 592,125

Step 7:

Removing variable x14 with P-to-remove =0,808123
8 variables in the model. 15 d.f. for error.

R-squared = 73,19% Adjusted R-squared = 58,90% MSE = 555,068

Step 8:

Removing variable x9 with P-to-remove =0,739176
7 variables in the model. 16 d.f. for error.

R-squared = 72,99% Adjusted R-squared = 61,17% MSE = 524,367

Step 9:

Removing variable x3 with P-to-remove =0,289953
6 variables in the model. 17 d.f. for error.

R-squared = 70,97% Adjusted R-squared = 60,72% MSE = 530,47

Step 10:

Removing variable x2 with P-to-remove =0,198956
5 variables in the model. 18 d.f. for error.

R-squared = 67,91% Adjusted R-squared = 59,00% MSE = 553,652

Step 11:

Removing variable x4 with P-to-remove =0,189427
4 variables in the model. 19 d.f. for error.

R-squared = 64,60% Adjusted R-squared = 57,15% MSE = 578,714

Step 12:

Removing variable x5 with P-to-remove =0,0602579
3 variables in the model. 20 d.f. for error.

R-squared = 57,16% Adjusted R-squared = 50,74% MSE = 665,268

Step 13:

Removing variable x6 with P-to-remove =0,224942
2 variables in the model. 21 d.f. for error.

R-squared = 53,80% Adjusted R-squared = 49,40% MSE = 683,263

Final model selected.

The StatAdvisor

The output shows the results of fitting a multiple linear regression model to describe the relationship between y and 15 independent variables. The equation of the fitted model is

$$y = -10042,7 + 0,239728*x1 + 0,0352195*x8$$

Since the P-value in the ANOVA table is less than 0,05, there is a statistically significant relationship between the variables at the 95,0% confidence level.

The R-Squared statistic indicates that the model as fitted explains 53,8033% of the variability in y. The adjusted R-squared statistic, which is more suitable for comparing models with different numbers of independent variables, is 49,4036%. The standard error of the estimate shows the standard deviation of the residuals to be 26,1393. This value can be used to construct prediction limits for new observations by selecting the Reports option from the text menu. The mean absolute error (MAE) of 18,4464 is the average value of the residuals. The Durbin-Watson (DW) statistic tests the residuals to determine if there is any significant correlation based on the order in which they occur in your data file. Since the P-value is less than 0,05, there is an indication of possible serial correlation at the 95,0% confidence level. Plot the residuals versus row order to see if there is any pattern that can be seen.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Савін Р.С., Сідоров В.І. Методичний підхід дослідження перспектив розвитку міжнародних агрохолдингів на світовому фінансовому ринку // «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : «Економіка і управління». 2018. Том 29 (68), № 3. С. 10-14.

Особистий внесок здобувача: систематизовано теоретико-методичні засади дослідження міжнародних агрохолдингів на світовому фінансовому ринку, сформовано алгоритм оцінювання рівня діяльності агрохолдингів.

2. Babenko V., Sidorov V., Savin R. Activity of agrohholdings in the world market of agricultural products in the context of globalization // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2018. № 8. С. 101-107.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано динаміку діяльності агрохолдингів у глобальному економічному просторі.

3. Savin R.S., Sidorov V.I. Activities of international agrohholdings in the world market of foreign investments: investigation of trends and factors of impact in current financing conditions // Technology audit and production reserves. 2018. Vol. 4, № 4(42). P. 18-24. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2018.141135> (Ulrich's Periodicals Director, DRIVER, BASE, Index Copernicus, ResearchBib, DOAJ, WorldCat, EBSCO, Directory Indexing of International Research Journals, DRJI, OAJI, Sherpa/Romeo, Open Access Articles).

Особистий внесок здобувача: визначено фактори впливу на діяльність

міжнародних агрохолдингів на світовому фінансовому ринку.

4. Бабенко В.О., Савін Р.С. Дослідження передумов, чинників та наслідків процесів корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки // Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2018. № 2. С. 16-22. (Index Copernicus).

Особистий внесок здобувача: визначено чинники, що формують процеси корпоратизації аграрного сектору глобальної економіки, виконано змістовний аналіз впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на діяльність агрохолдингів.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

5. Savin R. Organizational and economic mechanism of financing activities of Ukraine`s agroindustrial holdings in European integration // The scientific heritage (Budapest, Hungary). 2018. Vol.2, № 26. P. 42-46. (International Scientific Indexing).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Савін Р.С., Сідоров В.І. Інвестиції в розвиток агрохолдингів з метою виходу України на світові ринки виробництва сільськогосподарської продукції // Економічна система України в умовах глобалізаційних викликів XXI століття: Матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 10 квітня 2018 р.) Чернівці: Буковинський центр економічної освіти та бізнесу, 2018. С. 30-32.

Особистий внесок здобувача: проведено аналіз динаміки інвестиційних надходжень у розвиток агрохолдингів на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

7. Савін Р.С., Сідоров В.І. Діяльність агрохолдингів в умовах глобалізації // Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства : матеріали XIV Міжнародної наук.-практ. конф., 20-21 квітня 2018 р. (Хмельницький-Сатанів). Хмельницький: ХНУ, 2018. 180 с. С. 11-12.

Особистий внесок здобувача: запропоновано шляхи ефективної діяльності агрохолдингів у сучасних умовах.

8. Савін Р.С. Сучасний стан ТНК АПК в умовах глобального економічного розвитку // Сучасні перетворення міжнародного бізнесу: Матеріали доповідей всеукр. наук.-практ.конф. (м. Харків, 26 квітня 2018 р.) Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. С. 96-97.

9. Савін Р.С. Стратегічні напрями розвитку великий агропромислових формувань України: інвестиційні умови забезпечення // Проблеми та перспективи фінансового забезпечення аграрного сектору: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 13-14 вересня 2018 р.). Київ.: ЦП «КОМПРИНТ», 2018. С. 176-179.

10. Савін Р.С. Фінансові інструменти забезпечення сучасних тенденцій капіталізації міжнародних агрохолдингів на глобальному ринку сільськогосподарської продукції // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: Матеріали доповідей XXXVIII Міжнар. наук.-практ.конф. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 38. 257 с. С. 45-48.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

11. Савін Р. С., Сідоров В. І., Бабенко В. О. Дослідження механізму розвитку діяльності агрохолдингів в умовах економічної глобалізації / Информационная экономика: этапы развития, методы управления, модели: монография. // Под ред. докт. экон. наук, проф. В.С. Пономаренко, докт. экон.

наук, проф. Т.С. Клебановой. Харьков, ВШЭМ ХНЭУ им. С. Кузнеца, 2018. С. 446-457.

Особистий внесок здобувача: визначено принципи і цілі діяльності агрохолдингів в умовах економічної глобалізації.

12. Savin R.S. Direct foreign investments: interrelation with the activity of international holding companies. Financial support for the development of the Ukrainian agricultural sector : Monograph / Davydenko N.M., Dimitrov I.T. and others. Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2018. 430 p. P. 260-271.